

COMMUNICATIE

Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur

1238

5366

INNENLANDS PERSOVERZICHT • AFGESTUDEERDEN COMMUNICATIE •
RENADA-CRISIS IN DE EUROPESE PERS • OVERLIJDEN LEOPOLD III
IN DE BELGISCHE PERS • KRONIEK VAN DE MEDIAWERELD •
BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN OVER COMMUNICATIE

JAARGANG 16

NR 4

WINTER 1986-'87

CENTRUM VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN

E. VAN EVENSTRAAT 2A

3000 LEUVEN

COMMUNICATIE

Hoofdredacteur: W. Van der biesen
Redactiesecretariaat: A. Hendriks
Administratie: A. Willems, J. Creyns
Lay-out: G. De Meyer

Redactie: G. De Meyer, G. Fauconnier, A. Hendriks, W. Hesling, W. Van der biesen, L. Van Poecke, K. Vanstappen.

Abonnementen: De abonnementsprijs bedraagt 400 BF voor een jaargang (4 nummers). De prijs voor losse nummers is 150 BF. Betaling kan geschieden op rekening nr. 431-0370171-86 van het Centrum voor Communicatiewetenschappen, K.U.Leuven, E. Van Evenstraat 2A, B-3000 Leuven.

Abonnees *in Nederland* schrijven fl. 30,- (verzendingskosten inbegrepen) over op (Rabobank-Nederland) rekeningnr. 10.38.86.737 van Communicatie, E. Van Evenstraat 2 A, B-3000 Leuven. Losse nummers kosten fl. 10,-. Voor betaling vanuit *andere landen* gelieve een cheque te sturen ter waarde van het verschuldigde bedrag verhoogd met 250 BF (port- en wisselkosten).

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij men een maand vóór het einde van de jaargang opzegt.

Alle briefwisseling i.v.m. redactie, administratie, boeken ter recensie, advertenties enz., gelieve men te richten aan COMMUNICATIE, Centrum voor Communicatiewetenschap, E. van Evenstraat 2A, B-3000 Leuven, tel. 016-28.32.20.

Advertentietarief wordt op aanvraag toegezonden.

Getekende artikels verbinden alleen de schrijvers.

**Driemaandelijks tijdschrift
voor massamedia
en cultuur.**

**Een uitgave van het
Centrum voor Communi-
catiewetenschap,
E. van Evenstraat 2 A
B - 3000 Leuven.
Verschijnt 4 x per jaar.**

ISSN 0771-7342

**16de jaargang nr. 4
WINTER 1986-87**

Inhoud Jg. 16, nr. 4

- 1 **Het binnenlands persoverzicht** - Marga Winubst
- 6 **1964-1984. 20 jaar afgestudeerden in de pers- en communicatiewetenschap aan de R.U.G.** - Peter Laureys, Frieda Saeys, Peter Vermille
- 11 **Grenada: een kruidnagel in de Europese pers** - Jan Drijvers, Jan Servaes
- 17 **Het overlijden van Leopold III in de Belgische pers** - Dominique Serré
- 25 **Feiten en meningen uit de mediawereld** - Luc Dujourie, Wim Van der biesen
- 28 **De verhouding feiten-statements in de radio-berichtgeving** - Els Roger
- 30 **Uit de tijdschriften**
- 34 **Uit de literatuur**

Verantwoordelijke uitgever:
**L. Boone, Brugstraat 146,
3030 Leuven-Heverlee.**

het binnenlands persoverzicht

marga winnubst ⁽¹⁾

Inleiding

Het Binnenlands Persoverzicht (Bipo), een programma van nauwelijks vijf minuten dat bestaat uit niets anders dan een opsomming van kranten en hun hoofdartikels. Zo op het eerste gezicht is dat niet direct een aantrekkelijk onderwerp voor een thesis. Als je er echter wat langer bij stilstaat, realiseer je je dat het eigenlijk een eigenaardig programma is. Samen met het buitenlandse persoverzicht is het het enige informatieve BRT-programma dat expliciet opiniërend is, al zijn het dan niet de opinies van de journalisten van de BRT die naar voren gebracht worden maar die van de kranten-commentatoren. De bedoeling van het Bipo is een overzicht te geven van de meningen en standpunten die er leven, een overzicht van de opiniewaaier in België. De subjectiviteit van het materiaal waar de journalisten van de BRT mee moeten werken (commentaren) enerzijds en de objectiviteitsverplichting van de BRT anderzijds vormt op zijn zachtst gezegd een vreemde combinatie. Maar ondanks de roep om de doorbreking van het BRT-monopolie en de kritiek op de objectiviteit van de BRT-nieuwsdienst, hoor of lees je weinig of niets over dit programma. Toch zou het Bipo een mooi doelwit kunnen zijn voor de tegenstanders van het BRT-monopolie: een gebrek aan objectiviteit zou hier overduidelijk naar voren kunnen komen. De eerste contacten met de BRT leerden ons dat die rust rond het Bipo slechts schijn is. Het programma wordt in politieke kringen en vooral door de krantenredacteurs nauwlettend beluisterd, wat blijkt uit de reacties en kritieken die op de radioredactie en bij de BRT-journalisten binnenkomen. Het blijft echter bin-

nensdeurs. Meestal gaat het om klachten van krantenredacteurs die menen dat ze tekort of onjuist geciteerd worden, maar het gebeurt ook dat een politieke partij meent dat de andere strekking meer aandacht krijgt. In de loop van 1985 kwam het programma toch in het nieuws, namelijk toen het CVP-blad 'Zeg' een aanvraag indiende om ook in het persoverzicht genoemd te worden, zoals 'Wij' en 'De Rode Vaan'.

De rust rond het Bipo is dus maar schijn; er is toch heel wat gaande. Daarom besloten wij een studie aan het Bipo te wijden om zo, indien mogelijk, de vraagtekens rond het programma weg te nemen en eventueel een bijdrage te leveren in de discussie rond de BRT in het algemeen en de BRT-nieuwsdienst in het bijzonder. In de eerste plaats gingen wij na welke maatregelen de BRT genomen heeft om de objectiviteit van het Bipo te garanderen en hoe men in de praktijk te werk gaat. Daartoe hebben wij een schriftelijke enquête gehouden onder de twaalf BRT-redacteurs die regelmatig het Bipo samenstellen.

Tien van hen hebben de vragenlijst ingevuld. Vervolgens wilden wij de ontvangers, het publiek aan het woord laten. De beperktheid van de studie liet niet toe een uitgebreid luisteronderzoek uit te voeren. Daarom zijn wij de mening van de "bevoorrechte getuigen" gaan vragen, nl. de Vlaamse krantenredacteurs en opnieuw de BRT-redacteurs. Twaalf krantenredacteurs hebben onze vragenlijst ingevuld.

Alleen "Het Volk" heeft niet willen antwoorden. Van "De Nieuwe Gazet" hebben twee editorialisten gereageerd. Tenslotte hebben we aan de hand van een inhoudsanalyse nagegaan of de BRT-

redacteurs inderdaad zo werken als zij zeggen, of de kritieken die de ontvangers uiten op het programma terecht zijn en, meer in het algemeen, of wij op grond van de steekproef bevoor- of benadeling konden vaststellen van de ene of de andere stroming cq. krant.

De totstandkoming van een binnenlands persoverzicht

In een interne brochure legt de BRT een aantal regels vast die de door het decreet geëiste objectiviteit van de nieuwsprogramma's (en dus ook van het Bipo) moeten garanderen (1).

Het toezicht wordt uitgeoefend door de Raad van Beheer en de Administrateur-Generaal. Zij zien erop toe dat men niet 'tendentieus en propagandistisch' is, dat een kritische houding een 'faire houding' blijft, kortom zij zien erop toe dat de berichtgeving objectief is. Je kunt je natuurlijk afvragen of een Raad van Beheer en een Administrateur-Generaal die beide op politieke gronden benoemd zijn, daar wel de geschikte instanties voor zijn. Het zou kunnen betekenen dat de meerderheid mag bepalen wat objectief is en wat niet. Met betrekking tot het Bipo stelt het reglement dat de kern van het commentaar moet worden weergegeven en dat de selectie van de kranten moet gebeuren op grond van de intrinsieke waarde van het editoriaal. Een stage op de radioredactie en de schriftelijke enquête leerden ons hoe die vage regels in de praktijk worden omgezet.

In de eerste plaats mogen alleen de oudere redacteurs het programma samenstellen; men veronderstelt dat zij de benodigde kennis van de Belgische poli-

tieke situatie en voldoende ervaring bezitten om de opinies op een correcte manier weer te geven. Bovendien wordt het elke dag door een ander gedaan, dit om persoonlijke (onbewuste) voorkeuren te neutraliseren.

Alle dagbladen komen in principe in aanmerking voor bespreking, mits de redactionele commentaren enige intrinsieke waarde hebben. De redactie is echter niet op alle kranten geabonneerd. Wanneer, door wie en op grond van welke criteria de huidige abonneementenlijst is samengesteld is onbekend. In de notulen van de Raad van Beheer is hieromtrent niets terug te vinden, met uitzondering van de beslissing dat 'Grenz-Echo' in het vervolg ook geciteerd mag worden, maar ook bij die beslissing worden geen redenen gegeven (2). (Overigens wordt dit duitstalige blad in de praktijk zelden of nooit geciteerd). M.b.t. tijdschriften heeft de Raad van Beheer beslist dat die weekbladen geciteerd mogen worden die van politieke partijen zijn die geen vaste werklank vinden in de dagbladpers terwijl ze toch in het parlement zetelen. Deze laatste voorwaarde werd overigens pas geformuleerd toen 'Konkreet' van de PvdA om opname vroeg. Dat criterium was nodig om te voorkomen dat "om het even welke onbetekenende politieke groepering die een obscuur blaadje publiceert, het recht opeist in het persoverzicht van de BRT geciteerd te worden"(3), aldus de BRT.

De BRT-journalisten worden verondersteld de editorialem (andere artikelen komen niet in aanmerking) van alle kranten te lezen en vervolgens een selectie door te voeren op grond van de intrinsieke waarde. Men heeft echter slechts twee uur om het programma samen te stellen en op de band te zetten. Uit onze enquête bleek dat de meesten in de praktijk altijd alle Vlaamse kranten bespreken ("Wij zijn moreel verplicht...", "...anders riskeer ik moeilijkheden"). Slechts in het geval van een afwijkend onderwerp of een geïsoleerd buitenlands thema durven sommigen een krant wel eens over te slaan. Wat betreft de fransstalige kranten wijzen vijf van de tien journalisten op het probleem dat het commentaar daar in de artikelen verweven zit en dat het daardoor tijdrovend is het op te sporen en de keuze van de geciteerde opmerking vaak enigszins arbitrair is. Deze bladen worden dan ook geciteerd

naar gelang de beschikbare voorbereidingstijd en dan nog vooral als ze een onderwerp behandelen dat ook voor Vlaanderen van belang is, aldus verschillende redacteurs. (Dit is overigens dezelfde richtlijn als deze die opgelegd is voor het selecteren van editorialem die handelen over een buitenlands onderwerp). De intrinsieke waarde speelt dus in de praktijk bij de selectie een ondergeschikte rol. Het criterium is zo vaag dat de journalisten tot een vorm van zelfcensuur overgaan. Ze citeren alle Vlaamse kranten (anders klagen de editorialisten) en bovendien blijven zij zo dicht mogelijk bij de originele formuleringen in het hoofdartikel: dat is immers veiliger.

Met betrekking tot de volgorde waarin de kranten geciteerd worden, zijn er geen richtlijnen opgesteld. In de praktijk groepeerd men de kranten naar onderwerp en rangschikt men de onderwerpen op grond van de actualiteit. Binnen elk onderwerp zoekt men een logische volgorde, maar stijl, originaliteit, een duidelijke argumentatie en opinie kunnen maken dat een krant meer vooraan geciteerd wordt.

Samenvattend kunnen we zeggen dat bij gebrek aan duidelijke regels of richtlijnen de journalisten op veilig spelen, zeker met betrekking tot de Vlaamse bladen, aangezien de Vlaamse editorialisten trouwe luisteraars zijn en snel klagen (dit in tegenstelling tot de fransstalige editorialisten).

Beoordeling door de ontvangers

Zoals gezegd, hebben wij de BRT-redacteurs en de editorialisten om hun mening gevraagd, enerzijds over het principe van een persoverzicht, anderzijds over de uitvoering van het programma in de praktijk.

Bij de journalisten zijn er voor- en tegenstanders van het programma. Twee van de tien zien het nut er niet van in; het heeft immers geen enkele nieuwsaarde. De anderen vinden het wel nuttig maar zouden het overzicht uitgebreid willen zien tot ook andere bijdragen dan het hoofdartikel. Toch is er maar één die vindt dat het Bipo helemaal moet verdwijnen.

De BRT-journalisten formuleren de volgende bezwaren:

- Het Bipo vertekent de realiteit van de politieke discussie en is onvolledig, dit ten gevolge van de persconcentratie, het overwicht van katholieke bladen en de afwezigheid van sommige opiniestromingen in de pers (groenen, politiek daklozen). Dhr. Hemmerechts, bestuursdirecteur informatie van de BRT meent echter dat het niet aan de BRT is daar iets aan te doen. Het zou een vorm van paternalisme zijn van de kant van de omroep als die het zich zou aanmatigen om de heersende perstoestand te corrigeren in het Bipo. (Maar doet men dat al niet, door het opnemen van enkele, zij het strikt geselecteerde, weekbladen?)
- Het Bipo brengt de editorialisten ertoe dagelijks iets te produceren, wat de kwaliteit niet ten goede komt. Men wil echter de publiciteit (voor de krant, de editorialist en de politieke stroming) die het Bipo met zich meebrengt, niet missen. Dhr. Hemmerechts reageert hier nogal lakoniek op met de opmerking dat de reclame- en propagandaeffecten niet bedoelde neveneffecten zijn, maar dat het de kranten, als zij er die voordelen van hebben, van harte gegund is. Tenslotte heeft een democratie goede kranten nodig. De achteruitgang van de kwaliteit van de editorialem is voor hem ook geen punt: als de intrinsieke waarde achteruitgaat, worden zij gewoon niet meer opgenomen (Maar in de praktijk neemt men ze toch op om problemen te vermijden).
- 'Pers' wordt gereduceerd tot 'politieke commentaren'. De naamgeving van het programma is misleidend.
- Het programma is slechts interessant voor een 'incrowd': politici en hun omgeving en de pers zelf. Maar enkele BRT-journalisten geven toe dat zij soms toch verbaasd worden door de reacties van de luisteraars: misschien is het toch niet zo elitair als zij zelf vrezen.

De Vlaamse editorialisten zijn zeer eensgezind over het nut. Maar de redenen waarom zij het nuttig vinden bevestigen de kritieken van de BRT-journalisten, nl. dat het een dienst is van de radio aan de schrijvende pers (reclame en verspreiding van de opinie van de krant c.q. hoofdredacteur) en dat het Bipo slechts interessant is voor een 'incrowd'. Luc van der Kelen van 'De Nieuwe Gazet' is de enige die dit expliciet als een bezwaar formuleert.

Ondanks bezwaren over de uitvoering, pleit men voor het voortbestaan van het programma (tien van de twaalf editoria-listen).

De twee tegenstanders zijn echter bijzonder fel in hun bewoordingen: "Ik vind het een onzinnig programma, dat best kan verdwijnen, en dat vaak dient ter intellectuele bevrediging van een stelletje commentatoren, dat meent alle wijsheid in pacht te hebben over elk mogelijk onderwerp en via het hoofdartikel-persoverzicht een politiek spel speelt" (Luc van der Kelen, De Nieuwe Gazet). "Men zou Vlaanderen, de Vlaamse kranten, de lezers en de luisteraars een grote dienst bewijzen door het onmiddellijk af te schaffen" (Het Laatste Nieuws).

Wij vroegen ook naar de mening over de uitvoering van het programma in de praktijk. Zoals te verwachten was, komt er van de kant van de BRT-journalisten niet veel kritiek op hun eigen werk. Wel is de helft (!) van mening dat de franstalige kranten te weinig aan bod komen. Ook wordt erop gewezen dat door het samen-vatten en door onduidelijkheid van commentaarartikels gemakkelijk punten van kritiek gevonden kunnen worden. Bij de editorialisten zijn er drie die vinden dat de Waalse kranten te weinig aan bod komen. Eén daarentegen vindt precies het tegenovergestelde, en zegt dat de franstalige kranten beter niet besproken worden. "Wanneer men doorgaans de nederlandstalige artikels al — gewild of ongewild — verkeerd verstaat, is het wellicht best geen bijkomende communautaire conflicten te veroorzaken door er ook geregeld franstalige kranten in op te nemen" (Het Laatste Nieuws). Met betrekking tot de correctheid en objectiviteit van het citeren variëren de antwoorden van zeer positief tot zeer negatief. Over het algemeen heeft men weinig problemen met de verdeling van de tijd en aandacht over de kranten. Slechts twee van de twaalf voelen zich tekort gedaan (Het Laatste Nieuws en Gazet van Antwerpen). In het oordeel over de wijze van bespreking is men minder eensgezind, al antwoorden de meesten wel genuanceerd. (Zes zijn positief; drie menen dat de bespreking 'niet altijd correct' is, volgens één is men niet zelden slordig, één is volledig negatief en de laatste zegt dat objectiviteit toch altijd maar een streven is.) Men heeft voornamelijk kritiek op de volgorde van bespreking en de keuze van de citaten, waarbij sommigen een voor-

keur voor kritiek en voor links vaststellen.

Resultaten van de inhoudsanalyse

Voor de inhoudsanalyse hebben wij een steekproef getrokken van zeven weken verspreid over drie perioden van 1985, nl. februari en augustus (elk twee weken) en oktober (1 week voor de verkiezingen en twee weken erna). Het totaal aantal uitzendingen kwam zo op 41, aangezien 15 augustus een feestdag was. Als meeteenheid hebben wij een regel uitgetypte tekst genomen.

Het eerste wat opvalt is de enorme variatie in de totale lengte van het programma, nl. van 56 tot 188 regels. Ook als je de gemiddelden per week of per periode berekent, of als je de weekdag, de redacteur die het programma samenstelt en zelfs het aantal kranten constant houdt, blijft de variatie bestaan. De samensteller en het aantal kranten zijn wel van invloed maar vormen geen afdoende verklaring hiervoor op zichzelf. De uiteindelijke lengte zal het resultaat zijn van een samenspel van verschillende factoren. Wat ook opvalt is dat de gemiddelde lengte in de verkiezingsperiode niet groter is, terwijl het toch een politiek drukke tijd is (zie tabel 1).

Ook de verdeling van de tijd over de kranten, uitgedrukt in het gemiddeld aantal regels van de bespreking, is steeds anders. Men kan dan ook niet concluderen dat een blad systematisch bevoor- of be-

nadeeld wordt, al lijkt het erop dat de liberale kranten (Het Laatste Nieuws en De Nieuwe Gazet) en ook De Nieuwe Gids enigszins achterblijven. De korte bespreking van de weekbladen is te verklaren door het feit dat zij vaak achter de actualiteit aanlopen. Gazet van Antwerpen heeft duidelijk ongelijk als zij beweert systematisch achtergesteld te worden (zie tabel 2).

De Vlaamse kranten worden praktisch alle dagen besproken. Op de dagen dat dat niet gebeurt, is de reden meestal duidelijk aanwijsbaar, b.v. geen editoriaal die dag, of een editoriaal dat over een buitenlands onderwerp of een niet politiek onderwerp handelt.

Ook de volgorde van behandeling hebben we bestudeerd; de eerst besproken krant wordt immers het makkelijkst onthouden, evenals de laatste, en in mindere mate de tweede. Ook hier stellen we een afwisseling van volgorde vast en kunnen we niet spreken van duidelijke bevoordeling (tabel 3).

Ook hier blijkt dat door de tijd er een tamelijk evenwichtige verdeling tot stand komt. HLN dat klaagt dat het Bipo een 'gauchistische tribune' is en bij voorkeur begint met de linkse bladen komt bedrogen uit.

De franstalige kranten komen veel minder aan bod dan de Vlaamse. Terwijl de laatste praktisch elke dag besproken worden, werden in onze steekproef

TABEL 1: Lengte per weekdag, gemiddelde lengte per weekdag, gemiddelde lengte per week en per periode.

	Febr.		Aug.		Okt.			Gem. wkdag
	wk 1	wk 2	wk 3	wk 4	wk 5	wk 6	wk 7	
Ma	117	146	82	67	58	188	78	105,14
Di	97	118	86	85	81	83	67	89,57
Wo	112	118	101	110	107	88	125	108,71
Do	105	97	100	—	84	107	78	95,17
Vr	104	56	125	88	84	107	84	92,57
Za	121	94	89	92	102	74	80	93,14
Gem. week	109,33	104,83	97,17	88,40	86,00	107,83	85,33	
Gem. per.	107,08		93,18		93,06			

slechts op zeven van de 41 dagen meer dan de helft van de franstalige bladen behandeld. Acht dagen kwam er niet één aan bod en op acht dagen slechts één. Ook de gemiddelde lengte van de besprekingen ligt lager.

Een meer inhoudelijke benadering van de uitzendingen van de steekproef leverde gegevens over de besproken onderwerpen en over de wijze van bespreking van de editoriaalen. Het heeft weinig zin om op te sommen welke onderwerpen allemaal in het Bipo besproken worden: het zijn immers de editorialisten die beslissen waar ze over schrijven. Het is wel zinvol om naar die gevallen te kijken waarin een artikel soms wel en soms niet opgenomen wordt, namelijk het geval van een buitenlands onderwerp en het geval van commentaren in franstalige kranten.

De richtlijn voor het selecteren van een commentaar over een buitenlands thema zegt dat het van internationaal belang moet zijn of een weerslag moet hebben op België. De niet opgenomen artikels in de periode van onze steekproef bleken inderdaad aan die criteria niet te voldoen. Maar soms bleken wél opgenomen commentaren over buitenlandse onderwerpen er óók niet aan te voldoen. Dat was echter steeds het geval in de zomerperiode, een periode waarin de binnenlandse politiek stilligt en de editorialisten meer over buitenlandse politiek schrijven en er dus weinig andere, besprekbare, commentaren voorhanden zijn.

Na een analyse van de besproken franstalige commentaren konden wij de volgende conclusies formuleren: een franstalige krant maakt de meeste kans om geciteerd te worden in het Bipo als ze eenzelfde onderwerp bespreekt als Vlaamse kranten, ofwel als ze over een communautair of nationaal thema handelt. Deze kans neemt nog toe als er veel verschillende onderwerpen in de Vlaamse pers aan bod komen.

Opvallend is dat de meeste besprekingen bestaan uit citaten (zoals uit de enquête al te voorspellen was). Meestal pakt men een zin uit de inleiding van het editoriaal, waarin de probleemsituatie wordt gegeven, en een zin aan het einde, met daarin de conclusie of een oproep van de editorialist.

Een goed geschreven hoofdartikel vraagt

TABEL 2: Gemiddelde lengte per krant per periode, en rangorde van de kranten naar gemiddelde lengte.

	Febr.		Aug.		Okt.	
	Gem.	Rang	Gem.	Rang	Gem.	Rang
DS	10,75	1	9,89	3	8,50	3
HV	9,92	3	9,64	5	7,94	6
BvL	10,36	2	9,75	4	8,82	1
GvA	9	5	10,73	1	7,65	8
V	9,54	4	9,22	7	8,14	4
DM	8,58	6	9,64	5	8,75	2
DNGa	8,25	8	9,90	2	7,56	9
HLN	8,27	7	8,50	9	8	5
DNGi	8,18	9	7,33	11	7,31	10
FET	7,88	11	8,67	8	7,86	7
Wij	8	10			5,67	12
RV	7,5	12	7,5	10	6	11

TABEL 3: Verdeling van de eerste, tweede en laatste plaats over de Vlaamse kranten.

	BvL	DS	HV	DNGa	HLN	GvA	FET	DNGi	DM	V
1e pl.	6	6	5	5	5	5	2	1	1	1
2e pl.	5	5	3	-	3	3	-	8	8	4
laatst	3	2	3	9	-	4	-	4	2	2

echter bijna om een dergelijke behandeling. Feiten die in een artikel gegeven worden, komen niet in het Bipo en eventuele scherpe bewoordingen worden veelal afgezwakt en geneutraliseerd. Als een editoriaal meerdere standpunten bevat of meerdere onderwerpen behandelt, selecteert de BRT-journalist en meestal kiest hij dat onderwerp wat aansluit bij de andere kranteditoriaalen. Dat verklaart meteen een deel van de kritiek van de editorialisten: het lijkt dan alsof dat het enige is waarover geschreven werd. Maar zij kunnen toch niet verwachten dat in een paar regels op de radio evenveel (en met dezelfde nuances) gezegd kan worden als in een heel editoriaal.

De inhoudelijke benadering verklaart ook gedeeltelijk het langer of korter uitvallen van een bespreking. De krant die als eerste van een aantal kranten die over eenzelfde onderwerp spreken, aan bod komt, krijgt vaak een langere bespreking omdat eerst het thema nog moet worden aangegeven. Bij de daarop volgende besprekingen kan dat achterwege blijven.

Het gebeurt b.v. regelmatig dat men begint met: "De Standaard is het daar niet mee eens", of "Het Volk sluit zich daar bij aan", of nog "Vooruit voegt daaraan toe dat...". De bespreking van de krant kan dan veel korter uitvallen, maar de mening is toch gegeven. Het aantal lijnen zegt dus niet alles.

Besluit

Het Binnenlands Persoverzicht is bedoeld om een overzicht te geven van wat de opiniewaaiers in België is. In principe lijkt het ons een nuttig programma: het doorbreekt de éézijdige leesgewoonte (slechts één krant) en is een zinvolle aanvulling op de (objectieve) feiten uit de nieuwsberichten. Wij betwijfelen echter of dat wat tot uiting komt in de krantencommentaren wel representatief is voor de 'opinionwaaier' in België. Het beeld dat uit het Bipo naar voren komt is:

- vertekend: dit ten gevolge van de oververtegenwoordiging van sommige, en de ondervertegenwoordiging van andere politieke stromingen in de Belgische pers.

- onvolledig: zelfs al zou elke stroming evenredig vertegenwoordigd zijn, dan wil dat nog niet zeggen dat zij allemaal over dezelfde onderwerpen hun mening geven.
- onoverzichtelijk: als zij al allemaal hun mening over iets geven, dan gebeurt dat meestal niet op één dag, maar gespreid over een aantal dagen.
- voorspelbaar: door de duidelijke politieke kleuring van de kranten en hun editorialisten, zijn de standpunten vaak (en zeker in verkiezingstijd) voorspelbaar en sluiten zij aan bij de partijstandpunten.

Kortom het Bipo geeft geen inzicht in wat er onder de Belgische bevolking leeft, maar slechts in wat er in het politieke en perswereldje gaande is. Op deze manier wordt de feitelijke bedoeling van het programma niet waargemaakt, maar wij zien hier ook geen alternatief.

De kritiek als zouden in het Bipo bepaalde kranten bevoor- of benadeeld worden, wijzen wij op grond van de gegevens uit onze steekproef van de hand. Trouwens, een dergelijke bevoor- of benadeling zou maar kunnen als alle BRT-journalisten samenspannen; elke dag komt immers een ander aan de beurt. In de praktijk komt men op den duur tot een evenwichtige verdeling, zowel van de toegekende tijd als van de toegekende volgorde van behandeling. Dit terwijl er toch niemand is die bijhoudt hoeveel tijd of hoeveel eerste plaatsen elke krant gekregen heeft. De compensatie ontstaat automatisch. Er zullen echter altijd bladen zijn die klagen, ook al hebben zij daar helemaal geen (Gazet van Antwerpen) of weinig (Het Laatste Nieuws) reden toe. De enige die echt een beetje achterblijft (De Nieuwe Gids) is echter tevreden over de ontvangen aandacht, waaruit eens te meer blijkt dat die uitspraken sterk subjectief zijn.

Verscheidene editorialisten uitten de kritiek dat de BRT-journalisten het negatieve, het regeringskritische uit de commentaren halen. Dat lijkt ons echter een normale journalistieke reflex: als een regeringsgezinde krant kritiek heeft op de regering, dan is dat nieuws. De editorialisten verwachten echter dat klakkeloos wordt nagezegd wat zij geschreven hebben, zonder dat er nuances verloren gaan. Dat laatste is natuurlijk onmogelijk, want in een artikel van een hele kolom kun je veel meer en veel genuanceer-

der schrijven dan in zeven regels. Misschien zou de BRT de Vlaamse editorialisten kunnen vragen om elke dag zelf een bespreking van zeven regels van het hoofdartikel aan de BRT te doen toekomen, wat dan (in steeds wisselende volgorde) voorgelezen kan worden. Dan heeft de BRT-journalist tijd om de franstalige kranten door te nemen, en is de editorialist er zeker van dat aan zijn artikel recht wordt gedaan.

Een andere mogelijkheid is de volgende. De omstandigheden waarin het Bipo nu wordt samengesteld, zijn niet erg bevorderlijk voor de correctheid en objectiviteit. Tussen vijf en zeven uur 's morgens moet de samensteller een groot aantal kranten lezen, selecteren, samenvatten en moet het definitieve programma op de band opgenomen worden. Geen wonder dat de franstalige bladen wel eens overgeslagen worden: men heeft de tijd niet om de commentaren op te sporen. En geen wonder dat de editorialisten wel eens (terecht?) klagen over de keuze van de citaten, én dat de journalisten zich praktisch altijd tot citaten beperken (samenvatten kost meer tijd en brengt meer risico op kritiek met zich mee).

Het zou beter zijn het Bipo rond het middaguur uit te zenden zodat het zorgvuldig en in alle rust samengesteld kan worden.

Maar (zeker gezien de omstandigheden waarin gewerkt moet worden) de inhoud van de commentaren wordt zeer behoorlijk weergegeven. De citaten vonden wij over het algemeen representatief voor het editoriaal. Wij zijn er ons wel van bewust dat bepaalde aspecten in ons onderzoek niet aan bod gekomen zijn, namelijk de metalinguïstische. Er bestaat echter geen methode om die wetenschappelijk te onderzoeken, zodat er geen andere oplossing mogelijk was als ze te verwaarlozen, hoe belangrijk ze ook zijn.

Tenslotte zouden wij, met het oog op het statuut van de BRT, ervoor willen pleiten om de laatste weken voor de verkiezingen het programma te schorsen. Het kan een bron van beïnvloeding zijn (de meeste editorialisten zijn immers duidelijk politiek geëngageerd), wat niet past bij een openbare omroep en terecht aangeklaagd zou kunnen worden door politieke stromingen die zich tekort gedaan voelen.

(1) De auteur is Marga Winnubst, Aspirant van het Belgisch Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek sinds 1 oktober 1986.

Noten

(1) BRT, *Voorschriften, gebruiken en aanbevelingen inzake Radio- en Televisiebe-richtgeving*, december 1980.

(2) Nota van Jan Robbrecht, hoofdredacteur Radionieuwsdienst, aan de redacteurs, 27 mei 1982.

(3) Notulen Raad van Beheer, 3 mei 1982.

1964-1984

20 jaar afgestudeerden in de pers- en communicatiewetenschap aan de R.U.G.

**peter laureys
frieda saeys
peter vermille**

Inleiding

In 1984 was het 20 jaar geleden dat de eerste diploma's in de Pers- en Communicatiewetenschap aan de RUG werden uitgereikt. Na aanleiding hiervan werd het plan opgevat een profiel te schetsen van de afgestudeerden gedurende deze 20 jaar; Hierbij zou zowel aandacht besteed worden aan de studieloopbaan als aan de beroepsloopbaan. Wat de studieloopbaan betreft konden wij reeds heel wat afleiden uit de administratieve gegevens die berusten in het archief van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid, waaronder de Pers- en Communicatiewetenschap ressorteert. Voor aanvullende inlichtingen, gegevens i.v.m. de overgang naar een beroep en over de beroepsloopbaan zelf waren wij uiteraard aangewezen op de medewerking van de afgestudeerden zelf.

Een eerste probleem voor de bevraging van een dergelijke populatie was de bereikbaarheid. Als vertrekbasis was het zo zorgvuldig mogelijk bijgehouden adresbestand van het Seminarie voor Pers- en Communicatiewetenschap dan ook zeer nuttig. Toch konden er een 40-tal afgestudeerden niet meer gerepereerd worden. Wat de bereidheid tot medewerking betreft bleek de vraagstelling iets gevoeliger te liggen dan dit enkele jaren geleden het geval zou zijn geweest. In een brochure, uitgegeven in 1974 n.a.v. het tienjarig bestaan van de Pers- en Com-

municatiewetenschap kon nog zonder enig probleem een lijst worden gepubliceerd van de afgestudeerden, met vermelding van hun beroep. Toen wij in voorbereiding van dit onderzoek in 1984 bij wijze van proefenquête navraag deden naar de nodige gegevens om deze lijst te actualiseren, bleek er bij heel wat afgestudeerden enige terughoudendheid te bestaan. Dit had duidelijk te maken met de onzekerheid en onstandvastigheid van de beroepssituatie en deed zich vooral voor bij de jongere generatie. Het lag dan ook voor de hand dat wij voor de definitieve ondervraging zouden werken met anonieme enquêteformulieren, die overigens een behoorlijke respons opleverden (62% volledig bruikbaar) rekening houdend met de grote spreiding in tijd, de onmogelijkheid tot doelgerichte rappels omwille van de anonimiteit enz. Ook persoonsgebonden administratieve gegevens werden enkel benut voor statistische verwerking.

Als referentiekader voor de evaluatie van de resultaten zou, behalve van de eigen publicatie uit 1974, gebruik gemaakt worden van de publicaties van de dienst voor studie-advies van de RUG en van enkele enquêteresultaten van de KUL (1). Om enige vergelijking mogelijk te maken werd de groepering van sommige gegevens trouwens naar deze modellen gericht.

Op dit ogenblik (1986) telt de RUG onder

haar afgestudeerden 311 licentiaten in de Pers- en Communicatiewetenschap. In 1984, bij het afsluiten van de enquête, waren dat er 255 en in 1974 telde men voor de eerste 10 jaren dat de afdeling betond 79 afgestudeerden bij elkaar. Het gaat hier dus om een studierichting waarvoor de belangstelling gestadig is toegenomen en die vooral gedurende de laatste jaren in een stroomversnelling is geraakt. De ontwikkeling van de informatie- en communicatiesector is hier zeker niet vreemd aan.

Ook de opleiding zelf heeft enige wijzigingen ondergaan sedert het allereerste begin. Een kort historisch overzicht hiervan leek ons dan ook niet overbodig voor de interpretatie van bepaalde ontwikkelingen bij de onderzochte populatie.

Historiek van de Pers- en Communicatiewetenschap aan de RUG

De licentie in de Pers- en Communicatiewetenschap werd aan de RUG opgericht bij K.B. van 21 september 1962 op initiatief van wijlen Prof. dr. Th. Luykx, die al sedert 1951 een vrije, later een facultatieve cursus "perswetenschap" doceerde. De licentie kreeg een plaats in de Rechtsfaculteit naast de reeds bestaande licenties in de Diplomatieke, de Sociale en de Staats- en Bestuurswetenschappen en was toegankelijk voor kandidaten in de Staats- en Sociale Wetenschappen. Naast deze gewone licentie, gespreid

over twee studie jaren, werd ook een "enige" licentie opgericht, enkel toegankelijk voor de houders van bepaalde universitaire of daarmee gelijkgestelde eind-diploma's.

Het oorspronkelijke studieprogramma bevatte enerzijds typische staatswetenschappelijke vakken als recht, economie, politieke geschiedenis enz., en anderzijds specifieke communicatiewetenschappelijke vakken. Ook na herhaalde programmahervormingen bleef de opleiding in de eerste plaats theoretisch-wetenschappelijk. Wat de aandacht voor de praktijk betreft werd het terrein stillaan verruimd van het informatiefjournalistiek gebeuren in de klassieke media naar andere aspecten van het communicatiegebeuren in een ruimere waaier van media. Deze evolutie blijkt ook uit de titels van de licentiaatsverhandelingen.

Enkele achtereenvolgende programmahervormingen resulteerden uiteindelijk in een verzwaring van het curriculum, zowel voor de gewone licenties als voor de enige licentie, en in een geleidelijke toename van het aantal specifieke communicatiewetenschappelijke vakken. Op die manier ging de Pers- en Communicatiewetenschap zich steeds nadrukkelijker profileren.

Het huidige programma dateert van het academiejaar 1973-1974, toen een herstructurering van de ganse afdeling Staats- en Sociale Wetenschappen plaats had. Op dat ogenblik werd de gemeenschappelijke 2e kandidatuur uitgesplitst in een politieke, een sociale en een sociologische richting, die elk toegang geven tot een daarbij aansluitende licentie. Alleen tot de Pers- en Communicatiewetenschap wordt men nog steeds toegelaten met een kandidaatsdiploma van om het even welke van deze richtingen. Gezien de ontwikkeling van het vakgebied is het echter de bedoeling, naar aanleiding van de op handen zijnde programmahervorming, ook de communicatiewetenschap als volwaardige specialisatie-richting uit te bouwen vanaf de 2e kandidatuur, uiteraard met de nodige aanpassingen voor de enige licentie.

Algemeen profiel

Aan de hand van archiefgegevens konden heel wat kenmerken van de hele populatie afgestudeerden worden gereconstrueerd.

De onderzoeksperiode vangt aan met het academiejaar 1963-1964, toen de 2 eerste enige-licentiestudenten hun diploma behaalden, en eindigt in 1983-1984.

In totaal bekwamen er in deze periode 255 studenten het diploma van licentiaat in de Pers- en Communicatiewetenschap, waarvan 117 (46%) via de tweejarige licentie en 138 (54%) via de enige licentie. Dit lichte overwicht van de enige licentie is echter geen constant gegeven over de jaren heen.

In de periode 1969 tot en met 1973 en in de jaren 1976 en 1984 waren er meer afgestudeerden uit de gewone licentie.

De gestadige toename van de studenten, vooral de jongste jaren, deed zich onafhankelijk van elkaar voor in de twee regimes.

Wanneer men de bestudeerde periode in 3 termijnen van 7 jaar opdeelt, merkt men dat 18,4% van de afgestudeerden te situeren zijn in de periode 1964-1970, 20,2% in de periode 1971-1977 en 51,4% in de periode 1978-1984 (zie Tabel 1).

Het is duidelijk dat deze stijgende trend aanhoudt als men de cijfers bekijkt van 1985 en 1986: in deze laatste twee jaren kwamen er niet minder dan 56 afgestudeerden bij.

Om een juist beeld te krijgen van de omvang van de studierichting moet men echter ook rekening houden met de discrepantie tussen inschrijven en afstuderen. Dit vooral in de enige licentie, waar steeds meer studenten opteren voor het spreiden van hun studies over meerdere jaren. Uit de officiële inschrijvingen voor de examens blijkt dat over de totale periode 1964-1984 73% van de enige-licentiestudenten hun diploma behaalden na één of twee examenzittijden, dus na 1 jaar studie. Toch moet men dit hoge percentage enigszins relativeren gezien het feit dat vele studenten reeds vóór hun inschrijving in de Pers- en Communicatiewetenschap cursussen volgden uit het curriculum, hetzij als vrije student, hetzij binnen hun keuzemogelijkheden.

Wanneer men de cijfers evolutief analy-

TABEL 1: Gediplomeerden in de pers- en communicatiewetenschap naar jaar van afstuderen, geslacht en studieregime

	Gewone Licentie			Enige Licentie			Totaal
	M	V	tot.	M	V	tot.	
1963-64	/	/	/	1	1	2	2
65	/	/	/	2	/	2	2
66	1	/	1	1	/	1	2
66	1	/	1	1	/	1	2
67	3	/	3	2	1	3	6
68	3	/	3	3	3	6	9
69	3	3	6	5	/	5	11
70	7	3	10	3	2	5	15
71	4	2	6	3	1	4	10
72	4	3	7	3	2	5	12
73	2	4	6	3	1	4	10
74	1	5	6	8	1	9	15
75	5	/	5	3	3	6	11
76	5	/	5	/	2	2	7
77	2	2	4	4	4	8	12
78	2	1	3	6	1	7	10
79	2	1	3	7	7	14	17
80	4	1	5	6	/	6	11
81	8	4	12	13	3	16	28
82	8	1	9	8	5	13	22
83	5	3	8	6	3	9	17
84	12	3	15	9	2	11	26
Totaal	81	36	117	96	42	138	255
85	7	1	8	14	4	18	26
86	12	3	15	10	5	15	30

seert, stelt men vast dat de tendens om de studie over meerdere jaren te spreiden duidelijk toeneemt. De groeiende discrepantie tussen het aantal inschrijvingen en het aantal afstuderenden is veeleer daaraan te wijten dan aan het niet slagen of afhaken van de studenten. In 1985 en 1986 werden er respectievelijk 26 en 30 diploma's uitgereikt, terwijl er in diezelfde jaren respectievelijk 59 (14 in 2e Licentie en 45 in Enige Licentie) en 58 (17 in 2e Licentie en 41 in Enige Licentie) eindejaarsstudenten ingeschreven waren.

De Pers- en Communicatiewetenschap blijkt tot nog toe overwegend een mannenrichting te zijn. Terwijl de enige licentie van start ging met 1 mannelijk en 1 vrouwelijk gediplomeerde in 1964, zal pas in 1969 een vrouw met succes haar 2e licentie beëindigen. Over heel de onderzochte periode vindt men een verhouding van 70% mannelijke tegenover 30% vrouwelijke afgestudeerden.

In het geheel van de Staats- en Sociale Wetenschappen vertegenwoordigen de afgestudeerden van de gewone licentie Pers- en Communicatiewetenschap in de eerste helft van het bestaan van de afdeling een kleine 10%, in de tweede helft bijna het dubbele. Rekening houdend met de enige licentie wordt dit aandeel respectievelijk 17% en 35% (zie tabel II).

Wat de herkomst van de enige-licentiestudenten betreft is er een duidelijk overwicht van afgestudeerden uit de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, meer bepaald germanisten en historici, die respectievelijk 44,2% en 12,4% van de totale populatie uitmaken. Daarna volgen de juristen met 10,2% en de afgestudeerden uit andere richtingen Staats- en Sociale Wetenschappen met 9,5%. Van een vierde van de populatie tenslotte is de herkomst zeer divers, waarbij de verscheidenheid jaar na jaar toeneemt.

Het aantal studenten dat een graad (onderscheiding of beter) behaalde bij het afstuderen bedraagt 55% in de gewone licentie en 45% in de enige licentie. Correlaties met de gegevens betreffende het geslacht, de herkomst of de studieduur leverden geen significante resultaten op. Wel blijkt ook hier weer een evolutie in de tijd, m.n. een daling van het aantal graden, voornamelijk sedert 1978. Oorzaken hiervoor zijn niet onomstootbaar aan te wijzen, doch het lijkt waar-

TABEL 2: Percentage afgestudeerden in de Pers- en Communicatiewetenschap vergeleken met andere studierichtingen van de Staats- en Sociale Wetenschappen

	1966*-1975		1976-1984	
	enkel rekening houdend met gewone lic. P&C	inclusief enige lic. P&C	enkel rekening houdend met gewone lic. P&C	inclusief enige lic. P&C
Pers- en Communicatie	9,5%	16,7%	18,3%	34,5%
Staatswetenschappen	7,4%	6,8%	28,1%	22,5%
Bestuurswetenschappen	21,4%	19,7%	(na fusie)	22,5%
Sociale Wetenschappen	38,5%	35,4%	7,2%	5,7%
Diplomatieke Wetenschappen			23,2%	18,6%
Sociologie	23,2%	21,4%	23,2%	18,6%
	100%	100%	100%	100%

* eerste jaar waarin ook studenten 2e licentie afstudeerden

schijnlijk dat een aantal hogergenoemde factoren een rol spelen, zoals de verzwa- ring van het leerprogramma, de grotere verscheidenheid qua herkomst van de enige-licentiestudenten, enz. Of ook het niveau van de opleiding in de middelbare school enige invloed heeft zou op ruime schaal moeten onderzocht worden. Tenslotte kan ook de geleidelijke wisseling van het onderwijzend personeel een beïnvloedende factor zijn.

Beroepssituatie

Het doel van de enquête was, aansluitend bij het reeds geschetste algemeen profiel van de afgestudeerden, gegevens te verzamelen i.v.m. tewerkstelling en overgang van studies naar beroep. De vraagstelling concentreerde zich rond

- de sectoren waarin de afgestudeerden terecht komen;
- de factoren die een rol spelen bij tewerkstelling;
- de beroepstevredenheid.

Zoals reeds vermeld bedroeg de bruikbare respons 62%, zodat het ons toch aangewezen leek de representativiteit hiervan na te gaan. Hiervoor werden een aantal kenmerken van de respondenten getoetst aan de resultaten van het op de volledige populatie uitgevoerde administratieve onderzoek. In het algemeen was er een zeer grote overeenstemming. Enkel moet er gewezen worden op een relatieve ondervetegenwoordiging van een aantal jaren middenin de onderzoch-

te periode (1967, 1968, 1970 en 1971) en anderzijds een zeer hoge respons van de allereerste studiejaren (1964, 1965 en 1966: 100%) en van enkele van de laatste jaren (1980, 1982 en 1984: telkens meer dan 70%).

Verder moet er rekening mee gehouden worden dat het hier gaat om de situatie in mei 1985, dus minder dan 1 jaar na het afstuderen van de lichte 1984.

Op dat ogenblik bleek 77% van de afgestudeerden aan het werk te zijn. Verder was 11% werkloos, 6% vermelde leger- of burgerdienst, 3% was als student of gepensioneerde respectievelijk nog niet of niet meer geïnteresseerd in een job. Het hoogste werkloosheidspercentage situeert zich uiteraard in de drie laatste jaren. Gezien het overwicht van de mannelijke afgestudeerden is ook de dienstplicht een belangrijk element in de overgangperiode naar het beroepsleven. Bij de afgestudeerden van 1984 waren er meer dienstplichtigen dan werkzoekenden (respectievelijk 32% en 21%); voor 1983 was de verhouding omgekeerd (respectievelijk 10% en 30%); voor 1982 was het totaal aantal werkzoekenden gedaald tot ± een kwart van de afgestudeerden. Van de andere kant konden wij vaststellen dat op het ogenblik van de enquête reeds ongeveer de helft van de afgestudeerden van 1984 aan het werk was. Voor de vorige promoties liep dit percentage stelselmatig op tot 60% voor 1983, 75% voor 1982, 85% voor 1981 en 88% voor 1980. Deze cijfers liggen iets gunstiger

dan het gemiddelde van de Staats- en Sociale of Politieke en Sociale Wetenschappen in Vlaanderen.

Wat de professionele sectoren betreft hanteerden wij de indeling van een Leuvens onderzoek uit 1983, ook al leken ons enkele categorieën niet zo relevant, terwijl wij andere liever hadden uitgesplitst (zie tabel III).

Zowel uit onze enquête als uit deze van de KUL blijkt dat ± een derde van de afgestudeerden een betrekking vindt in de communicatiesector. Voor Gent echter is hier een opmerkelijk verschil tussen de gewone licentiaten met 55% en de enige licentiestudenten met 27% tewerkgesteld in deze sector.

Bijna de helft hiervan werkt in de geschreven pers, dan volgt radio en televisie en in veel mindere mate worden ook voorlichting, reclame, film en theater aangehaald. Wat de concrete taakomschrijving binnen deze sector betreft komt de informatievoorziening nog steeds op de eerste plaats.

De tweede belangrijkste professionele sector is het onderwijs. Het betreft hier vooral enige licentiestudenten, die behalve hun basisdiploma en hun diploma Pers- en Communicatiewetenschap ook nog een aggregaatsdiploma bezitten. Van de Germanisten zijn er 50% tewerkgesteld in het onderwijs.

Ook de openbare besturen vormen een belangrijk afzetgebied, vooral voor historici en afgestudeerden uit de Staats- en Sociale Wetenschappen.

Het aantal afgestudeerden dat in handel, nijverheid en vrije beroepen terecht kwam is eerder gering. De beroeps- en sociale organisaties en de culturele instellingen zijn samen nog goed voor 10%.

Belangrijk in de beroepssituatie is ook het professioneel statuut. Drie vierden van de afgestudeerden werkt in vast dienstverband. Een kleine 10% heeft een of ander werkloosheidsopslopend statuut. De overigen werken contractueel tijdelijk, vooral in onderwijs of nijverheid. Het hoogste percentage vastbenoemden vindt men binnen de communicatiesector!

Ongeveer de helft van de respondenten situeert zijn persoonlijk maandelijks netto-inkomen tussen de 30.000 en 50.000 fr.

TABEL 3: Respondenten, gespreid over professionele sectoren in %

Professionele sectoren	KUL 1983 (2) m.b.t. 1976-1979	RUG 1985 m.b.t. 1964-1984
Nijverheid	13,5	6
Handel	14,9	7
Communicatiesector	32,4	35
Beroeps- & sociale organisaties	12,2	5
Onderwijs	8,1	19
Wetenschappelijk onderzoek	0,0	3
Openbare besturen (exclusief BRT & onderwijs)	18,9	11
Culturele instellingen	-	5
Vrije beroepen	-	2
Andere en combinaties	-	7

Een vierde verdient meer dan 50.000 fr., met enkele uitschieters boven de 70.000 fr. Er is een duidelijk verband tussen de hogere inkomens en het promotiejaar (vooral de eerste 10 jaren), de leeftijd (meer dan 35) en de beroepsanciënniteit (meer dan 3 jaar in huidige functie). De hoogste inkomens vindt men in de communicatiesector. Tot de laagste categorieën behoren niet alleen werklozen en dienstplichtigen met een inkomen van minder dan 20.000 fr. Ook een niet onaanzienlijk aantal recent afgestudeerde (1980-1984) werknemers moet als onderbetaald beschouwd worden met een inkomen van 20.000 tot 30.000 fr. Vooral respondenten uit deze inkomenscategorie zijn actief op zoek naar een gepastere betrekking, bij voorkeur in de communicatiesector. Terecht, lijkt ons, gezien een aantal hogervermelde bevindingen: de communicatiesector trekt het meeste communicatiewetenschappers aan, geeft het beste beroepsstatuut en het interessantste financieel statuut. Toch is de beroepstevredenheid ook in deze sector niet 100%!

De tewerkstellingskansen blijken door een combinatie van verschillende factoren te worden beïnvloed. Volgens de afgestudeerden zelf is, naast het diploma of de combinatie van diploma's, vooral de talenkennis van belang. Als eerste contact met de huidige job worden in 25% van de gevallen persoonlijke relaties opgegeven, 19% advertenties en 17% spontane sollicitaties. De inbreng van de plaatsingsdienst van de RUG, van de RVA en politieke of vakverenigingen is minimaal.

Conclusies en bedenkingen naar de toekomst toe

Zoals in vele studierichtingen is de toegang naar de arbeidsmarkt er voor de afgestudeerden Pers- en Communicatiewetenschap de jongste tijd niet makkelijker op geworden.

Toch zien wij dat het tewerkstellingspercentage hoger is dan het gemiddelde van de Staats- en Sociale: 75% na 3 jaar, 88% na 5 jaar.

Ook de sectoren waarin de afgestudeerden terecht komen sluiten vrij goed aan bij de opleiding. De overgrote meerderheid van de gewone licentie komt terecht in de communicatiesector, de enige licentie leidt ook in belangrijke mate naar het onderwijs en de openbare sector. De beroepstevredenheid is het hoogst in de communicatiesector. Wat het meest te wensen over laat is de bezoldiging, vooral in de eerste jaren na het afstuderen. Nochtans slaagt men er na enkele jaren blijkbaar toch in zijn kwaliteiten aan te tonen. Wordt het diploma in de communicatiesector dan nog steeds niet voldoende naar waarde geschat?

Reeds geruime tijd hebben zich nochtans in haast alle Westeuropese landen aan de universiteiten afdelingen voor communicatiewetenschap ontwikkeld die zich onderscheiden van de instituten voor journalistiek, P.R. of bepaalde vormen van toegepaste communicatie (3). Deze diversificatie komt echter niet zo duidelijk tot uiting in de verwachtingspatronen, noch van de studenten noch van de arbeidsmarkt. Naar de wensen en verwachtingen van de studenten met betrek-

king tot hun latere beroepsactiviteiten werd tot nogtoe slechts weinig systematisch onderzoek verricht. Uit een Leuvense onderzoek uit 1975 bleek dat heel wat kandidatuurstudenten de opleiding in de communicatiewetenschap te theoretisch vonden. Prof. Fauconnier verklaarde dat o.a. door het feit, dat men nog te vaak een journalistieke opleiding verwachtte, wat hij "een wijdverspreide en hardnekkige misvatting" noemde (4).

Zonder een vergelijking te willen maken met de situatie in de Verenigde Staten is het toch wel interessant even te verwijzen naar een onderzoek van de Ohio State University, uitgevoerd in 1980-1981 bij studenten van 54 "Schools of Journalism" (5). Relevant in de resultaten van dit onderzoek is, dat ook Amerikaanse studenten aan klassieke hogere instituten voor journalistiek, waar de opleiding traditioneel zeer praktijkgericht is (6), lang niet alleen meer dromen van een echte journalistieke carrière. Een belangrijk aantal onder hen heeft interesse voor P.R., reclame of allerhande niet-journalistieke activiteiten. Dit wil echter niet zeggen dat zij ook kiezen voor die onderwijsinstellingen waar vooral aandacht wordt besteed aan deze materies. Bij diegenen die opteren voor een journalistieke loopbaan is de interesse verdeeld over alle mediasectoren (dagbladen, magazines, radio, televisie, fotojournalistiek, enz.). Opvallend is verder dat meer dan 15% van de studenten gedurende hun opleiding nog geen voorkeur hebben. Het praktijkgerichte karakter van een opleiding is dus nog geen garantie voor een directe voorbereiding op het beroepsleven (7). In Nederland komt men terug van de idee, dat de opleiding van de communicator vooral moet toegespitst zijn op de technische vorming of, wat de journalist betreft, op de achtergrondkennis. De reactie van de arbeidsmarkt op dergelijke opleidingen is nl. niet zo gunstig. Veeleer hecht men belang aan kwaliteiten als het in staat zijn zelfstandig te werken, zich aan snel veranderende situaties aan te passen, te abstraheren, enz. Ook dit vergt echter een specifieke deskundigheid, nl. het overzien van het gehele communicatieproces (8).

Onder specialisatie moet men dan ook niet in de eerste plaats verstaan het ontwikkelen van een of andere vaardigheid — die misschien morgen alweer achterhaald zal zijn — maar wel het opleiden van verschillende types communicato-

ren. De Nederlanders Vos en Van der Wal (9) leggen in dit verband de nadruk op een verscheidenheid van kwaliteiten, die onder meer kunnen toegespitst zijn op

- marktonderzoek naar de behoeften van de gebruiker;

- research naar de inhoud van de boodschap;

- aandacht voor de vormelijke aspecten van de boodschap;

- toegankelijkheid van de infrastructuur voor de gebruiker;

- up-to-date houden van de informatie.

Voor de opleiding houdt dit volgens hen de consequentie in, dat er zowel generalisten moeten gevormd worden als specialisten. De eersten moeten ook aandacht hebben voor specifieke problemen als nieuwe media en versnippering van auditoria, de laatsten moeten een voldoende brede basis hebben met het oog op hun flexibiliteit.

Het spreekt vanzelf dat de diversifiëring van het medialandschap, de multimediatisering en de groeiende impact van de informatie- en communicatiesector op het maatschappelijk gebeuren, het belang van de opleidingen in deze sector nog zal doen toenemen (10).

Noten

(1) *Tien jaar pers- en communicatiewetenschap*. RUG, 1973. *Communicatie*, jg. 4 (1974), nr 4, pp. 26-27 en jg. 13 (1982-1983) nr. 2, pp. 15-17.

BONTE, A.: *Werk(-loos) na de universiteit?*, RUG, 1982.

(2) WULLAERTS, M.: De arbeidsmarkt voor de Leuvense afgestudeerden in de communicatiewetenschap, in *Communicatie*, jg. 13 (1982-1983), nr. 2, pp. 15-16.

(3) CLAUSSE, R.: *L'enseignement universitaire du journalisme et de la communication sociale*; Brussel, 1971.

Strategie van de communicatiewetenschap: onderzoek en beleid, in *Informatiebulletin CeCoWe*, 1973, nr 3, pp. 18-23. MANDERS, H. & SAARLOOS, J.: Studiemogelijkheden en opleidingen op het vakgebied massacommunicatie in België en Nederland, in *Massacommunicatie*, september 1974.

(4) Enquête bij de studenten in de communicatiewetenschappen, met naschrift van G. FAUCCONNIER, in *Communicatie*, jg. 5 (1975), nr 3, pp. 19-22.

(5) PETERSON, P.: Journalistenopleiding in de U.S.A., in *Communicatie*, jg. 5 (1975) nr.2, pp. 20-22.

(7) Mededeling van J. BIERHOF op *SOMMATIE 1986*, Velthoven.

(8) Mededeling van M.F. VOS en G.M. VAN DER WAL op *Sommatie 1986*, gepubliceerd in *Massacommunicatie*, 1986, 2-3, p. 117.

(9) VOS, M.F.; & VAN DER WAL, G.M.: *ibid.*

(10) *Informatie-economie*. Verslagboek studiedag in het kader van Flanders Technology International 1985. Red. J. BOGAERT, Antwerpen, 1985.

VAN CUILENBURG, J.: Zuinig met, zuinig op informatie, in *Massacommunicatie*, februari 1983, pp. 2-14.

grenada: een kruidnagel in de europese pers^(°)

jan drijvers
jan servaes

Kranten geven dé werkelijkheid niet weer; ze leveren ons een beeld van de werkelijkheid: één beeld, hún beeld.

Net als een filmregisseur kiest de journalist zijn camerastandpunt, cast zijn acteurs, selecteert zijn decors en vormt zo zijn boodschap.

Al lijkt het soms even evident dat camera, acteurs en decors de reporter hún visie opdringen.

Nieuws als produkt

Deze visie op nieuwsproduktie steunt op drie — door onderzoek geschraagde — premissen:

* Vooreerst is nieuws een *cultureel produkt*. Nieuws dompelt ons niet onder in een stroom van pure feiten, serveert ons geen venster óp de wereld. Daarvoor zit zijn raam te sterk ingemetseld in die wereld. Door zijn onvermogen buiten het huis te staan waarover hij bericht, dient het nieuws ons eerder tot bril dan als venster. Een bril waarvan de kleur van de glazen geslepen en de vorm van het montuur gelast zijn door het politiek, economisch en cultureel systeem waarin de krant verschijnt: "(news) is a cultural product and the accounts and description of the world which it gives are produced from within a specific interpretative framework". (1)

* Ten tweede wordt de nieuwsproduktie, naast deze institutionele factoren, ook beïnvloed door de *organisatie* waarin het tot stand komt. De nieuwsmaker moet werken met de — vaak beperkte — middelen die hem ter beschikking staan,

levert zijn produkt dikwijls onder tijdsdruk af en valt hierbij terug op "geroutineerde beroepspraktijken". Dit *professionalisme* van de journalist levert hem een specifiek en gelegitimeerd werkelijkheidsparadigma om de gebeurtenissen te verslaan (2) en draagt bij het grote publiek eenzelfde perceptie van nieuws over.

* Naast deze structurele kenmerken dient nieuws ook gezien als een maaksel van journalisten die — al dan niet bewust — een aantal feiten selecteren en interpreteren op basis van een niet altijd even duidelijk afgelijnde en consistente maatschappijopvatting (3). Samengevat willen we *nieuws* dan ook beschouwen als *het resultaat van een samenspel op basis van institutioneel gedetermineerde en collectief bepaalde keuzen onder heersende economische, politieke en culturele belangentegenstellingen*.

De mythe van het nieuws

Net zoals een cineast door scenario, kadring, camerahandeling en montage zijn publiek niet alleen rationeel bij zijn film betreft, maar ook — en vaak "hoofdzakelijk" — diens gevoelens wil betokkelen, deelt een journalist niet alleen feiten mee, maar brengt hij ook meer subjectieve en emotionele aspecten over. Nieuws is niet alleen een voertuig voor het rationele of het cognitieve, maar ook voor het irrationale en het intuïtieve.

Zo draagt de nieuwsproduktie bij tot het maatschappelijk *proces* van ideologi-

sche socialisatie (ideation), de creatie van een algemene invalshoek op de werkelijkheid, met sterke affectieve en subjectieve componenten. In deze visie is de impact van het nieuws niet louter rationeel, maar heeft het ook een meer ideologische of *mythische* dimensie. Hartley (4) heeft er met zijn uitspraak "*news is a myth-maker*" op gewezen dat nieuws één van de ideologische mechanismen is waarbij mythische thema's doorgegeven worden. Het zijn juist deze mythen waar rond nationale culturen gestructureerd zijn en die de basis vormen van hun identificatieproces als groep en van hun lotsbepaling: "Myths function more at the unintentional, symbol level, defining that which a national society is trying to become" (5). Nu geldt volgens White dat "mythological functions are likely to be especially strong at times of national crisis, rapid change or external threat" (6). Zulk een periode, die een geschikte voedingsbodem voor mythen vormde, leek ons de invasie van Grenada in 1983.

Grenada als test-case

De keuze om de berichtgeving over de invasie van Grenada als onderwerp te kiezen van een onderzoek naar de manier waarop de pers het nieuws concipieert, willen we op verschillende gronden verantwoorden.

Vooreerst speelde een praktische en organisatorische reden mee: door onze deelname aan een internationale vergelijkende studie m.b.t. de berichtgeving over de Grenada-crisis in de Caraïbische,

Amerikaanse, Canadese en Westeuropese pers (7), beschikten we reeds over een basis aan data die we — ondanks het ietwat andere onderzoekskader — door middel van een eigen verwerking aan ons opzet konden aanpassen.

Daarnaast levert de invasie op Grenada ons een ideale test-case om enkele van onze bovengeciteerde visies op nieuws aan de praktijk te toetsen.

1. Als de produktie van nieuws beïnvloed wordt door het politieke, economische en culturele systeem waarin de krant gedrukt, dan kan men zich eraan verwachten dat, naargelang de houdingen van de betrokken regeringen en publieke opinies t.a.v. een internationaal nieuwsfeit gelijk lopen dan wel verschillen, ook de berichtgeving over dat feit eenzelfde c.q. een ander perspectief zal weerspiegelen. Door onze gegevens uit het internationale onderzoek kunnen we dit aan de hand van de Grenada-crisis toetsen, zowel voor Europa als geheel t.o.v. de andere aan het onderzoek deelnemende regio's als voor de onderzochte Europese landen onderling.

2. Samen met de aanval van Amerikaanse vliegtuigen op Lybië en de wapenleveringen van de V.S. aan Iran — annex de contra's in Nicaragua —, blijft de inval van een voornamelijk uit Amerikaanse soldaten bestaande troepenmacht op het eiland van Grenada (25 oktober 1983) één van de meest recente internationale conflicten die beantwoorden aan wat White ideale teelaarde noemt waarin mythen gedijen: een periode van (inter)nationale crisis en buitenlandse bedreiging. De coup van een linkse militaire groep (o.l.v. Coard en Austin) en de moord op de eveneens socialistische leider Bishop, werd door Reagan beschouwd als zulk een bedreiging voor de veiligheid van de V.S. Na een lange periode van "low profile" inzake buitenlandse politiek kan Reagan na de invasie op Grenada weer de titel van grootmacht claimen voor zijn natie:

"Our days of weakness are over; our military forces are back on their feet and standing tall."

Grenada kan bijgevolg exemplarisch gesteld worden om te onderzoeken hoe nieuws wordt ingeschakeld in de produktie van mythen.

Het ligt dan ook in ons opzet om enkele mythen m.b.t. de berichtgeving over de Grenadese crisis in een zestal Westeuropese kranten bloot te leggen.

3. Door het instellen van een perscen-

suur gedurende de vier eerste dagen van de invasie geeft Grenada ons nog een extra invalshoek voor ons onderzoek, namelijk: de weerslag van zulk een censuur op de aard van de berichtgeving en haar gevolgen. Meer specifiek willen we nagaan of het hanteren van censuurmaatregelen bevorderend dan wel belemmerend heeft gewerkt op de culturele kleuring en de mythe-creatie in de berichtgeving.

Op zoek naar een methodologisch kader

Een fundamenteel probleem bij het onderzoek naar meer structurele en subjectieve componenten van het nieuws is hoe men dit methodisch kan onderzoeken. De traditionele onderzoeksmethoden m.b.t. de nieuwsproduktie richten zich vooral op de rationalistische aspecten van het nieuws en houden zich daarom voornamelijk bezig met "transmissieproblemen": selectie, vertaling, controle, keuze en effect van het nieuws.

Een nieuwe onderzoeksmethodiek kan slechts na vallen en opstaan tot stand komen. Bovendien houdt ons onderzoek de beperking in dat we ons dienden te baseren op internationaal vastgelegde, vooral kwantitatief gerichte, inventarisings- en coderingsafspraken.

Het verschil in aanpak schuilt in onze andere manier van het verwerken van de data die ons over de "inhoud" en de "organisatiestructuur" van de berichtgeving over Grenada in de Europese pers ter beschikking stonden. We zijn met andere woorden noodgedwongen vertrokken van enkele vragen uit het klassieke onderzoek: de graad van belangstelling van de Europese pers voor Grenada; het over dan wel onderbelichten van bepaalde onderwerpen, thema's, invalshoeken of standpunten; het gebruik van bronnen bij de nieuwsgaring, de "newsflow" tijdens de vier dagen van censuur; maar we hebben er een ander "rooster" over gelegd. In plaats van de klassieke tekstanalyse hebben we namelijk geopteerd voor een *thema-analyse*.

Beardsworth (8) wijst er op dat zulk een thema-analyse eerder exploratief dan hypothese-testend van aard is. Men gaat op zoek naar een aantal significante kenmerken, frequenties of gegevens en poogt deze te verklaren en te interpreteren. Bij een tekstanalyse daarentegen zal men trachten het voorradige feitenmateriaal inhoudelijk te toetsen aan een aantal vooraf geformuleerde hypothesen.

de grondstof voor het onderzoek

Bij het zoeken naar de "grondstof" voor ons onderzoek hebben we geopteerd voor de berichtgeving over Grenada in zes Europese "kwaliteitskranten": de Franse krant 'Le Monde', de Westduitse 'Frankfurter Allgemeine Zeitung', het Spaanse dagblad "El Pais", de Engelse "The Times", "Het NRC-Handelsblad" uit Nederland en de Zwitserse "Neue Zürcher Zeitung". De keuze voor kwaliteitskranten is voornamelijk ingegeven door het feit dat deze bladen in min of meerdere mate fungeren als "opinion leaders" voor hun respectieve politieke, economische of culturele wereld (9). Daarenboven besteden deze elitepapers meer aandacht aan buitenlands en duidend nieuws en trekken daar voldoende middelen (bv. eigen correspondenten) voor uit. Zo kunnen we van enig "beleid" terzake gewagen waarbij we de organisatorische aspecten die — zoals we reeds supra aangaven — mee een rol spelen in het nieuwsproduktieproces, voor de verschillende betrokken kranten min of meer kunnen gelijkgeschakelen.

Als *onderzoekperiode* hebben we niet gekozen voor de meer gebruikelijke geconstrueerde week, maar hebben alle kranten in de periode van 13 oktober 1983 (de dag waarop Bishop huisarrest kreeg) tot en met 20 november 1983 (vijf dagen na het installeren van de nieuwe interim-regering) onder de loep genomen.

Nieuws uit Grenada: een gekleurd produkt

Het hoeft allicht weinig betoog dat de belangstelling voor een land in de buitenlandse berichtgeving niet of nauwelijks correleert met de geografische omvang van dat land. Indien dat wel zo was, zouden onze kranten hun aandacht eerder op Groenland dan op de Falklands moeten richten. Ook "strategische ligging" of "politiek belang" zijn geen directe graadmeter voor de interesse van de nieuwsmakers. Sinds het invoeren van de domino-theorie kan aan elke plaats ter wereld zulk een geo-politiek belang worden toegedicht.

In het internationaal onderzoek waartoe wij een bijdrage leverden, stond de hypothese voorop dat het belang dat de pers aan de Grenadese invasie zou wijden, afhankelijk zou zijn van de nabijheid of betrokkenheid ten aanzien van het eiland. Onze analyse geeft aan dat het hier niet

louter om een geografisch gegeven handelt, maar dat nabijheid of betrokkenheid moeten ingeschat worden binnen het samenspel tussen politieke, economische en culturele rationales die de opstelling van een natie en haar pers bepalen t.o.v. het te onderzoeken onderwerp. Op die gronden valt het verschil in aandacht te verklaren tussen de onderscheiden Europese kranten in hun berichtgeving over Grenada.

Al is elke keuze van indicatoren die de belangstelling van een krant voor een bepaald onderwerp aanduiden relatief (wij onderzoekten achtereenvolgens het aantal artikels, de paginering, de grootte in oppervlakte, het primaire of secundaire karakter van de bron, het al dan niet verwoorden van een standpunt en de aanwezigheid van illustratiemateriaal) - uit onze resultaten mag blijken dat al deze indicatoren in hun totaalbeeld een duidelijk onderscheid in betrokkenheid aangeven tussen de zes onderzochte kranten (10).

Uit de som van de onderzochte indicatoren komt "The Times" naar voren als de krant die het meest belang hecht aan de verwickelingen op het eiland. Ze publiceerde het grootste aantal artikels, maakte het meest frequent gebruik van eigen nieuwsbronnen en behaalt op alle indicatoren een score die hoger ligt dan de gemiddelde Europese krant.

Van al de betrokken Europese landen is het nu net Groot-Brittannië dat het sterkst met Grenada begaan is (geweest). De redenen hiervoor zijn zowel historisch, politiek als economisch. Historisch heeft Groot-Brittannië 300 jaar lang de rol van kolonisator in het Caraïbisch gebied vervuld. Politiek en onrechtstreeks ook economisch ressorteert Grenada onder de Britse Commonwealth. Afgezien van deze historisch gegroeide banden kan de geëxciteerde houding van de Britse regering en pers ook verklaard worden in het licht van de Brits-Amerikaanse samenwerking. Had den de V.S. m.b.t. hun buitenlands beleid in het verleden in de regering Thatcher steeds hun meest trouwe bondgenoot gevonden (cfr. de Falklandcrisis), dan leidde het niet raadplegen van de Britse regering en het verwaarlozen van de Britse belangen door de V.S. nu tot een diplomatieke rel tussen beide landen.

Alhoewel niet direct betrokken bij de invasie valt de interesse van de Nederlandse pers voor Grenada politiek - ethisch te

verklaren.

Naast haar sterke traditie om in internationale materies meestal de zijde van de underdog te kiezen, spiegelde de Nederlandse pers de gebeurtenissen op Grenada vóór de invasie aan een gelijkaardig scenario in hun pas onafhankelijk geworden kolonie Suriname, een jaar voordien.

Waar Nederland toen diplomatieke en economische druk verkoos boven militair optreden, werd de invasie van Grenada nu aandachtig gevolgd en vergeleken. Dit blijkt uit het feit dat de "N.R.C." het hoogste aantal frontpagina-artikels en foto's afdruckte.

Vanuit een gelijkaardige koloniale achtergrond valt ook de Spaanse belangstelling voor de invasie van Grenada te begrijpen. Na het herstel van de democratie heeft de Spaanse buitenlandse politiek zich vooral naar het Latijns-Amerikaanse continent gericht, waarbij het m.b.t. de daar aanwezige conflicthaarden vaak van de V.S.-politiek afwijkende oplossingen voorstond. Deze betrokkenheid blijkt ook uit het onderzoek van "El Pais" dat na "The Times" het hoogst scoort op de indicatoren van belangstelling. Zo besteedde El Pais het hoogste aantal lange artikels aan Grenada en pakte het uit met de meeste opiniërende stukken.

Frankrijk, West-Duitsland en Zwitserland waren, wanneer we ze vergelijken met de drie voorgaande Westeuropese landen, minder betrokken bij de affaire Grenada. Dit vindt ook zijn weerslag in "Le Monde", de "Frankfurter Allgemeine" en de "Neue Zürcher Zeitung" die eerder als een koele observator de invasie volgden en op onze indicatoren dan ook alle ongeveer even laag scoren.

Deze voornamelijk kwantitatieve studie van de indicatoren laat ons een idee over het belang dat de onderscheiden Europese kranten aan de invasie op Grenada hechtten. Dit heeft ons op een eerste spoor gezet om binnen de zichtbare sociale, politieke en culturele context, de motieven voor deze interesse te achterhalen. Om na te gaan welke ideologische en irrationele motieven, die zich al dan niet in een mythisch schema laten inpassen, aan bod kwamen, dienen we meer in de diepte te analyseren.

grenada: een mythisch slagveld

Mythische elementen in de nieuwsbe-

richtgeving zijn moeilijk tot hun puurste verschijningsvorm te distilleren. De hoofdoorzaak hiervan ligt in hun subjectieve karakter. Een bijkomende hypothese in ons onderzoek vormt het "elite"-karakter van de door ons geraadpleegde kranten. Kwaliteitskranten tenderen naar een meer rationele, op feiten gebaseerde verslaggeving waarin subjectieve elementen dan ook moeilijker deduceerbaar zijn dan in populaire massakranten. Daarenboven richt ons onderzoek zich op kranten uit Europese landen die, voorbehoud gemaakt voor Groot-Brittannië, bij het besproken conflict zelf niet als actoren betrokken geweest zijn. En tenslotte moeten we er rekening mee houden dat de boodschap van een mythe zowel in haar zichtbare inhoud als in haar onderliggende structuur verrat kan zitten.

Het door ons uitgevoerde subject-onderzoek kan ons op een eerste spoor zetten. De hier verzamelde gegevens (11) zijn verkregen door in elk van de geselecteerde krantartikels bij de codering één of twee thema's aan te stippen die in dat artikel, met inbegrip van de titel, de meeste aandacht kregen.

Een eerste conclusie die we hieruit kunnen trekken is dat de Grenadese crisis door de Europese pers op de eerste plaats verslaan werd als een oorlogsroman in een exotisch kader. Bijna de helft van de artikels (45%) geeft een beschrijving van de invasie en handelt over het dodental, de toestand op het eiland, de executie van Bishop, de interim-regering, de gevangenen, de zgn. geheime documenten, het massagraf. Al deze artikels dragen bij tot wat Krzeminski "eine Thematisierung der symbolischen Funktionen des Kriegsgeschehens" noemt (12). Deze voorstelling van geweld als middel tot conflictoplossing heeft een sterke mythische geladenheid. Militaire kracht wordt hier gezien als een ordescheppende kracht in een situatie van chaos, en werd ook als zodanig verantwoord door president Reagan: "We got there just in time to protect innocent lives, end chaos and restore law and order".

De aantrekkingskracht van het ontplooiën van militaire middelen op de pers mag nog het duidelijkst blijken uit haar berichtgeving over het eiland na de invasie. Ondanks de ingrijpende maatschappelijke wijzigingen na de invasie is Grenada, net als vroeger, nu nog slechts goed als kruidnagel in ons totale nieuwsaanbod.

Een tweede relevante conclusie luidt dat het globale politieke kader waarbinnen het conflict zich afspeelde, duidelijk op de oost-west-as gesitueerd wordt.

Van een noord-zuid conflict — een rijke geïndustrialiseerde natie valt een onooglijk klein en arm eiland binnen — valt er uit de berichtgeving weinig of niets te merken. Ondanks de aanwezigheid van Caraïbische soldaten in de invasie-troepen, wordt slechts in 3% van de artikels op de Caraïbische dimensie van de problematiek ingegaan. De Britse pers uitgezonderd, vinden de Europese kranten evenzeer als de V.S.-regering dat de Britten hooguit een bijrol te spelen hebben. Dit nochtans reële west-west conflict tussen beide bevriende naties, krijgt beduidend minder aandacht dan het "verbeelde" conflict tussen oost en west. In 195 verhalen wordt de U.S.A. betiteld als hoofdrolspeler in het gebeuren, waarbij vooral officiële standpunten worden verwoord. De tegenstander lijkt echter in mindere mate het duo Bishop/Coard dan wel de Sovjet-Unie, hoewel die op geen enkel moment actief aan het conflict heeft deelgenomen. In 110 artikels wordt de houding en de reactie van de communistische wereld, hetzij vanuit Havana, hetzij vanuit Moskou, als hoofdthema aangevoerd.

Het latente grootmacht-conflict was voor de Europese pers veruit interessanter dan alle andere gebeurtenissen. Tot eenzelfde conclusie komt ook Krzeminski die voor zijn doctoraatsscriptie o.a. de berichtgeving over Grenada via de Westduitse radio analyseerde. Ook voor Krzeminski is duidelijk "die Tendenz spürbar, den Ereigniskomplex auf der Folie eines schematischen Ost-West Dualismus zu interpretieren" (12). Hierbij merkt hij op: "In der Aufarbeitung der Reaktionen wird den Stellungnahmen der U.S.A. insbesondere auch die Betroffenheit der UdSSR gegenübergestellt", waarbij "die spezielle Affinität Grossbritanniens und des Commonwealth zu dem Interventionsvorgang schliesslich völlig überlagert wird" (14).

De herleiding van een complexe gebeurtenis tot een louter ééndimensionaal gegeven bekleedt de Amerikaanse invasie op Grenada met een tweede symboolfunctie. Wat eerst een interessant randgegeven was — de reactie van Moskou op de inval — wordt door de pers systematisch verheven tot het fundamentele betekenischema. Door de krijgshande-

lingen te laten interpreteren op basis van voor het wereldforum bedoelde houdingen en reacties, opent de pers a.h.w. een tweede front. Op dit front ontspint zich een denkbeeldige strijd tussen oost en west, tussen "vrije wereld" en "communisme".

De schematische wijze waarop de Europese pers de Grenada-invasie eenzijdig belicht, blijkt niet alleen uit het door ons doorgevoerde subject-onderzoek.

Uit verdere extrapolatie van ons databestand valt op dat de standpunten van de V.S. en de communistische wereld niet alleen het vaakst worden geciteerd, maar ook in relatieve cijfers veel frequenter het onderwerp uitmaken van geöpinieerde of geduide artikels. Hierdoor worden de twee reeds aangestipte inhoudelijke thema's: de militaire story en de situering ervan binnen het oost-west-kader, nog dikker in de verf gezet. Krant per krant bekomen we eenzelfde, vrijwel uniform beeld (15).

Een onderzoek naar de bronnen en de datelines van het nieuws (16) geeft nog een verdere verfijning van de resultaten en leidt tot het besluit dat het feit dat in de artikels de hoofdklemtoon op het oost-west conflict ligt, gedeeltelijk te maken heeft met de onrechtstreekse wijze waarop de verslaggeving gebeurd is. Alhoewel 45% van de artikels een beschrijving geven van wat zich op Grenada afspeelt, waren slechts 10% van die artikels afkomstig vanop Grenada zelf.

De rest kwam voornamelijk vanuit de V.S. of West-Europa.

Ruim 40% van de gebruikte informatie werd hierbij geleverd door nieuwsagentschappen, met een lichte voorkeur voor de Amerikaanse agentschappen (vooral A.P.) ten nadele van de eigen Europese nieuwsgagers.

Daar noch de nieuwsagentschappen noch de individuele correspondenten een on-bemiddelde toegang tot de feiten hadden, baseerden ze zich voornamelijk op secundaire bronnen (in de V.S. voornamelijk regeringsfunctionarissen en militaire experts) of wierpen ze zich op discussies die bij hun klanten of collega's gevoerd werden, te weten de speculaties over en de commentaren op de mogelijke gevolgen van de invasie voor de krachtsverhoudingen tussen de twee grote machtsblokken. Een mooie illustratie hiervan levert een overzicht van de geselecteerde datelines, de standplaatsen van de correspondenten of nieuwsagentschappen wier stukken werden opgeno-

men en/of verwerkt.

Men kan moeilijk om het feit heen dat de wijze waarop de — ook Europese — pers de invasie van Grenada geschematiseerd en gesymboliseerd heeft tot een gewelddadig conflict tussen oost en west, functioneel is geweest voor de initiators van die invasie, met name de regering Reagan. De klemtoon op de militaire kracht en de strijd tegen het communisme waren immers net die topics waarin Reagan (ir)rationalisering zocht voor de interventie, waarbij de beoogde terreinwinst zich veel verder uitstrekte dan de stranden van Grenada.

Ongeacht het standpunt pro of contra dat de Europese pers verwoordde, was het feit alleen al dat die kranten de invasie aan de globale oost-west tegenstelling spiegelden, functioneel voor de ideologische inkleuring van de regering Reagan.

Door in eerste instantie in geuren en kleuren (maar —in tegenstelling tot Vietnam— zonder bloed) de ontplooiing van militair materiaal en personeel te beschrijven, hielp de pers de V.S. haar blaazen inzake buitenlandse politiek voor het thuisfront terug op te poetsen. En wanneer na enige tijd — wat gerokken door de perscensuur — al te duidelijk dreigde te worden hoe ongelijk de strijd wel was, heette de tegenstander niet meer het Grenadese leger, maar het wereldcommunisme.

Zelfs het feit dat de Europese pers de Britse nationale belangen in dit perspectief verwaarloosde, had voor de V.S. een ideologische symboolfunctie: in een West-Europa dat gekweld zat met het vraagstuk van de middellange afstandraketen, kende ieder weer zijn plaats. De Amerikaanse regering wist met andere woorden de door haar beoogde dubbele tekenfunctie (naar het thuisfront en de wereldopinie) ongeschonden door de Europese pers te sluizen.

grenada: een mistig slagveld: effecten van censuur

In confrontatie met soortgelijke resultaten knelt en kwelt bij de wetenschapper de vraag of zulk een ideologische inkleuring van een nieuwsfeit als een ongewild effect dient beschouwd te worden, dan wel als het resultaat moet gezien van een doelbewuste manipulatie.

Met betrekking tot de berichtgeving over de invasie van Grenada wordt het ons

echter op dit vlak wat eenvoudiger gemaakt. Gedurende de eerste vier dagen van de invasie greep de V.S.-regering immers formeel in de nieuwsvergaring in door het eiland ontoegankelijk te verklaren voor de buitenwereld. Deze censuurmaatregel — van een westerse regering — kaderde in wat The New York Times "the desinformation campaign of the Reagan Administration on the Grenada invasion" heeft genoemd.

Bij het ontbreken van de schuldvraag interesseerde het ons voornamelijk hoe deze censuur in concreto werkt, en welk haar zichtbare effecten zijn op de berichtgeving over Grenada in de Europese pers.

De resultaten hiervan zijn minder éénduidig en werden door ons vanuit een dubbele invalshoek belicht.

We zijn er immers vanuit gegaan dat de gevolgen van de censuur zich laten omschrijven als een combinatie van de effecten van een aantal directe ingrepen op het proces van nieuwsvergaring en van effecten die logisch voortvloeien uit de institutioneel gedetermineerde en collectief bepaalde produktiewijzen, eigen aan ons nieuwsproduktieproces.

Om de gevolgen van directe manipulatie te achterhalen, volgden we tijdens de omschreven periode de activiteiten van U.S.I.S., een met de C.I.A. gelieerde informatiedienst van de V.S. regering.

Om de indirecte effecten te meten, deden we ons onderzoek naar thema's, bronnen en datelines van het nieuws nog eens over, maar nu opgesplitst in drie periodes: vóór, tijdens en na de censuur (17).

Opvallend met betrekking tot de handelswijze van U.S.I.S. is dat dit agentschap in de censuurperiode, een erg "low profile" aankleefde. Buiten het feit dat zij enkele beperkte rondritten inrichtte voor een select publiek van journalisten, wordt in de verslaggeving in de Europese pers vóór de invasie nergens uitdrukkelijk naar U.S.I.S. verwezen als bron van nieuwsverstreking, bedraagt haar aandeel tijdens de censuurperiode nauwelijks 1,3%, maar stijgt haar belang na het opheffen van de censuur tot 5% van alle berichten. Die fors toenemende activiteit van U.S.I.S. na het opheffen van de censuur is relatief eenvoudig te verantwoorden: Daar U.S.I.S. tijdens de vier dagen van censuur samen met andere officiële informatiediensten van de Amerikaanse regering het monopolie op de berichtge-

ving over Grenada in handen had, kon U.S.I.S. volstaan met een laag profiel: journalisten en kranten waren sowieso totaal van hen afhankelijk. De hyperactiviteit van U.S.I.S. na het opheffen van de censuur vloeit o.i. voort uit de noodzaak om het journalistieke werk ter plaatse te beïnvloeden, daar deze nu informatie uit de eerste hand kon vergaren. Bevestiging voor deze stelling verkregen we door een deelanalyse van de door U.S.I.S. aangebrachte thema's over de drie periodes (18): waar U.S.I.S. tijdens de censuurperiode vooral in de weer was om de invasie op internationale fora (in de U.N.O.) en in het internationale politieke debat (tegenover de U.S.S.R.) te rechtvaardigen, richt men zijn focus na het opheffen van de censuur terug op Grenada zelf en poogt men nieuw 'feitenmateriaal' aan te dragen (geheime documenten over de relaties tussen Grenada en het oostblok, een massagraf, een geheime cubaanse wapenopslagplaats) om de beweegredenen voor de inval niet in gevaar te brengen c.q. te benadrukken.

Maar ook zonder rechtstreeks in de informatie in te grijpen blijken de gevolgen van de censuur functioneel voor de V.S. Wanneer we ons databestand in drie periodes opsplitsen merkt men uit onze bewerkingen naar thema's, bronnen en datelines dat ook hier de "desinformatie-campagne" haar sporen heeft nagelaten. Met betrekking tot het *subject-onderzoek* is het relevant dat, zo er al over Grenada geschreven werd vóór de invasie, de meeste artikels zich beperken tot een verslag van de gebeurtenissen op Grenada zelf. Vóór de censuurperiode was Grenada voor de Europese pers van weinig of geen internationaal belang. Dat veranderde snel na de invasie. De aandacht van de Europese pers kwam meer en meer te liggen op de rol en reacties van de V.S. en anderen, in het bijzonder van Cuba.

De censuur heroriënteert de interesse van de pers dus, en versterkt zo het reeds geschapen koude oorlogkarakter van het conflict. Dit effect werkt verzwakt door in de na-censuurperiode; hoewel dan tevens een hernieuwde belangstelling voor de toestand op Grenada valt waar te nemen.

Wat de bronnen betreft, daalde de inbreng van de nieuwsagentschappen fors in de censuurperiode. Hoewel de gebeurtenissen op het eiland aan het zicht onttrokken werden, werden toen 6 van de 10

artikels geschreven door speciale correspondenten of, want dat kan niet uitgemakt worden, door desk-redacteuren die geen bron vermeldde. De daling van de inbreng van nieuwsagentschappen en 'buitenlandse' kranten tijdens de censuurperiode is algemeen, behalve voor de Amerikaanse bronnen.

Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in de bevoorrechte positie die deze agentschappen bekleden door de betrokkenheid van de V.S. in het conflict. Na de opheffing van de censuur stijgt het belang van de Amerikaanse agentschappen, maar deze verhoging is voornamelijk te wijten aan de fors toegenomen activiteit van U.S.I.S..

In deze context is het relevant na te gaan vanwaar de berichten naar de Europese kranten werden gestuurd. Uit dit *dateline-onderzoek* blijkt dat vóór de censuur 15% van de verhalen van op Grenada werden doorgestuurd.

Tijdens de perscensuur slonk dit aantal tot 3,9% van de artikels. Na de censuurperiode lokte Grenada weer correspondenten en agentschappen: bijna 1 artikel op 5 had Grenada als dateline.

Tegelijk met de dalende belangstelling voor Grenada, daalde ook het aantal datelines vanop Caraïbische buureilanden. Daaruit zou men kunnen afleiden dat de correspondenten tijdens de censuurperiode niet in de buurt zijn blijven afwachten, maar naar hun hoofdkantoor en/of hun vaste standplaats zijn teruggekeerd; of dat ze door hun Europese werkgevers buiten spel werden gezet omdat deze laatsten de voorkeur gaven aan nieuws van correspondenten uit die steden waar nog wel wat informatie te rapen viel, bv. Washington.

Tevens neemt het aantal vanuit Europa en de V.S. geschreven artikels met meer dan de helft toe. Tijdens de censuurperiode zijn de krantenredacties dus enerzijds op eigen interpretatie en inspiratie, anderzijds op die van hun in de V.S. gestationeerde correspondenten of nieuwsagentschappen aangewezen. Laatstgenoemd fenomeen blijft, zeker voor de U.S.A., ook na de censuurperiode doorwerken.

We mogen met andere woorden stellen dat het invoeren van de censuurmaatregel op Grenada niet alleen effectief is geweest in die gevallen waar rechtstreeks in de nieuwsvergaring werd ingegrepen, maar ook door de wijze waarop de V.S.-regering inspeelde op de impliciet aan-

vaarde nieuwsconcepties en produktiewijzen die de Europese kranten op een routine-achtige manier hanteren.

Tot eenzelfde besluit komt ook Krzeminski voor de Westduitse radio-omroep: (19) "Die Redaktionsarbeit zum Grenada-Komplex ist in hohem Masse von der Anwendung erprobter Routineverfahren der Informationsbeschaffung und -verarbeitung gekennzeichnet."

besluit van het onderzoek

Het instellen van een perscensuur tijdens de eerste dagen van de invasie heeft er alleszins toe bijgedragen dat de aandacht van de internationale en dus ook Europese pers werd "afgeleid" van de aanval van een grote mogendheid op een klein eiland naar een ideologisch conflict tussen twee machtsblokken. Daar de VS-regering in deze Oost-West context juist de beweegreden van haar actie legde, lijkt ons het vermoeden gewettigd dat het instellen van een perscensuur, naar opzet en effect, deel uitmaakte van een desinformatiecampagne waarbij de aandacht van de internationale pers werd gestuurd c.q. gemanipuleerd.

De resultaten van deze censuur zijn echter in het geval van Grenada slechts als een intensivering te zien van de gevolgen die inherent zijn aan het globale nieuwsproductieproces.

Ondanks de in de inleiding gesignaleerde methodologische beperkingen die aan ons onderzoeksoptzet inherent zijn, menen we immers dat de door ons geponeerde visie op nieuws — nieuws is het resultaat van een samenspel op basis van institutioneel gedetermineerde en collectief bepaalde keuzen onder de heersende economische, politieke en culturele belangentegenstellingen — in zijn algemeenheid in deze studie bevestigd wordt. Met andere woorden is gebleken dat ook kwaliteitskranten ingebed zitten in impliciet aanvaarde nieuwsconcepties en produktiewijzen die, wanneer de context daarvoor aanwezig is, dienstig gemaakt kunnen worden om hun produkt — het nieuws — te transformeren tot uitdrager van mythen of op zijn minst sterk symbolisch geladen en ideologisch geduide informatie.

Noten:

(0): Dit artikel is een uitgebreide samenvatting van een Cecowe-onderzoek naar de berichtgeving over de invasie van Grenada in zes Europese kwaliteitskranten. De volledige studie is verkrijgbaar als Cecowe-publicatie onder de referentie: Drijvers, J. en Servaes J. *Grenada: een kruidnagel in de Europese pers.*

Onderzoek naar de berichtgeving over de invasie van Grenada in enkele Westeuropese kwaliteitskranten. Centrum voor communicatiewetenschap, K.U.L., Leuven, 1986, 60 blz.

(1): Glasgow University Media Group. *More bad news.* Routledge & Kegan, Londen, 1980, blz. 3

(2): Dahlgren, P. *Beyond information. TV news as a cultural discourse.* School of journalism, Stockholm, 1984, blz. 6

(3): Golding, P. & Middleton, S. *Images of welfare. Press and public attitudes to poverty.* Martin Robertson, Oxford, 1982, blz. 12

(4): Hartley, J. *Understanding news.* Methuen, Londen, 1982, blz. 32

(5): White, R. *The significance of recent developments in the field of mass communications.* Paper presented at Sommatie 85, Veldhoven, 1985, blz. 19-20.

(6): White, R. (ib.)

(7): Cuthbert, M. *Journalistic perspectives on the Grenada crisis. Media coverage in the Caribbean, Canada, U.S. and Europe.* Press Association of Jamaica, Kingston, 1985

(8): Beardsworth, A. *Analysing press content. Some technical and methodological issues.*

In: Christian, H. (ed.) The sociology of journalism and the press; University of Keele, Keele, 1980.

(9): Cutler, L. *Foreign policy on deadline.* In: *Foreign Policy*, 1984, blz. 56

(10): Deze gegevens staan in de oorspronkelijke studie geïnventariseerd onder tabel 1, blz. 46

(11): cfr. (10) tabel 2, blz. 47-48

(12): Krzeminski, M. *Thematisierung im Hörfunk. Eine empirische Untersuchung der Redaktionsarbeit für die aktuelle Berichterstattung in den Hörfunkprogrammen des Westdeutschen Rundfunk.* Phil. Diss. Muenster, 1986, in voorbereiding.

(13): Krzeminski, M. (ib.)

(14): Krzeminski, M. (ib.)

(15): cfr. (10) tabel 3, blz. 49-50

(16): cfr. (10) tabellen 4 en 5, blz. 51 en 54

(17): cfr. (10) tabellen 6, 7, 8 en 10, blz. 54, 55, 56 en 58

(18): cfr. (10) tabel 9, blz. 57

(19): Krzeminski, M. (ib.)

het overlijden van leopold III in de belgische dagbladpers

een inhoudsanalyse

dominique serré

00.0 Object en doelstellingen

Voorwerp van deze studie is zoals uit de titel blijkt, de berichtgeving over het overlijden van leopold III in de Belgische dagbladpers. Het was onze bedoeling om op basis van een inhoudsanalyse van de artikels die naar aanleiding van het overlijden van koning Leopold III geschreven werden, een inzicht te verwerven in de totaliteit van de Belgische dagbladpers. Meer bepaald werd een poging gedaan om na te gaan welke tendenzen er bestonden in onze nederlands-, frans- en duitstalige bladen.

Bij het vastleggen van het object speelde geen enkel vooroordeel mee: onze keuze werd volledig bepaald door overwegingen van praktische aard. Gezocht werd naar een gebeuren dat zich over een korte en in de tijd goed afgebakende periode uitstrekte; ons voornemen om de ganse Belgische dagbladpers over een langere tijdspanne te onderzoeken leek in concreto nauwelijks realiseerbaar. Onze keuze viel uiteindelijk op "het overlijden van leopold III", een specifiek "Belgisch onderwerp" dus, dat aan de gestelde voorwaarden voldeed en waarvan normaliter mocht verwacht worden dat alle Belgische dagbladen erover zouden berichten.

Hier werd dus geopteerd voor de grondige studie van de informatie over een zeer typisch feit (i.p.v. een breed, onomvatbaar onderwerp), om zo een representatief beeld te krijgen over de globale infor-

matie in dat opzicht (1).

Deze analyse van ALLE (2) berichten die naar aanleiding van het overlijden van Leopold III zijn verschenen, had als voornaamste doelstelling een synthese te maken van de verschillende tendenzen die in onze Belgische dagbladpers bestonden. Daarvoor werd voor elk dagblad nagegaan hoe het op het gebeuren gereageerd heeft. Vooraf was echter een grondige analyse nodig van de berichtgeving.

In dit artikel wordt nu beknopt de gevolgde methode geschetst; vervolgens wordt aandacht geschonken aan de resultaten van de kwantitatieve en de kwalitatieve analyse. Tenslotte worden de voornaamste conclusies bondig samengevat.

01.0 Onderzoeksmethode

De door ons gebruikte methode is de inhoudsanalyse. Volgens Berelson is content analysis: "a research technique for the objective, systematic and quantitative description of the manifest content of communication" (3).

Over de eerste twee karakteristieken, nl. de objectiviteit en de systematische aard, zijn de meeste auteurs het eens dat deze essentiël zijn; over de manifeste inhoud en haar kwantitatief karakter bestaat veel minder eensgezindheid. "Manifest" betekent wat door iedereen op dezelfde eenvoudige wijze kan begrepen worden; de "latente of impliciete" inhoud zijn dan alle betekenissen die niet

letterlijk in de mededeling besloten liggen maar die afgeleid worden uit de intenties van de communicator, uit de effecten op de lezer, kijker of luisteraar, of uit de omstandigheden. Berelson zelf is het er evenwel mee eens dat als men toch de latente inhoud wil bestuderen, men dit dan best doet via de kwalitatieve analyse (4).

In onze studie werd het onderscheid "kwantitatief-kwalitatief" alleen op terminologisch vlak weerhouden; in het tweede gedeelte werden de kwalitatieve gegevens immers op een kwantitatieve wijze geanalyseerd en weergegeven. Anderzijds is deze analyse hoofdzakelijk beschrijvend van aard, dat wil zeggen dat we onze aandacht voornamelijk toespitsten op het zo nauwkeurig mogelijk beschrijven van de "ter zake dienende inhoudselementen".

Uit de technieken en methoden die door de theoretische literatuur verschaft worden, werd een keuze gemaakt in functie van het doel van onze studie, van het materiaal dat geanalyseerd moest worden en ook in functie van het medium dat de te onderzoeken communicatie meedeelde.

01.0 De steekproeftrekking

In een eerste fase werd het onderzoeksmateriaal afgebakend via de steekproefmethode. Volgens Berelson zijn drie steekproeven nodig, nl. 1) de selectie van de titels, 2) de selectie van de exempla-

ren en 3) de selectie van de artikels of rubrieken.

Wat de eerste sampling betreft, was het duidelijk dat ons universum *alle* Belgische dagbladen moest omvatten. Onze probleemstelling was immers duidelijk: op basis van alle berichten die naar aanleiding van het overlijden van Leopold III verschenen waren, een synthese maken van de verschillende tendenzen die in onze Belgische dagbladpers bestonden. Twee categorieën van kranten werden evenwel uitgesloten: 1) de gespecialiseerde pers ("De Financieel-Economische Tijd", "L'Echo de la Bourse" en "De Lloyd") en 2) de zogenaamde nevenbladen. De gespecialiseerde bladen zijn voornamelijk op het economisch gebeuren georiënteerd; derhalve konden zij niet gelijkgeschakeld worden met de dagbladen van algemene informatie. Nevenbladen werden eveneens niet weerhouden omdat zij op enkele uitzonderingen na dezelfde berichten publiceerden als hun moederbladen.

De tweede steekproeftrekking had betrekking op de selectie van de te onderzoeken krantenexemplaren. In onze studie werden alle kranten bestudeerd die verschenen in de periode van maandag 26 september 1983 tot en met maandag 10 oktober 1983, dat wil zeggen van de vroegste verschijningsdatum na het overlijden tot op het moment dat in geen enkele krant nog een bericht over Leopold verscheen.

Tenslotte werden binnen elk dagbladnummer de te onderzoeken artikels weerhouden. Bij deze selectie werd uitgegaan van een "brede" definitie van het begrip "berichtgeving over het overlijden van Leopold III"; let wel: een artikel werd alleen dan weerhouden wanneer bleek dat het verschenen was naar aanleiding van Leopolds overlijden. Omwille van de diversiteit van de bijdragen werden deze in zeven verschillende categorieën ondergebracht:

- I. Berichten over het overlijden
- II. Historische artikels
- III. Commentaarartikels
- IV. Berichten en verslagen over reacties in binnen- en buitenland
- V. Verslagen over de begrafenis
- VI. Berichten en verslagen over huldebetuigingen aan Leopold III
- VII. Diversen

01.2 Meet- en analyse-eenheid

Als analyse-eenheid werd het artikel

weerhouden; dit had het grote voordeel dat het volledig was afgestemd op het doel van ons onderzoek, namelijk nagaan welk aandeel de respectieve kranten in de berichtgeving over het overlijden van Leopold hadden. Bovendien leek het artikel of de bijdrage een zeer bruikbare en relevante eenheid, om het gediversifieerde materiaal overzichtelijk en systematisch te kunnen analyseren.

De tel- of meeteenheid is de eenheid waarmee de analyse-eenheid wordt gemeten, dat wil zeggen die de omvang van de communicatie weergeeft. Op die manier kunnen de terzake dienende inhouds- en/of vormelementen gemeten en/of geteld worden. In onze studie werd de vierkante centimeter (cm²) gebruikt.

01.3 Verwerking van het materiaal

Onze keuze van de vierkante centimeter als meeteenheid liet ons toe om op eenvoudige wijze de totale oppervlakte te berekenen die door elk dagblad afzonderlijk aan het gebeuren werd geschonken. Al deze gegevens werden per krant nauwkeurig genoteerd; op die manier kon hun respectievelijke belangstelling voor Leopolds overlijden gemakkelijk worden afgelezen.

De resultaten van onze analyse worden nu nader toegelicht.

02.0 Resultaten van de kwantitatieve analyse

In dit hoofdstuk werd getracht een zo volledig mogelijk beeld te geven van de kwantiteit van de berichtgeving alsook van de evolutie daarvan. Daartoe werden zowel het aantal artikels als de totale oppervlakte van deze bijdragen m.b.t. het overlijden van Leopold III, de relatieve oppervlakte, de spreiding van de berichtgeving in de tijd, het aandeel van de verschillende categorieën, de illustraties en de paginatie onderzocht.

02.1 Aantal artikels en hun totale oppervlakte

Zowel wat het aantal artikels als wat de totale oppervlakte betreft, bleek dat de socialistische ("De Morgen", "Le Peuple", "La Wallonie") en de communistische ("Le Drapeau Rouge") dagbladen merkbaar minder aandacht besteedden aan Leopolds overlijden dan de katholieke (met voornamelijk "La Libre Belgique") en de neutrale kranten ("La Me-

se", "Le Soir" en "Le Jour").

Deze besluiten waren slechts gebaseerd op absolute gegevens: zij hielden geen rekening met andere, zeer specifieke kenmerken van de dagbladen, zoals de middelen en mogelijkheden waarover elk blad beschikte. Daarom werden per krant deze absolute cijfers in relatie gebracht met hun totale gedrukte oppervlakte. (zie tabel 1)

02.2 Relatieve oppervlakte

Opmerkelijk was de prestatie van "La Libre Belgique". Deze krant wijdde in de onderzoeksperiode van maandag 26 september 1983 tot en met maandag 10 oktober 1983 elke dag gemiddeld 7,26% van haar gedrukte oppervlakte aan het overlijden van Leopold III. Dat was ruim 2,5 keer zoveel als "La Dernière Heure" dat met een relatieve oppervlakte van 2,95% op de tweede plaats stond in de rangtabel.

De relatieve oppervlaktecijfers bevestigden casu quo versterkten nog de vaststelling dat de socialistische en communistische bladen weinig aandacht schonken aan het gebeuren; "Le Peuple", "La Wallonie" en "Le Drapeau Rouge" lagen met respectievelijk 0,61, 0,41 en 0,54% van hun totale gedrukte oppervlakte inderdaad ver onder het nationaal gemiddelde (2,07%).

"De Morgen" als socialistisch blad schonk daarentegen meer aandacht (1,51%) aan het overlijden. Globaal genomen waren het voornamelijk franstalige en meer specifiek de franstalige katholieke en liberale/neutrale bladen die veel plaats inruimden voor het gebeuren. De Vlaamse kranten — behalve "Het Laatste Nieuws" (2,72%) — schonken minder aandacht aan Leopolds overlijden. Een en ander was toch wel opvallend als men weet dat ten tijde van de Koningskwestie — waarin Leopold III de centrale figuur was — een meerderheid in Vlaanderen Leopold gunstig gezind was, én dat het grootste verzet tegen diens terugkeer uit Wallonië kwam. Op basis hiervan had men kunnen verwachten dat de Vlaamse kranten een grotere belangstelling zouden manifesteren dan de Waalse. Uit de resultaten bleek dus het tegenovergestelde.

02.3 Spreiding van de berichtgeving in de tijd.

In dit deel van het onderzoek werd ge-

TABEL 1: Vergelijking van de oppervlakte besteed aan bijdragen m.b.t. het overlijden van Leopold III met de totale oppervlakte.

KRANTEN	TOT. GEDRUKTE OPP. IN CM2	OPP. ART. IN CM2	RANG(5)	COEFF.(6)	%	RANG(5)	COEFF.(6)
1. HBL	971307,36	12337,34	7	16,65	1,27	15	3,10
2. GVA	937226,40	15407,75	5	19,54	1,64	10	4,00
3. DS	812851,20	11350,14	9	14,40	1,40	13	3,41
4. HV	686331,60	9906,82	12	12,57	1,44	12	3,51
5. HLN	770868,00	20998,51	2	26,64	2,72	5	6,63
6. DM	479412,00	7231,98	16	9,17	1,51	11	3,68
7. LC	349860,00	9816,18	13	12,45	2,81	3	6,85
8. LLB	600319,20	43610,97	1	55,32	7,26	1	17,71
9. LR	481946,40	12936,18	16	16,41	2,68	6	6,54
10. VI'A	591030,00	11691,06	8	14,83	1,98	9	4,83
11. LDH	550975,52	16240,45	4	20,60	2,95	2	7,20
12. LNG	540132,00	7345,76	15	9,32	1,36	14	3,32
13. LP	457072,00	2792,96	17	3,54	0,61	17	1,49
14. LW	591300,00	2398,00	18	3,04	0,41	19	1,00
15. LJ	507667,50	10290,05	11	13,05	2,02	8	4,93
16. LS	915400,00	11230,45	10	14,25	1,23	16	3,00
17. LM	657800,00	18402,75	3	23,34	2,80	4	6,83
18. LDR	145008,00	788,37	19	1,00	0,54	18	1,32
19. GE	324576,00	8548,95	14	10,84	2,63	7	6,41
TOTALEN	11371083,18	233324,67	-	-	-	-	-
GEMID- DELLEN	598478,05	12280,24	7	15,58	2,07	8	4,99

(Verklaring van de gebruikte afkortingen:

Het Belang van Limburg (HBL), Gazet van Antwerpen (GVA), De Standaard (DS), Het Volk (HV), Het Laatste Nieuws (HLN), De Morgen (DM), La Cité (LC), La Libre Belgique (LLB), Le Rapel (LR), Vers l'Avenir (VI'A), La Dernière Heurre (LDH), La Nouvelle Gazette (LNG), Le Peuple (LP), La Wallonie (LW), Le Jour (LJ), Le Soir (LS), La Meuse (LM), Le Drapeau Rouge (LDR), Grenz Echo (GE).)

tracht een inzicht te verwerven in de evolutie van de bijdragen in de tijd. Vastgesteld werd dat 95,77% van alle artikels zich situeerde in de periode van maandag 26 september 1983 tot en met maandag 3 oktober 1983. De overige 4,23% lagen gespreid over de tweede week van de onderzoeksperiode. Men kon dus spreken van een intensieve en van een niet-intensieve periode. Vermits in de niet-intensieve periode erg weinig artikels, vrij gelijkmatig gespreid waren, was voor ons de eerste week na Leopolds overlijden voornamelijk van belang. Gedurende de eerste week kwamen 2 pieken voor, waarvan de eerste op de dinsdag na het overlijden van Leopold; alleen die dag al werd 45,23% van de totale oppervlakte die aan het gebeuren gewijd werd, volgeschreven. In de daaropvolgende dagen zwakte de aandacht van de kranten geleidelijk af

om daarna licht te stijgen naar de dag van de begrafenisplechtigheid toe. De maandag na de begrafenis wanneer de meestal uitvoerige verslagen over de plechtigheid gepubliceerd werden, werd een nieuw hoogtepunt genoteerd: 24,80% van de totale oppervlakte die aan Leopold gewijd werd, werd toen opgebruikt. Bijgevoegde grafiek illustreert dit op treffende wijze (7). (zie grafiek 1)

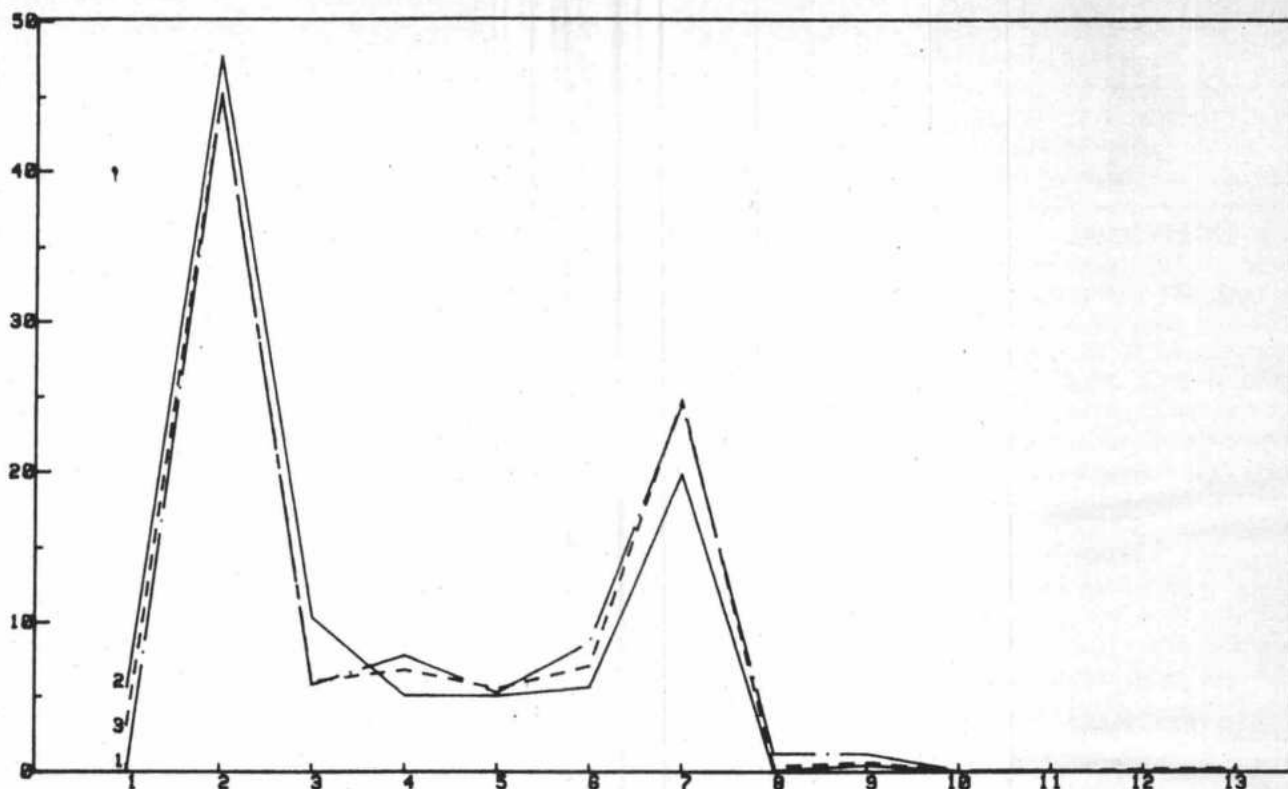
Uit deze grafiek blijkt eveneens dat nederlands- en franstalige kranten vrij dicht bij het nationaal gemiddelde aanleunden, zeker voor wat de eerste, minder voor wat de tweede betreft. Het onderzoek toonde verder nogmaals aan dat de socialistische en communistische bladen erg weinig aandacht schonken aan de begrafenis van Leopold III. Eigenlijk hebben deze kranten zich beperkt tot het melden van het overlijden

aan hun lezers en dat op de dinsdag na het afsterven.

02.4 Aandeel van de categorieën in de berichtgeving

Door het opsplitsen van de artikels in categorieën werd dieper gepeild naar de aard van de bijdragen. In 01.1 werden de verschillende categorieën reeds opgesomd.

Een eerste vaststelling was dat ofschoon bijna voor iedere krant op een of meerdere punten afwijkingen genoteerd werden, zij meestal toch een zekere gelijkenis vertoonden met de gemiddelde waarden. Meer in concreto bleek dat vrijwel alle bladen erg veel aandacht besteedden aan het historisch aspect (categorie III). Opvallend is eveneens dat bij de meerderheid van die bladen categorie V "Verslagen over de begrafenis" op de tweede

GRAFIEK 1: GEMIDDELDE RELatieve OPPERVLAKTE AAN HET OVERLIJDEN VAN LEOPOLD III GEWIJD IN ELK DAGBLADNUMMER. CURVE 1: GEMIDDELDE NEDERLANDSTALIGE KRANTEN. CURVE 2: GEMIDDELDE FRANSTALIGE KRANTEN. CURVE 3: NATIONAAL GEMIDDELDE.

plaats kwam. Wat dat betreft, bestond er een grote overeenstemming tussen de kranten onderling. Bovendien waren de artikels die behoorden tot categorie I ("Berichten over het overlijden") goed vertegenwoordigd. De ruime aandacht die aan bijdragen van categorie I en II werd geschonken, scheen erop te wijzen dat in onze Belgische dagbladpers het informatieve element primeerde. Dat ruim 9% van de totale aan Leopold gewijde oppervlakte werd ingenomen door "Berichten en verslagen over huldebetuigingen aan Leopold III" (categorie VI), scheen erop te wijzen dat de meeste bladen een vrij positieve houding hebben aangenomen ten aanzien van het overlijden van Leopold III. Het feit dat de socialistische en communistische kranten zich veel minder inlieten met deze huldebetuigingen, kan er misschien op wijzen dat 40 jaar na de feiten de ingenomen standpunten grosso modo dezelfde zijn gebleven. Deze veronderstelling werd nog meer kracht bijgezet doordat het hoofdzakelijk katholieke kranten waren die een meer dan normale plaats inruimden voor deze huldebetuigingen.

De aandacht die aan commentaarartikels werd geschonken, was sterk verschillend

van krant tot krant. Rekening houdend met een klein aantal artikels en met de kleine oppervlakte die de socialistische en communistische dagbladen aan Leopolds overlijden hadden gewijd, schonken zij veel aandacht aan de commentaar. "Le Peuple" (9,49%), "La Wallonie" (9,54%) en "Le Drapeau Rouge" (58,93%) lagen inderdaad ver boven het gemiddelde (3,06%). In tegenstelling tot de fransstalige dagbladpers bestond er tussen de nederlandstalige bladen een grotere overeenstemming wat betreft het leveren van commentaar. Alleen "Het Laatste Nieuws" (1,05%) en "Het Belang van Limburg" (2,15%) bleven achter; de andere bladen sloten wel goed aan bij het gemiddelde.

Tenslotte: binnen de "Historische artikels" werd onderscheid gemaakt tussen "Harde" en "Zachte" historische bijdragen. De "Harde historische artikels" gaven een droge opsomming van de feiten, terwijl de "Zachte" deze feiten illustreerden, visualiseerden. Opvallend was dat tweederde van alle kranten "Harde historische bijdragen" afdrukten, maar dat desondanks het gemiddeld percentage "Zachte historische artikels" toch nog aanzienlijk hoog lag. Hier werd

duis bevestiging gevonden voor het informatief karakter van onze dagbladpers (cfr. supra), maar werd tevens ook, en dat voor het eerst, gewezen op een ander kenmerk, namelijk het illustratief karakter van de bijdragen (in casu: de historische artikels). Uit het onderzoek van de illustraties moest blijken in hoeverre dit kon veralgemeend worden tot de ganse dagbladpers.

02.5 Illustraties

Opvallend was dat er meer illustraties dan artikels gepubliceerd werden, namelijk 507 tegenover "slechts" 426 artikels; dit betekende niet dat alle artikels tenminste 1 illustratie (lees foto) bevatten. Van de 426 bijdragen waren er immers 227 zonder enige foto, wat 53% van het totaal vertegenwoordigde. Hiermee werd evenwel niet gezegd dat Leopolds overlijden op een niet-illustratieve wijze werd behandeld.

In de eerste plaats was het immers zo dat 199 artikels met illustratie werden gepubliceerd, zijnde 47% van het totaal. Hierin kwamen 507 illustraties, voor, die echter niet gelijkmatig gespreid waren. Het was dus zeker niet zo dat elke bijdra-

ge 2 à 3 foto's bevatte. Integendeel, tussen de diverse dagbladen werden enorme verschillen vastgesteld qua aantal illustraties. "La Libre Belgique" dat het grootste aantal artikels m.b.t. Leopolds overlijden publiceerde (namelijk 55), telde ook veruit de meeste illustraties (namelijk 82); langs nederlandstalige kant volgde "Het Laatste Nieuws" deze trend min of meer (52 artikels, 61 illustraties). Beide kranten lagen ver boven het nationaal gemiddelde (26,68), dat nochtans vrij hoog was. De socialistische en communistische bladen namen eens te meer de laatste plaatsen in.

Een opmerkelijke tendens was dat een klein aantal illustraties samen leek te gaan met een beperkt aantal artikels, terwijl met een groot aantal artikels meestal ook een groot aantal illustraties samenging.

Wat de oppervlakte van de illustraties betreft, kregen we hetzelfde beeld. Nogmaals willen we de toch wel uitzonderlijke prestatie van "La Libre Belgique" beklemtonen: de totale oppervlakte van haar foto's was 3,49 keer groter dan het gemiddelde van de ganse Belgische dagbladpers.

Anderzijds wanneer we de relatieve oppervlakte van de illustraties berekenen, dit is de verhouding van de totale oppervlakte van de illustraties ten opzichte van de artikels m.b.t. het overlijden van Leopold III, dan stelden we een opmerkelijke terugval vast van... "La Libre Belgique".

Ofschoon 40,21% van haar artikels door illustraties ingenomen werd, viel de krant terug tot de tiende rang: dit was te wijten aan een zeer hoog aantal artikels, die bovendien een zeer grote oppervlakte in beslag namen.

"Het Laatste Nieuws" nam met een relatieve oppervlakte van 54,12% illustraties de eerste rang van "La Libre Belgique" over.

Wat het gemiddeld aantal illustraties per artikel tenslotte betreft, bleek dat globaal genomen kranten met een relatief klein tot middelgroot aantal artikels, gemiddeld meer illustraties per bijdrage telden, terwijl dagbladen die veel artikels en veel illustraties telden (type "La Libre Belgique") gemiddeld minder illustraties per artikel bevatten.

Afsluitend werd toch gesteld dat ondanks de soms grote verschillen tussen de dagbladen onderling de artikels rijkelijk geïllustreerd waren: 40,89% van de totale oppervlakte die aan het gebeuren

gewijd werd, werd ingenomen door illustraties.

02.6 Paginerings

Evenals de globale oppervlakte en de illustraties is de paginering een belangrijke indicator om het belang na te gaan dat door de redacties aan een bepaalde gebeurtenis gehecht wordt. Daarom werd per categorie nagegaan op welke plaats op de bladzijde en op welke bladzijde (voorpagina of binnenbladzijde) de diverse artikels afgedrukt werden.

Uit de analyse bleek dat 28,64% van alle artikels op de voorpagina werd afgedrukt, wat een aanzienlijk percentage is. Ruim 50% van die bijdragen begon bovendien bovenaan op die bladzijde, wat een zeer hoge graad van belangstelling indiceert. Wanneer rekening werd gehouden met alle bijdragen die bovenaan de bladzijde begonnen — wat eveneens een hoge belangstellingsgraad aangeeft — dan werd een opmerkelijk hoog percentage bekomen van 76,25%. Een en ander betekent dus dat ruim drievierde van de bijdragen over Leopold III die op de voorpagina zijn verschenen, bovenaan die bladzijde begonnen. Wat de voorpagina betreft, was het dus voldoende duidelijk dat erg veel aandacht werd besteed aan Leopolds overlijden. Voor de binnenbladzijden golden dezelfde conclusies: ook hier verschenen ruim 60% van alle bijdragen op een vooraanstaande plaats (bovenaan de bladzijde). Het onderzoek naar de paginering binnen elke categorie leverde eveneens gelijkaardige percentages en dito besluiten op.

Kortom, hier werd nogmaals het bewijs geleverd dat de Belgische dagbladpers globaal genomen erg veel aandacht besteedde aan het gebeuren. Eens te meer werd bevestigd dat de socialistische en communistische dagbladen het overlijden van Leopold III in mineur behandelden.

03.0 Resultaten van de kwalitatieve analyse

Aan de hand van een aantal case analyses werd nader ingegaan op de diepere betekenis van de inhoud van de bijdragen. Dat was noodzakelijk omdat op basis van louter kwantitatief onderzoek geen bindende conclusies konden geformuleerd worden. In de kwalitatieve analyse werden drie thema's behandeld: de informatiekwaliteit van de berichtgeving,

de positief-negatieve dimensie en de studie van de commentaarartikels.

03.1 De informatiekwaliteit

Bedoeling was na te gaan in hoeverre de dagbladen volledig waren in hun berichtgeving. Daartoe werd een tabel met informatie-items opgesteld, waarbij gesteund werd op twee basisdocumenten (8) (9). Vervolgens werd elk artikel van categorie II A (Harde historische artikels) aan deze lijst getoetst; deze bijdragen werden weerhouden omdat zij het best toelieten kennis te maken met het beeld dat de verschillende kranten ons van Leopold presenteerden, wat uiteindelijk toch één van onze doelstellingen was. Per krant werden zowel het totaal aantal vermelde items, als de niet-vermelde, de onvolledige, de foutieve en de volledig correcte items genoteerd. Besloten werd dat als de hoofdgedachte duidelijk was dit als een correcte mededeling mocht beschouwd worden.

Met betrekking tot de individuele dagbladen bleek dat "La Libre Belgique" de meest volledige informatie aanbood, namelijk 88,89% van alle items (36).

Het nationaal gemiddelde bedroeg 66,52%. Slechts drie kranten, met name "La Dernière Heure" (44,44%), "De Morgen" (27,78%) en "Le Drapeau Rouge" (2,78%) waren echt onvolledig in hun historische berichtgeving.

De vergelijking van dit informatie-aanbod met de totale oppervlakte van de artikels van type II A die door de diverse kranten aan Leopold III gewijd werden, leverde volgende resultaten op:

1. Globaal genomen gold dat dagbladen die in absolute oppervlaktecijfers veel aandacht schonken aan bijdragen van type II A, relatief gezien ook volledig waren in hun informatie-aanbod. Typevoorbeeld was "La Libre Belgique"; maar ook voor "Le Jour", "Het Belang van Limburg" en "La Cité" ging dit — zij het in mindere mate — op.
2. Omgekeerd kon men niet stellen dat dagbladen die slechts een kleine oppervlakte aan dit soort bijdragen besteedden, ook weinig informatie-items verstrekten.

Voor het universum van de ganse Belgische dagbladpers kon dus gesteld worden dat de figuur van Leopold III niet alleen vrij uitvoerig, maar ook vrij volledig behandeld werd.

Omdat totnogtoe ook de foutieve en de niet-volledige items werden meegeteld,

was het niet ondenkbaar dat een te positief beeld zou ontstaan zijn. Om dat te voorkomen berekenden we de juistheidsgraad van de bijdragen.

Wanneer de niet-vermelde, onvolledige en foutieve items niet in rekening werden gebracht, dan bleek dat voor onze ganse dagbladpers slechts 62,63% van alle items correct vermeld werd. Daartegenover stond dat bijna 48% hetzij niet vermeld (33,33%), hetzij onvolledig (12,72%) of zelfs fout (1,17%) was. Het vrij positieve beeld van voorheen werd dus vervangen door een gematigd optimisme.

De opsplitsing van de items in enerzijds de "volledige en correcte" en anderzijds de "onvolledige en foutieve", wees uit dat "La Libre Belgique" met 77,78% volledig correcte items weer de eerste plaats bekleedde. Ook "Le Jour" (72,22%) en "La Meuse" (69,44%) deden het vrij goed. Opmerkelijk was ook de sterke vooruitgang van "De Standaard" (61,11%) en van "Le Soir" (58,33%) die beiden boven het gemiddelde kwamen te liggen; een en ander was het gevolg van het laag aantal onvolledige en/of foutieve items van beide kranten. De socialistische en communistische pers kwam ook nu weer zwak uit de verf.

Zowel "De Morgen" (16,67%) als "Le Drapeau Rouge" (2,76%) illustreerden dit op treffende wijze. Voor "Le Peuple" (66,67%) en "La Wallonie" (55,56%) werd hiervoor geen bevestiging gevonden; met (66,67%) correcte en volledige items deed "Le Peuple" het zelfs vrij goed.

Vervolgens werd nagegaan hoe juist een krant informeerde, als ze informeerde. Deze berekening van de juistheidsgraad hield met andere woorden geen rekening meer met de volledigheid van de dagbladen, maar alleen met de graad van de juistheid; de hiërarchie tussen de verschillende kranten werd hierdoor grondig dooreengeschud.

Voor "Le Jour" en voor "De Standaard" bedroeg de verhouding tussen het totaal aantal gepubliceerde items en het totaal aantal correcte items respectievelijk 92,86% en 88,00%: beide kranten bekleedden hiermee na "Le Soir" (95,45%) respectievelijk de tweede en derde rang, terwijl "La Libre Belgique" met 87,50% slechts op de vierde plaats stond. Opmerkelijk is wel dat liefst 13 dagbladen boven een overigens vrij hoog (namelijk 79,69%), nationaal gemiddelde lagen; men kan dus terecht stellen dat de Belgische dagbladen vrij correct informeer-

den.

Een vergelijking van de nederlands- en franstalige kranten toonde tenslotte aan dat wat het aantal volledige en correcte items betreft, er een grotere overeenstemming bestond binnen de franstalige groep. Een en ander werd toegeschreven aan het mogelijke bestaan van een gemeenschappelijke kopij.

03.2 De positieve-negatieve dimensie

Dit deel van het onderzoek was erop gericht de totaliteit van alle bijdragen te onderzoeken naar haar specifieke inhoudelijke gerichtheid. Daartoe werd gebruik gemaakt van volgende waardenschaal: zeer positief - positief - neutraal - negatief - zeer negatief.

1. Zowel wat het aantal artikels als wat de oppervlakte betreft die aan Leopolds overlijden gewijd werden, stelden we een duidelijk overwicht van de positieve bijdragen vast: 49,06% van alle artikels was positief; als rekening werd gehouden met hun totale oppervlakte dan bleek dat 57,84% van de oppervlakte door positieve bijdragen werd ingenomen. Slechts 10,98% van de oppervlakte bestond uit negatieve artikels en 31,18% uit neutrale berichten. Deze "positieve kijk" kwam nog beter tot uiting doordat de positief gerichte inhoud ook op een intensieve en emotionele, lyrische wijze verwoord werd.

2. Aansluitend bij 1. wordt erop gewezen dat de socialistische en communistische pers hoofdzakelijk negatief georiënteerd was, terwijl een aantal katholieke bladen waaronder de "Gazet van Antwerpen" (93,21% van al haar bijdragen met betrekking tot Leopold III was positief), "Het Belang van Limburg" (90,59%), "La Libre Belgique" (89,75%) en "Le Rappel" (79,89%) zich als vurige verdedigers van Leopold opwierpen. De liberale ("Het Laatste Nieuws", "La Dernière Heure" en "La Nouvelle Gazette") en de zogenaamde neutrale pers ("Le Soir", "La Meuse" en "Le Jour") stelden zich ofwel positief, ofwel neutraal op.

De stelling als zou dit profiel van onze Belgische dagbladpers een goed, zij het afgezwakt beeld zijn van de politieke verhoudingen ten tijde van de Koningskwestie, leek erg plausibel te zijn, vooral als men de concrete onderzoeksresultaten vergeleek met histo-

risch materiaal.

3. Een beoordeling van de individuele dagbladen op basis van de interpretatieve methode wees uit dat de "Gazet van Antwerpen" als de meest positieve krant bestempeld moest worden. Het meest negatieve dagblad was ongetwijfeld "De Morgen" (72,58% van de totale oppervlakte die de krant aan Leopold wijdde, bestond uit negatieve bijdragen). Ook de franstalige communistische en socialistische bladen "Le Drapeau Rouge" (58,93%), "Le Peuple" (52,17%) en "La Wallonie" (35,15%) waren erg negatief gericht. Het meest neutrale blad was wellicht "Le Soir" (75,84% van de oppervlakte werd ingenomen door neutrale berichten).

03.3 Commentaarartikels

Als laatste "case analysis" werden de commentaarartikels onder de loupe genomen. In dit soort bijdragen worden bepaalde actuele gebeurtenissen toegelicht vanuit een bepaald persoonlijk standpunt. Omdat zij ons een duidelijk en genuanceerd inzicht konden verschaffen in de houding van de dagbladen tegenover de figuur van Leopold III, werden zij hier weerhouden. Achtereenvolgens werden de omvang, de aard en de inhoud van deze artikels onderzocht.

De voornaamste analyse-resultaten worden nu summier weergegeven:

A. Met betrekking tot omvang en aard:

1. Qua relatieve oppervlakte werden grote verschillen genoteerd tussen de verschillende kranten. "La Cité", "Le Jour" en "La Meuse" publiceerden geen commentariërende bijdragen, terwijl in "Le Drapeau Rouge" daarentegen 58,93% van de aan Leopold gewijde oppervlakte in beslag genomen werd door commentaar. De nederlandsstalige kranten weken gemiddeld minder af van het nationaal gemiddelde (3,06% van de totale oppervlakte met betrekking tot Leopolds overlijden bestond uit commentaar) dan de franstalige.

2. Als de gemiddelde grootte van de commentaarartikels vergeleken werd met de gemiddelde grootte van bijdragen uit alle categorieën, dan bleek dat "Le Drapeau Rouge" relatief gezien veel belang hechtte aan commentaar; haar hoofdartikel (464,56 cm²) was merkbaar groter dan haar "gemiddeld" artikel (197,09 cm²); langs nederlands-

talige kant gold ook voor "Het Volk" (430,95 cm² versus 366,92 cm²). Voor alle andere kranten was de gemiddelde oppervlakte van de commentariërende artikels kleiner dan de oppervlakte van de gemiddelde artikels.

3. Wanneer de commentariërende bijdragen opgesplitst werden in hoofdartikels (10) en commentaarartikels (11), dan bleek dat bijna alle kranten die commentaar leverden bij het overlijden van Leopold, over de ganse onderzoeksperiode tenminste 1 hoofdartikel publiceerden dat op het gebeuren betrekking had.
4. Aansluitend bij 3. stelden we vast dat de meeste hoofdartikels gepubliceerd werden op dinsdag 27.09.1983 en op woensdag 28.09.1983. Voor de commentaarartikels werden geen pieken genoteerd; deze bijdragen lagen erg verspreid over de onderzoeksperiode.
5. Tenslotte werd opgemerkt dat alle socialistische en communistische bladen één hoofdartikel aan Leopolds overlijden wijdden. Met uitzondering van "De Morgen" was het aandeel van deze bijdragen in de totale oppervlakte die zij aan het gebeuren besteedden, erg groot.

B. Met betrekking tot de inhoud:

1. Het overlijden van Leopold riep bij de commentatoren voornamelijk vijf grote themata (items) op: de stilte rond Leopold III sinds zijn troonsafstand; de tragiek in diens leven; zijn trouw aan de grondwet; zijn actuele (anno 1983) politieke betekenis en de emotie van de bevolking n.a.v. diens overlijden.
2. Niet alle kranten behandelden in hun commentariërende bijdragen evenveel items. "Het Belang van Limburg", "La Libre Belgique" en "Le Rappel" schonken aandacht aan vijf items. Alle andere dagbladen behandelden minder onderwerpen. "La Cité", "Le Jour" en "La Meuse", die n.a.v. Leopolds overlijden geen commentariërende bijdragen publiceerden (cfr. A.1.), schonken per definitie dan ook geen aandacht aan deze onderwerpen (althans niet in bijdragen van dit type).
3. De invalshoek van waaruit deze themata benaderd werden, was dikwijls verschillend. De voornaamste vaststelling was dat vooral de socialistische dagbladen de verschillende thema's vanuit een negatieve ingesteldheid behandelden; "De Morgen"

spande hier duidelijk de kroon. De andere kranten en dan voornamelijk de katholieke bladen "Het Belang van Limburg", de "Gazet van Antwerpen", "La Libre Belgique", "Le Rappel" en "Grenz-Echo" spraken met lof over Leopold.

4. Een vergelijking van de positieve-negatieve gerichtheid van de commentariërende artikels met de positieve-negatieve gerichtheid van alle bijdragen, toonde aan dat de commentariërende artikels een duidelijker beeld schetsten van het positieve casu quo negatieve karakter van de diverse dagbladen. Dit werd voornamelijk toegeschreven aan het feit dat de commentariërende artikels normaliter het duidelijkst het standpunt van het dagblad kenbaar maken. In dat perspectief mocht het als normaal beschouwd worden dat het percentage van de neutrale dimensie hier lager lag (12,22% versus 31,18%). 49,07% van alle commentariërende bijdragen was positief: als we ons baseerden op de oppervlaktecijfers dan bleek dat 59,65% van de totale oppervlakte van alle commentariërende artikels ingenomen werd door positieve en zeer positieve bijdragen.
5. Tenslotte werd vastgesteld dat de meningen die in de informatieve artikels naar voor gebracht werden, in alle kranten vrijwel geheel overeenstemden met de in de commentaar geuite opinies.

04. Besluit

Afsluitend kan gesteld worden dat de berichtgeving over het overlijden van Leopold III gekenmerkt wordt door het feit dat: 1) globaal genomen veel aandacht geschonken werd aan het gebeuren; 2) wat de belangstelling betreft er een duidelijke tegenstelling bestond tussen enerzijds de katholieke en anderzijds de socialistische en communistische bladen, alsook tussen de franstalige en de Vlaamse dagbladen; 3) de katholieke kranten overwegend positief reageerden en de socialistische en communistische overwegend negatief; 4) Leopolds overlijden hoofdzakelijk historisch werd uitgediept; 5) de artikels rijkelijk geïllustreerd waren; 6) het informatie-aanbod relatief volledig was; 7) de positieve dimensie sterker was dan de negatieve en dat 8) kwantitatief gezien niet zoveel aandacht geschonken werd aan com-

mentariërende bijdragen.

Tot slot willen we de voornaamste tendens nog even aanduiden. Bijna uit alle aspecten van de berichtgeving over Leopolds overlijden — zowel op kwalitatief als op kwantitatief vlak — is gebleken dat er een enorm verschil bestond tussen de "linkse" socialistische en communistische kranten enerzijds en de meer "rechtse" katholieke dagbladen anderzijds. De eerstgenoemde hebben het gebeuren in mineur behandeld, en globaal genomen schreven deze bladen vanuit een negatieve instelling; de laatstgenoemde besteedden daarentegen heel wat meer aandacht aan Leopold, en meestal was de toon waarop dat gebeurde erg positief. Binnen de katholieke pers bekleedde "La Libre Belgique" een aparte plaats; deze krant schonk fenomenaal veel aandacht aan het gebeuren en bovendien werd vanuit een zeer positieve ingesteldheid geschreven.

"La Libre Belgique" stak ver boven alle andere dagbladen uit en is zeker het meest royalistische blad in België.

Tussen de socialistische en communistische pers enerzijds en de katholieke pers anderzijds, werden de liberale en neutrale kranten gesitueerd; zij betoonden eveneens vrij veel interesse en namen doorgaans een genuanceerd positief standpunt in.

Voetnoten:

(1) confer HENDRIKS, A., *Inhoudsanalyse van dagbladen: Methode en proeve van toepassing*. In: *Bijdragen tot de communicatiewetenschap. Liber Amicorum ter nagedachtenis van Prof. Dr. N. De Volder*, K.U.Leuven, 1970, p. 72.

(2) Onze studie heeft als voordeel dat inderdaad de totaliteit van alle Belgische dagbladen in haar geheel bestudeerd werd. Het gevaar voor informatieverlies en voor vertekening dat bij het trekken van een sample niet denkbeeldig is, bleef aldus beperkt.

(3) BERELSON, B., *Content analysis in communication research*, Glencoe, 1952, p. 18.

(4) BERELSON, B., *Ibidem*, p. 126.

(5) de rang (steeds van 1 tot 19) in de tabel, duidt de plaats aan die een bepaalde krant bekleedt in de rangschikking van de verschillende dagbladen volgens afnemende grootte of belangrijkheid.

(6) de coëfficiënt drukt de verhouding uit

tussen de verschillende kranten, waarbij de kleinste oppervlakte of de laatste waarde steeds gelijkgesteld wordt aan 1. (7) de cijfers van 1 tot en met 13 op de horizontale as representeren de 13 verschijningsdata van de onderzoeksperiode.

(8) X., *Dossier Question royale*. In: "Courrier Hebdomadaire du C.R.I.S.P.", nr. 646, 24.05.1974, pp. 5-10 en pp. 24-27.

(9) DUVIEUSART, J., *Répères chronologiques du règne de Léopold III.*, In: *La Question Royale, crise et dénouement: juin, juillet, août 1950*, Editions du C.R.I.S.P., Bruxelles, pp. 217-222.

(10) Volgens KOSZYK, K. en PRUYS, K., Dtv. *Wörterbuch zur Publizistik*, Deutscher Taschenbuch Verlag, nr. 3032, München, 1969, pp. 217-218 is het hoofdartikel "een speciaal soort dagblad- of tijdschriftartikel, dat het belangrijkste bestanddeel is van de redactionele commentaar".

(11) Volgens NOELLE-NEUMANN, E. en SCHULZ, W., *Publizistik*, Frankfurt am Main, 1971, pp. 72-74 is de commentaar tegenover het hoofdartikel "een minder subjectieve, meer zaakbetrokken stijlform. Hij interpreteert en verklaart feiten, maar staaft, weerlegt of bewijst ook meningen. In hoofdzaak wil de commentaar via het verstand tot begrippen leiden".

Als het om boeken gaat ...

Standaard Boekhandel

ALGEMENE EN WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL

NAAMSESTRAAT 57
LEUVEN 016/23 98 21

feiten en meningen uit de media- wereld

LUC DUJOURIE

EN

WIM VAN DER BIESEN

Nadat in een recent verleden ABC en NBC reeds in handen waren gekomen van de zakenwereld, is nu ook het derde Amerikaanse "network" CBS voor de bijl gegaan. Reeds enige tijd was er sprake van grote onenigheid binnen het bedrijf, meer bepaald binnen de nieuws- en informatiedienst, die altijd al het gezicht van CBS heeft bepaald. Tot overmaat van ramp kreeg men sinds enkele jaren af te rekenen met een tanende populariteit, die zowat éénduidig toe te schrijven was aan nieuwe concurrerende TV-stations van o.m. Ted Turner en Rupert Murdoch. Thomas Wymann, CBS' grote baas, voerde dan enige tijd een epische strijd tegen verschillende kandidaat-overnemers (vooral dan Ted Turner), wat echter zoveel kapitaal opsloopte dat zijn positie onhoudbaar werd. Wymann zou dan ook tenslotte de duimen (en zijn job) moeten leggen voor zijn vroegere vennoot Lawrence Tisch die het hele zaakje voor zo'n miljard dollar naar zich toe haalde.

In september 1986 werd te Antwerpen de coöperatieve vennootschap "VLAAMSE TELEVISIE" opgericht. De bedoeling van de VTV is een zendmaatschappij te zijn die ook zelf een aantal opdrachten op zich zou nemen, zoals het maken van eigen produktes en de redactie van een nieuwsdienst. Nergens wordt echter gezegd via welke zender en kanalen zal worden uitgezonden. De reclameregie zou in handen gegeven worden van de dag- en weekbladen. Voor de eigenlijke realisaties zou men o.a. een beroep doen op de know-how van de BRT en op medewerkers van RTL en van het Nederlandse Veronica.

Robert Maxwell blijkt de gemenebestspelenkater eindelijk te hebben verwerkt en laat weer van zich spreken op meer vertrouwd terrein. Voor begin februari '87 wordt namelijk een nieuwe titel aangekondigd in Maxwell's - nu al erg indrukwekkende - krantenimperium (o.a. de Mirrorgroep). De "LONDON DAILY NEWS" moet een rond-de-klok-dagblad worden dat uitsluitend op de hoofdstad en meer bepaald op de financiële kringen is gericht. Daar dit laatste milieu voortdurend in beweging is zullen naargelang de actualiteit verschillende uitgaven per dag verschijnen. In afwachting poogt men duidelijke afspraken met drukkers- en journalistenbonden te maken

om de reeds klassieke problemen te vermijden.

Nadat in een recent verleden reeds meerdere Vlaamse kranten de stap naar vernieuwing en modernisering hadden gezet is nu ook de franstalige pers aan een VERJONGINGSKUUR begonnen.

Zo hebben achtereenvolgens LA DERNIERE HEURE, LA CITE en LE DRAPEAU ROUGE een nieuw kleedje aangetrokken.

Opvallend, vooral bij de twee eerstgenoemden, is dat men duidelijk de meer commerciële toer op wil, dat wil zeggen: levendige en kleurrijke lay-out, meer pop, sport, film en TV. Men wil, om het met de woorden van de uitgevers te zeggen, meer "publieksgericht" gaan werken.

Bemerkenswaard is vooral de grote analogie tussen de nieuwe "Cité" en "De Morgen"; of deze vergelijking verder gaat dan het uiterlijk is echter wel de vraag...

Na veel problemen, oeverloze discussies, maar vooral een regeringswissel heeft FRANKRIJK dan toch zijn NIEUWE PERSWET. Onder de vorige socialistische regering waren reeds uitgebreid pogingen ondernomen één en ander op poten te zetten, al was het maar om Hersants onstuitbare mediahonger een halt toe te roepen. De grootse plannen konden echter geen doorgang vinden. Daarvoor zorgden de jongste verkiezingen en de verwachte overwinning van rechts en zoals reeds eerder bericht, bleek de nieuwe regering vastbesloten geen spaander heel te laten van het voorbij mediabeleid.

Een belangrijke rol hierin moet de in oktober aangenomen perswet vervullen en hierin wordt, zoals verwacht, net het tegengestelde van de vroegere (linkse) ontwerpen gedaan en versterkt men eigenlijk het monopolie van de grote drie, Hachette, Hersant en Havas.

Zo kan een privé-groep maximaal 30% van de geschreven pers en 25% van een nationaal TV-station of de helft van een regionaal station bezitten. Het is voor Hersant, Léotard en Co. nu alleen maar te hopen dat de huidige coalitie het lang uithoudt.

Enige tijd geleden berichtten we U reeds over de nogal drastische evolutie binnen de Britse dagbladwereld. Het begint er nu toch

sterk op te lijken dat het traditionele Fleet Street-milieu de snelle evolutie niet meer in de hand heeft.

Het jongste bewijs daarvan is de geboorte (op 7 oktober 1986) van Londens eerste nieuwe kwaliteitskrant in meer dan 130 jaar. "THE INDEPENDENT" is een creatie van Whitton Smith, een oud-redacteur van de "Daily Telegraph" die genoeg kreeg van het oubollige en immobiele Fleet Street.

De krant mikt op niet meer noch minder dan het marktaandeel van het monument "The Times", doch wel geschraagd op een heel nieuwe leest, dat wil zeggen modern management, politieke onafhankelijkheid, verregaande technologisering en vooral weg van de wurgende greep van de almachtige persbonden. Men richt zich vooral op de leeftijdsgroep tussen 20 en 45 jaar en daar drukkerij en distributie werden uitbesteed, kan men hiervoor beroep doen op een erg beperkte redactieploeg die zou bestaan uit een elite-groep van journalisten die werden weggehaald bij de concurrentie. De afloop mag dan nog onzeker zijn, vast staat wel dat er geen weg meer terug kan zijn voor de Britse krantenwereld.

*

Zo men sportminnend Vlaanderen onderzocht over hun beste herinneringen van het jaar 1986, dan zal één gebeurtenis met dikke stift onderlijnd worden, de WERELDKAMPIONSCAPPEN VOETBAL in Mexico.

In dit verband wordt een en ander uitstekkend geïllustreerd zo men er de BRT-kijkcijfers op naslaat. Hierbij stuit men op ongemeen hoge KJKIJFERS en dito waarderingen. Zo stelt men een gemiddeld bereik voor TV2 vast van 65% tijdens de Mundialweken.

De wedstrijden van de Rode Duivels waren (vanzelfsprekend) het meest populair. Zo bekeken niet minder dan 2,1 miljoen mensen de wedstrijd België-Paraguay. Het laagste cijfer bedroeg 1,4 miljoen (België-Argentinië), noteren we echter wel dat het hier om een nachtuitzending ging.

Dat er in België (toch) nog veel chauvenisten wonen blijkt wel uit de zeer hoge waardering van 4,8 voor de wedstrijd België-Rusland. U raadt al wie deze wedstrijd won ...

*

Het is wellicht niet uit weelde dat de twee Vlaamse sportbladen, het weekblad SPORT 80 (uitgeverij Hoste) en het maandblad SPORTMAGAZINE (uitgeverij Roularta), zijn

gefusioneerd tot een nieuw weekblad dat de titel SPORT 80-MAGAZINE kreeg. Het eerste nummer verscheen op 22 oktober 1986.

*

Na acht jaar financiële zorgen heeft de uitgeefster van DE MORGEN - om frauduleus failliet te vermijden - op 30 oktober 1986 de boeken neergelegd bij de rechtbank van koophandel te Gent. De Socialistische Partij (SP), die ongeveer 95% van de aandelen bezit, weigerde nl. het verlies van 1986 (73 miljoen BF) te dekken. Ondanks de voortdurende moeilijkheden was het bankroet zowel voor de redactie als voor de buitenstaanders een volslagen verrassing. De redactiegebouwen werden bezet en er werd een noodkrant uitgegeven onder de veelbetekenende titel DE MOORD (gedrukt op de Brusselse persen van het communistische dagblad "Le Drapeau Rouge"). Volgens hoofdredacteur Paul Goossens heeft het faillissement ook zuiver "politieke" redenen. Zo zou een interview met SP-voorzitter Karel Van Miert over de "rakettenbocht" en vooral een bijhorende cartoon van Zak de uiteindelijke beslissing in sterke mate beïnvloed hebben. Karel Van Miert heeft de beschuldigingen van Paul Goossens herhaaldelijk heftig ontkend en betoogde zelfs dat de socialistische beweging sinds de oprichting van "De Morgen" meer dan 400 miljoen BF heeft gependeed om de jaarlijkse tekorten van het blad te dekken. Ondertussen was "De Morgen" op 3 november terug verschenen. Met instemming van de curatoren mocht ze eerst tot 17 november en vervolgens tot medio december verder worden uitgegeven door een tijdelijke vereniging, waarin zowel het personeel (gegroepeerd in de S.V. "De Onafhankelijke Pers") als de socialistische organisatie N.V. Studin op een gelijke wijze participeren. Gans die tijd werkte het personeel tegen werkloosheidsvergoeding en was vrijgesteld van stempelcontrole. Inmiddels kon worden onderhandeld met mogelijke overnemers en/of nieuwe geldschietters. Op initiatief van Hugo Claus werd ook een grootse steunactie gelanceerd die er op gericht was 1.000 aandeelhouders met elk 100.000 BF bij elkaar te brengen voor een nieuw maatschappelijk kapitaal. Op het ogenblik van het faillissement had "De Morgen" een verkochte oplage van ongeveer 41.000 exemplaren; om enigszins rendabel te zijn, waren er echter 60.000 exemplaren nodig.

*

Op 9 november jl; werd FRANS VAN ERPS, ex-hoofdredacteur van "De Nieuwe Gids", door premier Martens benoemd tot nieuwe voorzitter van de overheidsvoorlichtingsdienst INBEL.

Van Erps volgt in zijn nieuwe functie de onlangs overleden prof. Antoon Breyne op.

*

De reeds jaren aanslepende malaise bij het nieuwsagentschap BELGA bereikte tijdens de eerste week van november 1986 een hoogtepunt. Het personeel hield verscheidene STAKINGSACTIES omdat de directie niet inging op de twee voornaamste eisen: wederindienstneming van een ontslagen stagiair-journalist (wegens een zgn. beroepsfout) en onderhandelingen over een grondige reorganisatie van het bedrijf. Vooral een verkeerde organisatie van de redactionele werkzaamheden en een gebrekkige leiding worden aangeklaagd. Na enkele 24-urenstakingen stelde de directie "dat staking het voortbestaan van het nieuwsbureau in gevaar bracht". Achteraf werd deze waarschuwing echter gelogenstraft. Nadat men de dagbladuitgevers (de eigenlijke eigenaars van Belga) en met de directie een compromis was bereikt, werd de stakingsactie bij referendum begin december 1986 stopgezet.

*

Op het louter *juridisch* vlak is men einde 1986 een beetje dichter gekomen bij de invoering van omroepreclame. Op 13 november 1986 keurde de Kamer van Volksvertegenwoordigers het WETSONTWERP OVER HANDELSRECLAME OP RADIO EN TELEVISIE goed. Als dit ontwerp ook door de Senaat wordt goedgekeurd is omroepreclame voortaan in België toegelaten. Per taalgebied zal er echter slechts één rechtspersoon gemachtigd zijn om reclame op de beeldbuis te brengen; deze zendgemachtigde kan een publiek- (b.v. de BRT) of een privé-karakter hebben. Premier Martens noemde het wetsontwerp "een doorbraak naar echt pluralisme".

Nauwelijks een week later, op 20 november 1986, werd het zgn. KABELDECREET in de mediacommissie van de Vlaamse Raad goedgekeurd. Als dit ook, zoals voorzien, in de openbare vergadering van die Raad zal gebeurd zijn, wordt de oprichting van een (onafhankelijk) commercieel televisienet evenals van lokale televisiezenders mogelijk gemaakt. Om de ideologische en filosofische onpartijdigheid te waarborgen, voor-

ziet het decreet in de oprichting van een Geschillenraad (soort Ereraad) die "met sanctionerende bevoegdheid moet waken over het niet discriminerende en onpartijdige karakter van de programma's". Verder wordt gestipuleerd dat "de programma-opbouw derwijze moet geschieden dat hij geen aanleiding geeft tot discriminatie tussen de ideologische en filosofische strekkingen".

Dit alles betekent dus dat er zowel nationaal als regionaal weldra geen juridische beletsels meer zullen zijn om het bestaande omroepsmonopolie te doorbreken.

*
Zoals we in een vorig nummer reeds suggereerden zijn de problemen rond het NIEUWE NEDERLANDSE TV-LANDSCHAP nog lang niet van de baan.

Recentelijk lekte namelijk uit dat er grote onenigheid was ontstaan tussen de NOS en de Omroepraad enerzijds en de bevoegde minister Brinkman anderzijds. Terwijl laatstgenoemde kost wat kost de eerder (door hemzelf) vooropgestelde begindatum van het nieuwe derde TV-net (1 oktober 1987) verdedigt voorziet de andere partij grote problemen.

Zo eist men een veel langere aanlooptijd (1 jaar) en acht men het technisch een onmogelijke opdracht alles vóór 1 november in gereedheid te brengen. Wordt (zeker) vervolgd.

*
Dat het al een hele tijd niet goed ging met het weekblad TOPICS was een publiek geheim; verkoopcijfers en (dus) analoge advertentieopbrengsten hebben nooit aanleiding gegeven het omgekeerde te veronderstellen. In de herfst van vorig jaar leek één en ander echter in een stroomversnelling te zijn terechtgekomen. De eerste symptomen van problemen kwamen toen het blad enkele keren niet verscheen toen de drukker eindelijk eens boter bij de vis wenste, waarop dan telkens een kapitaalsverhoging de (voorlopige) redding betekende. Tot overmaat van ramp werden in de pers weer de oude geruchten opgerakeld als zou "Topics" niets anders zijn dan een verdoken propagandablad van uiterst rechts (Dixit "De Morgen", "Humo" en "Knack"). Medio september dan, net op het moment dat het blad had geïnvesteerd in een grootschalige promotiecampagne kwam dan de eerste grote klap. De Neder-

lander PIETER HEEREMA, zoon van een oud-Nazi en tot voor kort "Topics" grootste geldschieter, betichtte het blad van frauduleuze praktijken, slecht beheer van zijn kapitaal en meer van dat moois. Men ontken- de vanzelfsprekend, maar een éenvoudige blik op de boekhouding deed bij menig insider vragen rijzen.

Terzelfdertijd lekte uit dat hoofdredacteur Vandriessche druk in de weer was met zijn wanhopige zoektocht naar nieuw kapitaal; in dat verband werd zelfs de naam van een Arabische financiële groep vernoemd.

Vanaf dat moment volgden de feiten mekaar in een hoog tempo op. Eerst was er sprake van een nakende overname. Enkele dagen later volgde een huiszoeking op de redactie vanwege het Antwerpse parket, waarbij de boekhouding werd aangeslagen en op 26 november kwam dan het finale verdict toen de uitgeverij Editop zijn boeken neerlegde. Men liet hierbij een geschatte financiële put van 75 miljoen na en een twintigtal personeelsleden kwamen op straat terecht.

De klap op de vuurpeil kwam echter zo'n veertien dagen later toen hoofdredacteur Vandriessche en ex-beheerder Berg werden gearresteerd door de Antwerpse onderzoeksrechter.

Sindsdien zijn beiden weer (voorlopig) op vrije voeten gesteld, maar de afloop van de zaak is vooralsnog ongekend.

De oplage van "Topics", die de laatste tijd 11.000 exemplaren bedroeg, zou nooit de 30.000 exemplaren bereiken hebben.

*
Met CARY GRANT verdween op 30 november 1986 één van de populairste acteurs uit de filmgeschiedenis. Grants carrière die meer dan dertig jaren en 72 films zou omvatten begon medio jaren dertig toen hij bekendheid verwierf aan de zijde van Marlene Dietrich en Mae West.

Het is hier dat zijn imago van ongewilde, weerloze en stuntelige charmeur is ontstaan, een imago dat eigenlijk zijn verdere carrière zou bepalen. Ondanks het feit dat hij filmklassiekers als "North by Northwest", "The Philadelphia Story" en "Bringing up baby" op zijn naam schreef, heeft Hollywood hem nooit met een Oscar onderscheiden totdat deze onderscheiding hem in 1970 dan toch te beurt viel als blijk van hulde voor zijn geslaagde carrière.

Op 30 november 1986 overleed op 66 jarige leeftijd JAN BAERT, directeur van de NV Concentra, uitgever van o.a. HET BELANG VAN LIMBURG.

Baert, die in 1953 het roer bij "Het Belang" overnam van Frans Theelen, is de man die de krant eigenlijk naar de jaren tachtig heeft gebracht met een verregaande modernisering, nieuwe gebouwen, kleurendruk en een fikse uitbreiding van de drukkerij-activiteiten.

Baert wordt in zijn functie opgevolgd door zijn zoon Peter, die hem reeds geruime tijd assisteerde.

*
Eind november 1986 verdween EUROPA-TV na amper één jaar proefdraaien uit de ether. Daarmee kwam een eind aan het voorlopig enige Pan-Europese multilinguïstische publieke omroepexperiment.

Europa-TV was een gezamenlijk satellietproject van vijf Europese openbare omroepen: de Nederlandse N.O.S. (algemeen aanzien als de motor achter het opzet), de Duitse A.R.D., de Italiaanse R.A.I., de Portugese R.T.P. en de Ierse T.V.E.

De redenen voor het overkop gaan van Europa T.V. zijn van velerlei aard: onenigheid tussen én binnen bepaalde omroepen over het te volgen culturele of commerciële concept, een overhaaste start, een te krap ingeschat budget, onvoldoende reclame-inkomsten, een chaotische programmatie. Niet in de laatste plaats het terugtrekken van enige subsidiëring door het Europese Parlement heeft de N.O.S. - de grootste schuldeiser - ertoe aangezet voortijdig Europa-TV ten grave te dragen.

*
De betaalde oplage van de NEDERLANDSE DAGBLADEN in tussen september 1985 en september 1986 met meer dan 32.000 exemplaren gestegen en bedraagt nu 4.517.803 exemplaren. 42% van deze oplage komt op de rekening van de landelijke dagbladen en 58% is voor de regionale pers. De globale oplage bestaat voor 87% uit abonnementen, de rest is losse verkoop. Het verschijnsel "doorgeven" of "samenlezen" zorgt ervoor dat 19% van de betaalde oplage dagelijks bij een tweede huishouden terecht komt. Dit heeft als gevolg dat er in Nederland per 100 huishoudingen 99 dagbladen circuleren, zodat de krantendeckingsomvang 100% bedraagt.

eindverhandelingen

Els Roger

De verhouding 'feiten'-'statements' in de radioberichtgeving

Fac. Soc. Wet., Dep. Comm. Wet., K.U.Leuven, september 1986,
120 blz., promotor Prof. Dr.L. Boone

Definiëring, situering

In zijn onderzoek naar de "constructie van de werkelijkheid in de nieuwsmedia" maakt W. SCHULTZ gebruik van een groot aantal inhoudelijke en formele categorieën om het nieuws te beschrijven. Eén daarvan is de categorie van de "Faktizität". Deze "feitelijkheidscategorie" situeert hij op de grens van inhoudelijke en formele kenmerken: feitelijk nieuws zou bestaan uit "handelingen, voorvallen, gebeurtenissen, (...) (overwegend) waarneembaar, feitelijk gebeuren"; niet feitelijk nieuws omschrijft hij als "(overwegend) verbale uitingen, stellingnamen, controversen, (...) niet zelden met het karakter van interpretaties en speculaties". Deze laatste nieuwsoort zou meestal worden geuit door personen uit het openbaar leven, niet door de berichtgever zelf. Het blijkt dat dit niet-feitelijk nieuws in de meeste media de overhand heeft. (1)

Deze eerder vage en beknopte omschrijvingen hebben we getoetst door middel van een lexicologisch onderzoek van de woorden "feit" en "statement". Een vergelijking van de betekenisomschrijvingen uit Nederlandse, Engelse, Franse en Duitse verklarende en vertalende woordenboeken leverde de volgende algemene definities van 'feit' en "statement" op:

- Een feit is een ware, dus werkelijkheidsgetrouwe mededeling van één of meer gebeurtenissen of omstandigheden die door iemand onmiskenbaar waargenomen of ervaren werden. Maar ook de (waarneembare) gebeurtenis of omstandigheid zelf wordt door de woordenboeken als een 'feit' beschouwd. M.a.w.: zowel een gebeurtenis als het verslag erover worden 'feit' genoemd.

- Over statements waren de woordenboeken heel wat minder eensluidend: het enige gemeenschappelijke element in alle omschrijvingen luidde dat een statement een vorm van verbale communicatie is. Deze verbale communicatie zou de werkelijkheid beschrijven, verklaren, of integendeel juist onwerkelijke (subjectieve) zaken meedelen.

Het is duidelijk dat het lexicologisch onderzoek niet alle problemen oplost. Bij het zoeken naar een bruikbare en sluitende dichotomie rijzen er twee moeilijkheden:

- als we een feit definiëren als een ware *uitspraak* over de werkelijkheid, dan is de grens met een statement moeilijk te trekken: één van de mogelijke soorten statements was immers eveneens beschrijvend van aard.

- Ook als een feit een *gebeurtenis* is, dus een onderdeel van de werkelijkheid, overlappen beide definities mekaar: ook een statement is immers een werkelijke gebeurtenis. Dezelfde kritiek geldt trouwens voor SCHULTZ' omschrijving van feitelijkheid.

"Facts are sacred, comment is free".

In de hoop dat deze Amerikaanse journalistieke slogan ons wat verder zou helpen in de oplossing van genoemde problemen zochten we in een twintigtal Amerikaanse handboeken voor jonge journalisten naar theoretische toelichting hierbij.

Hoewel de meeste auteurs op dit gebied eerder krenterig met hun woorden waren, konden we toch tot volgende conclusies komen.

Nieuws is volgens deze auteurs per definitie *'feitelijk'*: hiermee bedoelen ze dat het waarheidsgetrouw verslag uitbrengt over de werkelijkheid. Deze werkelijkheid is inderdaad "heilig" voor een journalist.

"Comment" daarentegen is elk nieuwsbericht dat de werkelijkheid niet exact weerspiegelt: "emotie, vooroordeel of persoonlijke mening". Comment dient streng gescheiden te worden van de "facts": deze tweedeling feiten-commentaar vormt de essentie van de opvatting van het zg. "objective reporting".

Deze opvatting heeft echter te kampen gekregen met veel kritiek, meer bepaald vanwege de aanhangers van een "interpretive reporting". Zij stellen dat de absolute accuraatheid van het "objective reporting" een utopie is: het is onmogelijk de werkelijkheid exact te weerspiegelen. Bovendien vormen de waarneembare feiten slechts het spreekwoordelijke topje van de ijsberg.

Enkel de feiten geven is bijgevolg niet alleen mogelijk maar ook ontoereikend. Harde feiten zonder toelichting kunnen zelfs een onjuiste indruk van de werkelijkheid geven. Daarom is het nodig de feiten te interpreteren. Deze interpretatie, die eerlijk en onpartijdig moet zijn, blijft niettemin zorgvuldig gescheiden van het commentaar.

Een eerste hypothese van een dichotomie feit-statement kunnen we dus omschrijven als de tegenstelling tussen de verbale beschrijving van een gebeurtenis, versus de verbale uiting van een mening, een gissing, een aansporing, een fictie.. Het verschil tussen beide is er één van intentie; bovendien is een feit zeker, omdat het op waarneming berust, dit in tegenstelling tot commentaar.

Volledig onafhankelijk van de normatieve beschrijvingen van nieuws vinden we in de journalistieke handboeken nog een tweede, zij het veel minder expliciet geformuleerde dichotomie: ze hebben het nl. ook letterlijk over "statements". Daarmee worden dan "uitspraken" bedoeld in de brede zin van het woord: vormen van verbale communicatie.

Eén auteur, L.J. DUDEK (2) gaat hier wat dieper op in: hij stelt dat een objectief nieuwsbericht een louter informatieve bedoeling heeft, en bijgevolg enkel mag bestaan uit wat hij noemt "statements of fact": dit zijn objectieve, onpersoonlijke en verifieerbare observaties over de werkelijkheid. Andere soorten teksten kunnen bv. 'statements of value' of 'statements of policy' bevatten. De andere auteurs maken op *referentieel* niveau een onderscheid tussen twee soorten nieuwsfeiten: verbale, (bv. persconferenties, interviews), ook "statements" genoemd, en niet-verbale, nl. alle andere gebeurtenissen.

W. SCHULTZ stelt in de theoretische inleiding van zijn onderzoek dat falsificatie van nieuws onmogelijk is, d.w.z. dat nieuws niet door vergelijking met de werkelijkheid als waar of onwaar, als objectief of subjectief kan bestempeld worden. Nieuws weerspiegelt immers geen werkelijkheid, maar constitueert er één.

Dit wordt gestaafd door de semanticus W. JOHNSON.

Met het oog op deze vaststelling kozen we uiteindelijk voor de tweede hypothese: het onderzoeken van de andere tweedeling veronderstelt immers een vorm van falsificatie; bovendien verschilt deze veel meer van de lexicologische definities. We zullen in journalistieke teksten dus een onderscheid maken tussen referenties naar "uitspraken" en referenties naar andere (niet-verbale) feiten.

Het statement in het nieuws: functies en problemen

De statements deden hun intrede in de nieuwsberichtgeving met het ontstaan van het "objective reporting" in de Verenigde Staten van de XIXde eeuw. De schaalvergroting had tot gevolg dat men met één krant

een groot en divers publiek moest tevreden stellen, zodat de berichtgeving zich voortaan noodgedwongen beperkte tot de 'harde feiten'.

Dit is wat U. SAXER "reductieve objectiviteit" noemt: de complexiteit van de wereld wordt herleid tot naakte feitelijkheid. Er vindt daarbij ook een reductie van subjectiviteit plaats.

Tegelijk ontstond echter een andere, complementaire vorm van objectiviteit. Doordat snelheid en efficiëntie steeds belangrijker werden, gingen journalisten steeds meer beroep doen op bronnen, aan wie ze zeer snel een nieuwswaardige uitspraak konden ontlokken. De rol van een journalist werd zo steeds meer die van een interviewer. Deze statements, die men met BOORSTIN's terminologie "verbale pseudogebeurtenissen" zou kunnen noemen, gingen uiteindelijk zelfs de hoofdbrok vormen in het nieuws.

Objectiviteit in het weergeven van zulke statements werd nu verkregen door tegengestelde standpunten evenwichtig te presenteren. Dit noemt men additie (3).

Deze werkwijze stuitte op heel wat kritiek.

Boorstin stelde dat pseudogebeurtenissen "spontane" gebeurtenissen verdrongen (4). Statements konden/mochten bovendien niet op hun geldigheid worden getoetst, zodat bepaalde bronnen (sen.Mc Carthy bv.) een grote macht konden verwerven via en over de media.

B. ROSHCO (5) formuleerde een oplossing voor dit probleem: volgens hem zijn er in de journalistiek twee waarheidsordes denkbaar, nl. de onpartijdige weergave en de geldige interpretatie. Deze hoeven niet met mekaar in conflict te komen: een journalist die een statement naar waarheid citeert, kan de inhoud ervan daarom wel weerleggen. Zowel D.J. BOORSTIN als E.J. EPSTEIN wijzen echter op de per definitie beperkte mogelijkheden van de journalistiek: de eerste ziet de oorzaak in de beperkte middelen en competentie van de journalisten en in de macht van de bronnen, de laatste in de onstilbare honger naar pseudogebeurtenissen die de media het publiek hebben aangekweekt.

Toepassing: statements in het BRT-radionieuws

Bij toepassing van de begrippen 'feit' en 'statement' op een 'geconstrueerde week' van radionieuwsuitzendingen, blijkt een belangrijk deel ervan te bestaan uit verwijzingen naar uitspraken van bronnen. Slechts in één derde van de onderzochte bijdragen komt geen enkel statement voor; van de overige twee derden bevat de helft zelfs niets anders dan statements.

Binnenlands nieuws is de 'verbaalste' nieuws categorie; ze wordt op de voet gevolgd door die van het buitenlandse nieuws. Er zijn wel aanzienlijk meer binnenlandse dan buitenlandse items die volledig uit statements bestaan.

Sportnieuws daarentegen is volledig 'niet-verbaal'. Wanneer we dit sportnieuws buiten beschouwing laten blijken er dan ook statements voor te komen in 86% van de bijdragen.

Van de inhoudelijke deelcategorieën bevatten, in volgorde, binnenlands milieunieuws, nieuws over de oost-westrelaties, binnenlands en buitenlands politiek nieuws de meeste statements.

'Hard' nieuws blijkt aanmerkelijk 'verbaler' te zijn dan 'soft' nieuws.

De "bronnen" zijn voornamelijk politici en belangengroepen; ook (quasi-)onpersoonlijke statements, programma's, verdragen, beslissingen.. komen regelmatig voor; in 'milieu'-nieuws, 'diversen' en 'oost-west-nieuws' komen ook experts aan bod.

'Additieve' bijdragen tenslotte komen meer voor in binnenlands dan in buitenlandse nieuws. Op vijf bijdragen-met-statements zijn er twee waarin 'additief' te werk wordt gegaan.

Tenslotte dient nog opgemerkt dat deze resultaten ons enkel iets leren over de aard van de feiten waarover wordt bericht: verbale of niet-verbale; we kunnen er geen conclusies uit trekken over de objectiviteit van het nieuws: in de loop van het onderzoek hebben we immers in principe aangenomen dat nieuwsuitzendingen informatieve, dus volledig werkelijkheidsgetrouwe teksten zijn. Ook de resultaten inzake de toepassing van het additieprincipe op statements geven enkel aan hoe deze teksten te werk gaan, niet of ze al of niet objectief zijn. Ze kunnen immers ook objectief zijn door middel van de methode van reductie van subjectiviteit.

Beknopte bibliografie

- (1) SCHULZ, W., *Die Konstruktion von Realität in der Nachrichtenmedien*. München, Verlag Karl Alber Freiburg, 1976.
- (2) DUDEK, L.J., *Professional Broadcast Announcing*, Boston, Allyn & Bacon Inc., 1982.
- (3) SAXER, U. Die Objektivität publizistischer Information. In: LANGENBUCHER, W.R. (Ed.) *Zur Theorie der politischen Kommunikation*. München, Piper, 1974, p. 206-235.
- (4) BOORSTIN, D.J., *Het imago*, Den Haag, Leopold, 1969.
- (5) ROSHCO, B. *Newsmaking*. Chicago, University of Chicago Press, 1975.

uit de tijdschriften

CAHIERS DU CINEMA

Revue mensuelle du Cinéma
Uitgegeven door:
Editions de l'Etoile, s.a.r.l.,
9, passage de la Boule-Blanche,
F-75012 Paris.

Nr. 385, juin 1986

39e FESTIVAL DE CANNES

Serge TOUBIANA, *Le show et le froid*, 7.
PHOTOGRAPHIES

Claude DITYVON, *A propos de Cannes*, 10.
«LE SACRIFICE» D'ANDREI TARKOVSKI
Joël MAGNY, *Le mystère des limites*, 15.
«MAX MON AMOUR» DE NAGISA OSHIMA
Charles TESSON, *Le secret derrière la cage*,
18.

LA SÉLECTION OFFICIELLE

Antoine DE BAECQUE, Marc CHEVRIE, Hervé
LE ROUX, Joël MAGNY, Alain PHILIPPON,
Serge TOUBIANA, *Machines petites et gran-*
des, 20.

Pascal BONITZER, *Quelques jours, quelques*
films, 28.

PERSPECTIVES DU CINÉMA FRANÇAIS

Antoine DE BAECQUE, Pascal BONITZER,
Thierry CAZALS, Hervé LE ROUX, *États d'âme*,
35.

QUINZAINE DES RÉALISATEURS

Marc CHEVRIE, Hervé LE ROUX, Alain PHILIP-
PON, *La séquence du spectateur*, 39.

SEMAINE DE LA CRITIQUE

Alain PHILIPPON, *Vingt-cinq bougies*, 45.

UN CERTAIN REGARD

Marc CHEVRIE, Hervé LE ROUX, Charles TES-
SON, *L'académie des yeux*, 48.

MIROIR DE CANNES

Alain BERGALA, *Le scénario de compassion*,
54.

«SÉRIE NOIRE» DE JEAN-LUC GODARD SUR
TF1

Alain BERGALA, *La beauté du geste*, 57.

Nr. 386, juillet-août 1986

COLUCHE

Hervé LE ROUX, *Une image gaie, une image*
triste, 3.

Gérard DEPARDIEU, Claude BERRI, Romain
GOUPIL, *Histoire d'un clown (témoignages)*, 6.
LE CINÉMA DE TARKOVSKI

Pascal BONITZER, *L'idée principale (sur Le*
Sacrifice), 12.

Photogrammes: la séquence centrale du Sa-
crifice, 14.

Thierry CAZALS, *Au-delà du regard (panorama*
tarkovskien), 17.

Michel CHION, *Le langage et le monde*, 21.
Antoine DE BAECQUE, *L'homme de terre*, 23.
PEINTURE ET CINÉMA
Jean-Pierre TOUATI et Santiago AMIGORENA,
L'épée devant les yeux: entretien avec Hubert
Damisch, 27.

EN SORTANT DE LA GÉODE

Paul VIRILIO, *L'opération de la cataracte*, 35.
MISE EN SCÈNE DU FOOTBALL

Charles TESSON, *Le ballon dans la lucarne*,
41.

MARUSCHKA DETMERS

Alain PHILIPPON, *Le chemin vers le film: en-*
tretien avec Maruschka Detmers, 49.

Nr. 387, septembre 1986

CINÉMA FRANÇAIS

Marc CHEVRIE, Serge TOUBIANA, *Editorial:*
Revoilà le cinéma français, 3.

«THÉRÈSE» D'ALAIN CAVALIER

Alain PHILIPPON, *L'enfance de l'art*, 5.
Pascal BONITZER, Serge TOUBIANA, *La peti-*
te voie: entretien avec Alain Cavalier, 7.

Alain PHILIPPON, *Les dix premières secon-*
des: entretien avec Catherine Mouchet, 10.

«MÉLO» D'ALAIN RESNAIS

Serge TOUBIANA, *Rosebud*, 13.
Alain PHILIPPON, Serge TOUBIANA, *La varia-*
tion ajoutée: entretien avec Alain Resnais, 17.

«LE RAYON VERT» D'ERIC ROHMER

Alain BERGALA, *Retour à Stromboli*, 23.
Françoise ETCHEGARAY, *Le tournage: A la*
poursuite du rayon vert, 26.

Pascal BONITZER, *Le dernier venu*, 30.

CINÉMA-THÉÂTRE

Alain PHILIPPON, *Les champs magnétiques:*
entretien avec Claude Régy, 33.

PHOTOGRAPHIES: MÉLIÈS À LA CINÉMA- THÈQUE

Marc CHEVRIE, *Tours de cartes*, 41.

Nr. 388, octobre 1986

ÉDITORIAL

Thierry CAZALS, Serge TOUBIANA, *Cinéma*
américain: chute libre, 2.

«DOUBLE MESSIEURS» DE JEAN-FRANÇOIS STÉVENIN

Hervé LE ROUX, *Une femme apparaît*, 5.
Marc CHEVRIE, Hervé LE ROUX, *L'équipée*
sauvage: entretien avec Jean-François Stéve-
nin, 8.

Marc CHEVRIE, *Les images du rêve, entretien*
avec Yann Dedet, 12.

«MAX MON AMOUR» DE NAGISA OSHIMA

Thierry CAZALS, *Bestiaire amoureux*, 15.
Nagisa OSHIMA, *Chronique d'un éleveur*, 18.

Hervé LE ROUX, Serge TOUBIANA, *Vivre le*
film: entretien avec Serge Silberman, 20.

OÙ VA LE CINÉMA AMÉRICAIN ?

Charles TESSON, *Festival de Deauville: A la*
recherche du secret perdu, 25.

Paul VIRILIO, *L'engin exterminateur (sur*
Aliens), 29.

Thierry CAZALS, Iannis KATSAHNIAS, Joël
MAGNY, *La preuve par trois (Aliens, Color Pur-*
ple, Mission), 33.

Jean-Paul FARGIER, *Ici et là-bas: entretien*
avec Jean-Pierre Gorin, 37.

Hervé LE ROUX, *Le paysage américain: One*
more time, 41.

43e MOSTRA DE VENISE

Serge TOUBIANA, *Rayon vert sur la lagune*,
43.

Marc CHEVRIE, *Venise aller-retour*, 46.

Bill KROHN, «Mon cas» de Manoel de Oliveira,
48.

«TAROT» DE RUDOLPH THOME

Marc CHEVRIE, *C'était écrit*, 50.
Charles TESSON, *Rencontre avec Rudolph*
Thome, 51.

MEDIEN UND ERZIEHUNG

Vierteljahresschrift für audiovisuelle Kommu-
nikation.

Uitgegeven door: Arbeitszentrum Jugend Film
Fernsehen e.V.

Waltherstrasse 23, 8000 München 2.

Jg. 30, nr. 5, 1986

DIE KREATIVEN COMPUTER

Es lebe die Maschine!
Reinhold RAUH, *John Badham: Nummer 5*
lebt!, 259.

Georg SEEBLEN, *Der Effekt der elektroni-*
schen Kunst auf das Schönheitsempfinden
der Obergünzburger Hausfrauen oder Gibt es
Künstliche Kreativität?, 263

MEDIEN UND REALITÄT

Arnold HILDEBRAND, Andreas KOHL, *Rocky -*
Marktprodukt und Spiegel der Zeitgeschichte,
283

FILM

Kafka in New York
Peter KREMSKI, *Martin Scorsese: Die Zeit*
nach Mitternacht, 289.

Dokumentarfilme
Margret KÖHLER, *Büro Schülerfilmfestival*
Hannover: Auf nach Hollywood, 297.

Wilhelm KÖGEL, Hans Sachs, *Hedda Rinne-*
berg: Emelka-Palast, 298.

Reinhold RAUH, *Gerlinde Böhm: Senor Turis-*
ta, 299.

Jg. 30, nr. 6, 1986

KINDERFILM

Hans-Dieter KÜBLER, *Gibt es eine Orientierung beim Kinderfilm?*, 322.

Helmut KROMMER, *Wann zeigt Ihr den nächsten Film? Die Bedeutung von Kinderkinoinitiativen*, 327.

Horst SCHÄFER, *Der Preis fürs Überleben. Kurs-Korrekturen für Kinderfilm und Kinderkino*, 336.

Margret KÖHLER, *Erfahrungen bei der Beurteilung von Kinderfilmen*, 340.

Ursula WINKELHOFER, *Kinder als Kinopublikum. Ergebnisse einer explorativen Studie zur Nutzung und zur Bedeutung von Kino für Kinder*, 342.

Der Zweispalt in der Kinderfilmbeurteilung: «Ronja Räubertochter». Eine Beurteilung von Barbara Herting-Gerhold und ein Auszug aus einer taz-Kritik, 350.

Kinderfilmbeispiele

Michael BLOECH, *Thomas Draeger: Lisa und die Reisen*, 354.

Wolf SCHWARTZ, *Johannes Schaaf: Momo*, 357.

FILM

Europäisches Bestsellerkino

Peter KREMSKI, *Jean-Jacques Annaud: Der Name der Rose*, 362.

DISKUSSION

Helga THEUNERT, *Die «Gewalt im Fernsehen», die wieder einmal in Erinnerung gerufen werden mußte, und die Gewalt von der kaum einer sprach. Anmerkungen zu den Mainzer Tagen der Fernsehkritik 1986*, 370.

RUNDFUNK UND FERNSEHEN

Wissenschaftliche Vierteljahresschrift

Uitgegeven door:

Hans-Bredow-Institut für Rundfunk und Fernsehen an der Universität Hamburg.

Heimhunderstrasse 31, D-2000 Hemburg 13

ISSN 0035-9874

Jg. 34, Heft 2, 1986

Horst O. HALEFELDT, *Das erste Medium für alle? Erwartungen an den Hörfunk bei seiner Einführung in Deutschland Anfang der 20er Jahre (2. Teil)*, 157.

Horace M. NEWCOMB, Paul M. HIRSCH, *Fernsehen als kulturelles Forum*, 177.

Ralph WEIß, Peter BARGSTEDT, *Hörfunknachrichten in der DDR - eine systematische Inhaltsanalyse*, 191.

Michael WITTE, Roger BENDISCH, *Der offene Kanal im Kabelpilotprojekt Berlin. Beobachtungen zur Startphase des Offenen Kanals*, 209.

Ralph UMARD, *Holographie - Massenmedium der Zukunft?*, 220.

Landesmediengesetz Baden-Württemberg vom 16. Dezember 1985, 230.

Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 3. Januar 1986. Betr.: Einstweilige Anordnung gegen §13 Abs. 2 Satz 2 LMedieng Baden-Württemberg, 259.

Jg. 34, Heft 3, 1986

Ernst W. FUHR., *Ordnung und Konflikt als Strukturelemente einer föderalen Rundfunkor-*

ganisation, 299.

Otfried JARREN, *Kommunikationsraumanalyse - ein Beitrag zur empirischen Kommunikationsforschung?*, 310.

Claudius ARMBRUSTER, *Endloses, Alltägliches Erzählen in der brasilianischen Telenovela*, 331.

Herta HERZOG, *Dallas in Deutschland. Eine Pilotstudie*, 351.

Matthias STEINMANN, *Elektronische Zuschauerforschung in der Schweiz - das SRG Telecontrol-system nach einem Jahr Praxis*, 368.

Lee BECKER, Pamela CREEDON, *Kabelfernsehen in den Vereinigten Staaten. Nutzung und Inhalte*, 387.

Staatsvertrag über die Veranstaltung von Fernsehen über Rundfunksatellit, 398.

Staatsvertrag über die gemeinsame Nutzung eines Fernseh- und Hörfunkkanals auf Rundfunksatelliten, 404.

Vorschlag einer Richtlinie des Rates über die Koordination bestimmter Rechts- und Verwaltungsvorschriften der Mitgliedstaaten über die Ausübung der Rundfunkfähigkeit, 408.

Jg. 34, Heft 4, 1986

Alfred SCHMITZ, *Rundfunkgebührenkommission oder Indexierung der Rundfunkgebühren?*, 455.

Otmar HAGEMANN, Karsten RECKSTORF, Hermann-Dieter SCHRÖDER, *Das Fernsehen in der Programmpresse. Konzeption und zentrale Ergebnisse einer inhaltsanalytischen Studie*, 475.

Gerd WÜRZBERG, *Journalistische Recherche und empirische Sozialforschung. Provokatorische Anmerkungen zu einigen methodischen Grundfragen des Faches Journalistik*, 501.

Jürgen DELITZ, *Pressemittelungen und Gerichtsberichterstattung. Eine empirische Studie zum Verhältnis von Öffentlichkeitsarbeit und Berichterstattung in Tageszeitungen*, 513.

Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 4. November 1986. Betr.: Vereinbarkeit des niedersächsischen Landesrundfunkgesetzes mit dem Grundgesetz, 535.

JOURNALISM QUARTERLY

Uitgegeven door:

Association for Education in Journalism,

School of Journalism, Ohio University,

Athens, Ohio 45701

ISSN 0022-5533

Vol. 63, nr. 2, 1986

Warren G. BOVEE, *Horace Greeley and Social Responsibility*, 251.

Edwin HIRSCHMANN, *An Editor Speaks for the Natives: Robert Knight in 19th Century India*, 260.

Walter C. SODERLUND, Carmen SCHMITT, *El Salvador's Civil War as Seen in North and South American Press*, 268.

Momo K. ROGERS, *The Liberian Press: An Analysis*, 275.

Walter GANTZ, Kathy KRENDI, Susan R. ROBERTSON, *Diffusion of a Proximate News*

Event, 282.

Robert L. HUGHES, *Radio Libel Laws: Relics That May Have Answer for Reform Needed Today*, 288.

Paul F. PARSONS, *The Application of Libel Law to Fiction*, 294.

Teresa C. KLASSEN, Owen V. JOHNSON, *Sharpening of the Blade: Black Consciousness in Kansas, 1892-97*, 298.

Marvin N. OLASKY, *Opposing Abortion Clinics: A New York Times 1871 Crusade*, 305.

Donald R. AVERY, *American Over European Community? Newspaper Content Changes, 1808-1812*, 311.

Daniel RIFFE, Brenda ELLIS, Momo K. ROGERS, Roger L. VAN OMMEREN, Kieran A. WOODMAN, *Gatekeeping and the Network News Mix*, 315.

Frederick FICO, *Influenced of Perceived Editorial Concern and Role Concept on Source Reliance*, 322.

David L. WOMACK, *Status of News Sources Interviewed During Presidential Conventions*, 331.

Sandra Ernst MORIARIY, *A Search for the Optimum Line Length*, 337.

Sandra KRUGER SIEGALL, Keith P. SANDERS, *Coorientation of PR Practitioners and News Personnel in Education News*, 341.

Michael WOAI, *Program Interests of NPR Sub-audiences*, 348.

Rebecca B. RUBIN, Alain M. RUBIN, Elizabeth M. PERSE, Cameron ARMSTRONG, Michael MCHUGH, Norfen FAIX, *Media Use and Meaning of Music Video*, 353.

Carolyn LIN and Michael B. SALWEN, *Three Press Systems View Sini-U.S. Normalization*, 360.

Mohamed N. EL SARAYRAH, *Foreign News in Two Jordanian Newspapers*, 363.

Jon Paul DILTS, *Testing Siebert's Proposition in Civil War Indiana*, 365.

Seth FINN, Terry M. HICKSON, *Impact of Arousing Commercials on Perceptions of TV News*, 369.

Deckle McLEAN, *Recent Privacy Cases Deal with Diverse Issues*, 374.

Jane BLANKENSHIP, Serafin MENDEZ-MENDEZ, Jong GUEN KANG, Joseph GIORDANO, *Initial Construction of Ferraro in Newspaper Editorials*, 378.

Douglas A. ANDERSON, Claudia J. ANDERSON, *Weather Coverage in Dailies*, 382.

Michael B. SALWEN, James M. BERNSTEIN, *Coverage of Altermath of 1984 World Series*, 385.

Joey REAGAN, Janay COLLINS, *Sources for Recipe Information*, 389.

William R. LINDLEY, *The McLuhan Papers: Some Preliminary Notes*, 391.

MEDIASPOUVOIRS

Politiques, Economies et Stratégies des Médias

(vroeger: Presse Actualité)

Uitgegeven door:

Bayard-Press

5, Rue Bayard, F-75393 Paris

Nr. 5, décembre 1986

François ENGEL, Patrice GARNIER, *L'argent du cinéma: banquiers et producteurs face au SOFICA*, 5.
François CORNUT-GENTILLE, Philippe MECHET, *Comment les médias interprètent les sondages*, 21.
Marie-Thérèse ROCHE, *La Côte d'Azur: Un marché-test pour l'audiovisuel régional*, 28.
Jean-Luc Martin LAGARDETTE, *Le journaliste municipal est-il un vrai journaliste?*, 37.
Gilles ROSSIGNOL, *Afghanistan: L'enjeu médiatique*, 49.
Vaiju MAHINDROO, *La presse en Inde: Le réveil d'un géant*, 55.
Patricio TUPPER, *La vidéo en Amérique latine: Pirates et marginaux*, 60.
LA CRISE MONDIALE DES AGENCES DE PRESSE, 68.
Jean-Louis MISSIKA, *Présentation*, 68.
Nathalie SAINT-CRICQ, *L'AFP dans la tourmente*, 70.
L'avenir de l'ACP, 80.
Katharine SEELYE, Lawrence ROBERTS, *UPI: Histoire d'un naufrage*, 83.
Jean-Luc RENAUD, *Associated Press et la bataille pour le marché mondial*, 97.
Daniel FOGEL, *Reuters: Un nouveau modèle d'agence*, 108.
Bernard LECOMTE, *MTI: L'ouverture à la hongroise*, 114.

DE PERS - LA PRESSE

Uitgegeven door:
Belgische Vereniging van de Dagbladuitgevers, v.z.w.,
Belliardstraat 20, bus 5, B-1040 Brussel

Jg. 32, nr. 126, november 1986

G. VERDEYEN, *Voorwoord*, 1.
J. T'SEYEN, *Dagbladers en reclame van openbaar nut*, 5.
P. RALET, *La presse quotidienne et la publicité d'intérêt public*, 17.
W. MARTENS, *Overheid en reclame van openbaar nut*, 39.
E. VAN HOYE, *Het reclamebureau, schakel tussen staat en media*, 49.
A. BROUWET, *La publicité en Belgique, un sous-développement dangereux pour la compétitivité de nos entreprises*, 53.

THE QUARTERLY JOURNAL OF SPEECH

Uitgegeven door:
Speech Communication Association,
5105 Backlick Road, Annandale, Va 22003
ISSN 0033-5630

Jg. 72, nr. 4, november 1986

John Angus CAMPBELL, *Scientific Revolution and the Grammar of Culture: The Case of Dar-*

win's Origin, 351.
Michael LEFF, *Textual Criticism: The Legacy of G.P. Mohrmann*, 377.
G. Thomas GOODNIGHT, *Ronald Reagan's Re-formulation of the rhetoric of War: Analysis of the "Zero Option", "Evil Empire", and "Star Wars" Addresses*, 390.
Janice HOCKER RUSHING, *Ronald Reagan's "Star Wars" Address: Mythic Containment of Technical Reasoning*, 415.
Karyl KOHRS CAMPBELL, *Style and Content in the Rhetoric of Early Afro-American Feminists*, 434.
A. Cheree CARLSON, *Gandhi and the Comic Frame: "Ad Bellum Purificandum"*, 446.

COMMUNICATIONS

Uitgegeven door:
Le Centre d'Etudes Transdisciplinaires.
Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.
bij: Editions du Seuil
27, Rue Jacob, F-Paris 6°
ISSN 0588-8018

Nr. 44, 1986

Jean-Pierre BARDET, Jacques DUPÂQUIER, *Contraception: les Français les premiers, mais pourquoi?*, 3.
Etienne VAN DE WALLE, *La fécondité française au XIXe siècle*, 35.
Hervé LE BRAS, *Coût interrompu, contrainte morale et héritage préférentiel*, 47.
Marie-Christine CHALLIER, *Du malthusianisme ascétique à l'économie familiale (1680-1914)*, 71.
Jacques DUPÂQUIER, *Combien d'avortements en France avant 1914?*, 87.
Agnès FINE, *Savoirs sur le corps et procédés abortifs au XIXe siècle*, 107.
René LE MÉE, *Une affaire de «faiseuses d'anges» à la fin du XIXe siècle*, 137.
Richard LALOU, *L'infanticide devant les tribunaux français (1825-1910)*, 175.
Alain BECCHIA, *Les milieux parlementaires et la dépopulation de 1900 à 1914*, 201.
François LEBRUN, *La place de l'enfant dans la société française depuis le XVIe siècle*, 247.
Alain CORBIN, *Les prostituées du XIXe siècle et le «vaste effort du néant»*, 259.

COMMUNICATION RESEARCH

Uitgegeven door:
School of Journalism and Mass Communication University, of Minnesota
bij: Sage Publications, 275 South Beverly Drive, Beverly Hills, CA 90212
ISSN 0093-6502

Jg. 13, nr. 4, oktober 1986

Steven H. CHAFFEE, *Passing the Editorial Baton*, 524.
John DURHAM PETERS, *Institutional Sources of Intellectual Poverty in Communication Research*, 527.
Dolf ZILLMANN, Jennings BRYANT, *Shifting Preferences in Pornography Consumption*, 560.
Hugh M. CULBERTSON, Guido H. STEMPEL III, *How Media Use and Reliance Affect Knowledge Level*, 579.
Jeanne M. MEADOWCROFT, *Family Communication Patterns and Political Development: The Child's Role*, 603.
Mary Anne FITZPATRICK, Kathryn DINDIA, *Couples and Other Strangers: Talk Time in Spouse-Stranger Interaction*, 625.
Review Essay
John SOLOSKI, *Guideposts to Understanding, Communication Regulation*, 653.

Jg. 13, nr. 3, juli 1986

Steven H. CHAFFEE, *Perspectives on Mass Communication Research: A Memorial Festschrift*, 331.
Steven H. CHAFFEE, *F. Gerald Kline: A life in Communication Research*, 333.
Peter MILLER, *The Jerry Kline «Family Tree»*, 338.
Byron REEVES, Esther THORSON, *Watching Television: Experiments on the Viewing Process*, 343.
Charles T. SALMON, *Message Discrimination and the Information Environment*, 363.
Steven H. CHAFFEE, Connie ROSER, *Involvement and the Consistency of Knowledge, Attitudes, and Behaviors*, 373.
Jack DENNIS, *Preadult Learning of Political Independence: Media and Family Communication Effects*, 401.
Peter CLARKE, Susan H. EVANS, *Pumping Competition into Political Communication*, 434.
John D. STEVENS, *A Dynamic Measure of Free Expression*, 445.
George A. DONOHUE, Phillippe J. TICHENOR, Clarice N. OLIEN, *Metro Daily Pullback and Knowledge Gaps: Within and Between Communities*, 453.
John DIMMICK, *Sociocultural Evolution in the Communication Industries*, 473.
Muriel G. CANTOR, Joel M. CANTOR, *American Television in the International Marketplace*, 509.

COMMUNICATIONS

Internationale Zeitschrift für Kommunikationsforschung.
Uitgegeven door:
Deutsche Gesellschaft für Kommunikationsforschung en Internationale Vereinigung für Kommunikationswissenschaft.
bij:
Verlag Hans Richarz, Postfach 1165,
D-5205 St. Augustin 1
ISSN 0341-2059.

Jg. 12, nr. 2, 1986

Walter NUTZ, Volker SCHLÖGELL, *Der Hefromanleser als popularkulturele Erscheinung*, 7.
Matthias F. STEINMANN, *Ein Jahr elektronische Zuschauerforschung in der Schweiz - Erste Erfahrungen mit dem SRG TELECON-TROL-System*, 41.

Jean-Paul TERRENOIRE, *Images et sciences sociales: L'objet et l'outil*, 65.

James P. DILLARD, *Communication Climate and Its Role in Organizations*, 83.

Jan NORDBERG, Bengt NORDSTRÖM, *Media Consumption and other Cultural Activities in Sweden*, 103.

Wolfgang Sliim FREUND, *Deutsche Sprache 2000: Mittel zur internationalen Kommunikation?*, 119.

Peter DAHLGREN, *Beyond Information: TV News as a Cultural Discourse*, 125.

MASSACOMMUNICATIE

Uitgegeven door:
Stichting Onderzoek Massacommunicatie (SOM)
Postbus 258, NL-6500 AG Nijmegen

Jg. 14, nr. 4, 1986

James G. STAPPERS, *Boeren, burgers en buitenlui*, 20.

Hans VAN SCHRAVENDIJK, *Conversatie over producten en reclame*, 21.

Gerrit VAN DE RIJT, Nel STEVENS, *De lezer van de Withuiskrant*, 22.

Kees VAN DER HAAK, *Notities naar aanleiding van de annual conference van het International Institute of Communications (IIC)*, 23.

HUMAN COMMUNICATION RESEARCH

Uitgegeven voor
The International Communication Association door
Sage Publications, Inc.
275 South Beverly Drive
Beverly Hills, CA 90212
ISSN 0360-3989

Vol. 13, nr. 1, fall 1986

Michael SUNNAFRANK, *Predicted Outcome Value During Initial Interactions. A Reformulation of Uncertainty Reduction Theory*, 3.

Charles R. BERGER, *Uncertain Outcome Values in Predicted Relationships: Uncertainty Reduction Theory Then and Now*, 34.

Michael SUNNAFRANK, *Predicted Outcome Values: Just Now and Then?*, 39.

Kathy KELLERMANN, *Anticipation of Future Interaction and Information Exchange in Initial Interaction*, 41.

Steven H. CHAFFEE, Joan SCHLEUDER, *Measurement and Effects of Attention to Media News*, 76.

Kathryn DINDIA, *Antecedents and Consequences of Awkward Silence: A Replication Using Revised Lag Sequential Analysis*, 108.
David B. BULLER, Judee K. BURGOON, *The Effects of Vocalics and Nonverbal Sensitivity on Compliance: A Replication and Extension*, 126.

FILM EN TELEVISIE

Uitgegeven door: Katholieke Filmliga, dienst van de Katholieke Filmactie, Olmstraat 10, 1040 Brussel

Nr. 352, september 1986

Frontpagina: The Color Purple, 1.

J.P. WAUTERS, *Blikvangers*, 6.

Ronnie PEDE, *The Color Purple*, 10.

Geert COUSSEMENT, *Steven Spielberg: het wonderkind*, 12.

Freddy SARTOR, *Shoah*, 16.

J.P. WAUTERS, *Thérèse*, 19.

Jan MEVENSEN, *Down and Out in Beverly Hills*, 24.

Ronnie PEDE, *Hakkari' de bir mevsim*, 26.

Karin SEBERECHTS, *At Close Range*, 28.

Francis THEUNS, *Dance with a Stranger*, 30.

Francis THEUNS, *Monsa Lisa*, 31.

Dirk DUFOUR, *Op Hoop van Zegen*, 32.

Op de set, 33.

J.P. WAUTERS, *Brabants filmcentrum*, 34.

Jo DAEMS, *Ten geleide*, 36.

Kris VAN HILST, *Vorming tot filmlezen*, 44.

Filmopvoeding: noodzaak, 45.

Jan VERACHTERT, *Jeugd en video*, 46.

Jan HOREMANS, *Opvoeden tot beeldcultuur*, 48.

Nr. 353, oktober 1986

Frontpagina: Heartburn, 1.

J.P. WAUTERS, *Blikvangers*, 6.

Filmgebeuren Gent 1986, 10.

DIRK DUFOUR, *Nosferatu*, 11.

J.P. WAUTERS, *Cactus*, 12.

J.P. WAUTERS, *Een mens genaamd Paul Cox*, 13.

Gilvert VERSCHROOTEN, *Raoul Servais: pure magie*, 18.

Freddy SARTOR, *Round Midnight*, 20.

Karin SEBERECHTS, *Heartburn*, 22.

Kari BERT, *Anthony Perkins*, 24.

Jan MEVENSEN, *Legal Eagles*, 27.

Karin SEBERECHTS, *Abel-Fandango*, 28.

Freddy SARTOR, *Op de set: La puritaine*, 29.

Geert NEYT / Piet GOETHALS, *Aliens*, 30.

Dirk DUFOUR, *Trouble In Mind*, 32.

Jan MEVENSEN, *Jean de Florette*, 34.

Nr. 354, november 1986

Frontpagina: Heartbreakers, 1.

J.P. WAUTERS, *Blikvangers*, 6.

Erwin GOEDGEBEUR, *The Mission*, 8.

Jan MEVENSEN, *Heartbreakers en Bobby Roth*, 10.

Dirk MICHIELS, *Film als gezinstherapeut?*, 14.

J.P. WAUTERS, *Venetië 1986*, 18.

DIRK MICHIELS, *The Shooting Party*, 22.

Freddy SARTOR, *Op de set bij Deruddere*, 24.

Freddy SARTOR, *Beroep: cameravrouw Johanna Heer*, 25.

Pascal LEFÈVRE, *Frank Daniel over scenario-schrijven*, 26.

Nr. 355, december 1986

Frontpagina: The Name of the Rose, 1.

J.P. WAUTERS, *Blikvangers*, 6.

JAN MEVENSEN, *Kinderfilms toen en nu*, 8.

Dirk DUFOUR, *The Name of the rose*, 12.

Gent 1986, 14.

Jan MEVENSEN, *My First Wife*, 16.

Dirk DUFOUR, *Baby It's You*, 18.

Dirk DUFOUR, *My Beautiful Laundrette*, 20.

Freddy SARTOR, *Down by Law*, 22.

J.P. WAUTERS, *Het Gezin Van Paemel*, 24.

Ronnie PEDE, *Studio Skoop*, 26.

Carl HUYBRECHTS, *Carl Huybrechts en Anthony Perkins*, 28.

Freddy SARTOR, *Fredi Murer over Höhenfeuer*, 30.

Chantal MOENS, *Ruthless People*, 32.

Nr. 356, januari 1987

Frontpagina: Byrne's True Stories, 1.

J.P. WAUTERS, *Blikvangers*, 6.

Dirk DUFOUR, *True Stories*, 8.

Dirk MICHIELS, *Sacrificatio*, 10.

Erwin GOEDGEBEUR, *Andrei Tarkovski*, 12.

Freddy SARTOR, *Nostalghia*, 13.

Ronnie PEDE, *Peggy Sue Got Married*, 14.

Dirk MICHIELS, *Kathleen Turner*, 16.

Dirk DUFOUR, *Detective*, 18.

Jan MEVENSEN, *Manon de sources*, 19.

Geert NEYT, *Dim Sum*, 20.

Francis THEUNS, *Sid and Nancy*, 21.

Kari BERT, *Cary Grant*, 28.

De bijdragen in dit nummer zijn van:
Marga WINNUST, licentiaat in de Communicatiewetenschap, K.U.Leuven en aspirant van het Belgisch Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek sinds 1 oktober 1986.

Dr. Frieda SAEYS, docent in de Pers- en Communicatiewetenschap, R.U. Gent.

Peter LAUREYS, Peter VERHILLE, beiden licentiaat in de Pers- en Communicatiewetenschap, R.U. Gent.

Jan DRIJVERS, Jan SERVAES, beiden licentiaat in de Communicatiewetenschap, K.U.Leuven en beiden assistent aan het Departement Communicatiewetenschap, K.U.Leuven.

Dominique SERRE, licentiaat in de Communicatiewetenschap, K.U.Leuven.

TELEVISIE

M. MEYER, (ed.),
Wie verstehen Kinder Fernsehprogramme? Forschungsergebnisse zur Wirkung formaler Gestaltungselemente des Fernsehens, München, K.G. Saur Verlag, 1984. 315 blz. (Schriftenreihe Internationales Zentralinstitut für das Jugend- und Bildungsfernsehen nr. 17).

Het traditionele onderzoek naar de invloed van televisie op kinderen is te lang blijven stilstaan bij de inhoudelijke aspecten van televisieprogramma's. Het feit dat kinderen reeds vele eeuwen gruwelijke verhalen, sprookjes en legenden te horen of te lezen hebben gekregen, kon niet verhinderen dat sinds de opkomst van de televisie herhaaldelijk gewezen werd en nog steeds wordt op de negatieve invloed van het grote aantal gewelddaden dat de onschuldige kijkertjes voorgezet krijgen. Nog steeds vinden bepaalde mensen het interessant te tellen hoeveel gewelddaden de gemiddelde tv-kijker per uur te zien krijgt.

Het is slechts de laatste jaren dat men zich intenser is gaan bezighouden met de invloed van de formele aspecten van het medium televisie: camerabewegingen, montagetechnieken, achtergrondgeluiden, enz. Hoe zien en verstaan kinderen deze formele aspecten? Begrijpen kinderen een zoombeweging, een elips? 'Sesame Street' heeft daarnaast nog gezorgd voor een nieuwe vorm van onderzoek, formative research, waarbij het samenwerken van programmamakers en reclameluit met psychologen en pedagogen de planning en productie van een jeugdfeuilleton voorafgaat.

Beide onderzoeksrichtingen leggen meer de nadruk op de vormbepalende elementen van televisieproducties. Het is de gemeenschappelijke noemer die de twee delen van Manfred Meyers boek verbindt. Het eerste deel bevat verslagen over experimentele onderzoeken naar formele kenmerken en hun invloed op de aandacht voor en het begrijpen van programma's door kinderen, evenals studies over de cognitieve en emotionele reacties van kinderen op wat ze op het scherm zien. Het tweede deel bevat artikelen over doel, methode en toepassingsmogelijkheden van het 'vormende onderzoek', dat (in de VSA) bij de productie van doelgerichte televisieseries voor kinderen steeds meer aan belang wint.

In dit boek vinden we geen nookkreten over de schadelijke gevolgen van televisie. Wel wordt getracht de vaststellingen uit verschillende onderzoeken bruikbaar te maken voor 'goede' kindertelevisie. Hierbij wordt niet uit het oog verloren dat zowel vorm als inhoud van belang zijn. Zo lijkt geweld, inhoudelijk gezien, minder invloed te hebben op het vasthouden van de aandacht dan wel veel 'aktie' in de formele voorstellingswijzen (Rice, Huston en Wright, blz. 29 e.v.). Interessant is ook de bijdrage van Salomon (blz. 199-218) over de in-

vloed van voorkennis op het televisie kijken van kinderen. De context van de verwachtingen bepaalt mee in hoeverre men informatie uit een programma haalt.

Ligt in het eerste deel de nadruk op theoretisch onderzoek, in het tweede deel komt het specifiek op de praktijk gericht onderzoek aan bod. De zogenoemde formative research (formative Forschung) ligt vooral aan de basis van de programma's van de Children's Television Workshop (CTW): "Sesame Street", "The Electric Company", "3-2-1 Contact", enz. Zowel Mielke (blz. 221-239) als Palmer (blz. 240-265) spreken uit eigen ervaring bij CTW. Ook Rockman (blz. 266-294) spreekt uit eigen ervaring, maar dan over zijn werk bij het Agency for Instructional Television (AIT), één van de voornaamste leveranciers van (Amerikaanse) schooltelevisieprogramma's. Dat dit alles niet altijd even kritisch gebeurt, wordt gecompenseerd door Burdachs bijdrage (bls. 295-312) over de methodologische problemen van het vormend onderzoek.

De bedoeling van het boek was "einige neuere Ansätze und Ergebnisse der empirischen Forschung vorzustellen und mit den psychologischen Phänomenen vertraut zu machen, die bei der Rezeption von Fernsehsendungen durch Kinder und Jugendliche eine Rolle spielen" (Meyer, blz. 7). Het is een uitgebreide verzameling geworden van nieuwe perspectieven voor het onderzoek rond kinderen en televisie, perspectieven die een positief gebruik van televisie mogelijk willen maken.

B.K.

B.K.

X.

The child and television drama: the psychosocial impact of cumulative viewing,

Formulated by the Committee on Social Issues, Group for the Advancement of Psychiatry, New York, Mental Health Materials Center, 1982, 123 blz.

Op het eerste zich lijkt dit een interessant boek: welk is de invloed van veel televisie kijken op psychosociaal gedrag van het kind. Sporadisch kijken kan een bepaald effect hebben, maar welk is de specifieke invloed van het herhaaldelijke bekijken van geweldscènes of reclameboodschappen? Een tiental psychiaters hebben zich over dit onderwerp gebogen en hun beroepservaring gekoppeld aan bestaande literatuur. Spijtig genoeg lijdt het eindresultaat aan de vele "may be's" en "could be's" en wordt er weinig nieuw relevant materiaal aangebracht.

Interessant is wel het hoofdstuk over de relatie tussen televisie en fantasie. Verbeelding is een (noodzakelijke) uitlaatklep voor o.a. agressief gedrag. Wanneer door televisie kijken de eigen verbeeldingskracht vermindert, kan dit aanleiding geven tot impulsieve, agressieve daden. In een volgend hoofdstuk worden de plots van de meeste tv-verhalen gedefinieerd

in termen van conflict en conflict-oplossing. Daaraan gekoppeld wordt een overzicht gegeven van het onderzoek naar het effect van geweld op televisie. Vervolgens worden de kinderprogramma's inhoudelijk geanalyseerd. De fout die hier gemaakt wordt, is dat men een programma in zijn geheel beschouwt, als een logische opeenvolging van feiten: een oorzaak, een doel, een resultaat en eventuele gevolgen. Nochtans werd eerder in het boek gesteld dat voor kleine kinderen "much of what they see will not make much sense to them" (blz. 25) en dat het slechts tijdens de schooljaren is dat "he or she moves (...) from fragmentary notions to progressively integrated concepts, from isolated events to concepts of sequence and causality" (blz. 27). Wanneer een verhaal logisch geanalyseerd gewelddadig lijkt, wil dit nog niet zeggen dat een kind dit verhaal ook als dusdanig zal zien en begrijpen. Dit wordt dan wel weer gerelativeerd in het gedeelte gewijd aan educatieve programma's en ook in het hoofdstuk over geweld wordt gewezen op interveniërende variabelen (persoonlijkheidskenmerken, e.d.). Toch lijkt het ons dat men over de negatieve invloed van televisie nogal gauw naar de alarmbel grijpt, terwijl men over een eventuele positieve invloed niet zo zeker is. Dit komt ook tot uiting in de traditionele besluiten, waar men stelt dat de actieve aanwezigheid van een derde, oudere persoon de positieve beïnvloeding bevordert en dat men kinderen niet altijd naar om het even wat moet laten kijken daar teveel kijken niet goed is (zoals teveel eten ook ongezonder is).

NIEUWE MEDIA

X,

La télévision à péage, in: Problèmes audiovisuels,

n° 21, sept./oct. 1984, La Documentation française, Paris, 56 blz.

In 1975 werd in de Verenigde Staten de eerste abonnee-TV (pay-TV) service Home Box Office opgestart. HBO is nog steeds de grootste van de ca. 30 TV-kanalen in de VS die enkel door (betalende) abonnees te bekijken zijn.

Dit speciale nummer van 'Problèmes audiovisuels' geeft in de eerste paragraaf een historisch overzicht van pay-TV in de Verenigde Staten en (in paragraaf 2) van de technologische ontwikkelingen m.b.t. dit nieuwe medium. In paragraaf 3 wordt een overzicht gegeven van de Europese (Britse, Zwitserse, Finse, Nederlandse) en Canadese abonnee-TV-diensten. Tenslotte wordt uitgebreid ingegaan op de programmatorische aspecten van pay-TV en op de invloed van dit medium op het bioscoopbezoek.

D.D.G.

David I. RAITT (ed.),
An Introduction to Online Information Systems,
Learned Information, Oxford/New Jersey,
1984, 295 blz.

Dit verzamelwerk bevat een door D.I. Raitt ge-
maakte selectie van de (volgens de auteur)
meest interessante artikelen die tot medio
1984 in allerlei tijdschriften zijn verschenen
m.b.t. elektronisch publiceren.

De bijdragen zijn gegroepeerd in zeven hoofd-
stukken. Hoofdstuk 1 bevat een algemene in-
leiding over elektronisch publiceren en online
databanken. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op
hard- en software van online databanken.

Hoofdstuk 3 bevat een aantal voorbeelden van
gespecialiseerde gegevensbanken. In hoofd-
stuk 4 staan een aantal artikelen over het ge-
bruik van terminals en de zoekprocedures voor
het raadplegen van databanken. Hoofdstuk 5
gaat in op de exploitatie (kosten/baten) van
databanken, terwijl in hoofdstuk 6 de moge-
lijkheden en problemen worden beschreven bij
het gebruik van gegevensbanken door de eind-
gebruiker. In het laatste hoofdstuk worden een
aantal toekomstige ontwikkelingen van de on-
line-industrie aangestipt.

D.D.G.

X,
Cable Interactive Services. Their Revenue Potential,
AGB Cable & Viewdata, London, 1984, 42 blz.

Dit rapport bevat de resultaten van een onder-
zoek (1984) onder 500 Britse huizezinnen
naar hun interesse voor interactieve kabel-
diensten, zoals teleshopping, pay-TV, electro-
nic mail, telebewakingssystemen, enz.

D.D.G.

Mick McLEAN (ed.),
The Information Explosion - The New Electronic Media in Japan and Europe,
Frances Pinter, London, 1985, 130 blz.

Dit boek bevat een samenvatting van de refe-
raten die werden gehouden op een in 1985 ge-
organiseerd congres, gesponsord door TECH-
NOVA Inc., een organisatie die werd opgericht
voor de aanmoediging van onderzoek m.b.t. in-
formatietechnologie en voor de uitwisseling
van technologische kennis en producten tus-
sen Japan en andere (ontwikkelde en ontwik-
kelings-) landen.

De artikelen handelen over het gebruik van
nieuwe communicatietechnieken (videotex,
glasvezel, satellieten,...) en de rol die deze
kunnen vervullen in de sociaal-economische
ontwikkeling van de (Europese en Japanse)
maatschappij.

D.D.G.

Olivier PASTRE (red.),
**Bureautique: quelle politique sociale pour
quelle technologie?**
La Documentation française, Paris, 1982, 189
blz.

Dit rapport werd opgesteld door het C.R.E.I.
(Centre de Recherche en Economie Industriel-
le) in opdracht van het Franse Ministerie van
Sociale Zaken. Op basis van een analyse en

evaluatie van de huidige kantoorarbeid in
Frankrijk wordt onderzocht hoe nieuwe com-
municatie- en tekstverwerkingstechnieken
deze kantoorarbeid in de toekomst zullen beïn-
vloeden.

Op het einde van het rapport formuleren de on-
derzoekers een aantal aanbevelingen die voor-
al betrekking hebben op de ergonomische
voorwaarden en organisatie van het kantoor in
de toekomst.

D.D.G.

X,
**Videotex International '85: Proceedings of the
Conference held in Amsterdam, October 1985**,
Online Publication, London/New York/Singa-
pore, 1985, 404 blz.

Dit verslagboek bevat de referaten van een in
oktober 1985 door Online georganiseerd inter-
nationaal videotextsymposium.

Naast een actuele stand van zaken m.b.t.
videotex in verschillende landen (waaronder
België) bevat dit rapport nog bijdragen over de
exploitatie van financiële diensten, telesoft-
ware, de beveiliging van videotex data, de ont-
wikkeling van datanetwerken, het gebruik van
intelligente terminals in videotex en de exploi-
tatie van videotextdiensten voor dagbladbedrij-
ven.

D.D.G.

Larry MARTINEZ,
**Communication Satellites: Power, Politics in
Space**,
Artech House, Inc., Dedham, 1985, 186 blz.

De meeste geïndustrialiseerde landen hebben
grootschalige, prestigieuze telematicaprojec-
ten opgestart. Uit sociaal-wetenschappelijk
onderzoek blijkt dat de implementering van
nieuwe communicatietechnologie een invloed
heeft op het individu en op de samenleving.
In dit boek probeert de auteur te peilen welke
rol de overheid speelt (en heeft gespeeld) in de
ontwikkeling van de communicatiesatelliet en
hoe de nieuwe informatietechnologie de inter-
nationale (machts)verhoudingen beïnvloedt.

D.D.G.

W. AINHORN, W.-D. FELLNER,
CEPT-Bildschirmtext und Edition mit MUPID,
Wissenschaftsverlag - Bibliographisches Insti-
tut, Zürich, 1985, 411 blz.

In een eerste deel wordt een zeer uitvoerige en
gedetailleerde beschrijving gegeven van de
Europese (maar vooralsnog enkel in West-
Duitsland en Oostenrijk op nationale schaal
gebruikte) CEPT-videotextstandaard, die vooral
qua grafische vormgeving meer mogelijkhe-
den biedt dan bijvoorbeeld de Engelse Prestel-
of Franse Télétel-norm.

Een tweede deel bevat een handleiding voor
het leren editeren op de MUPID-terminal, een
in Oostenrijk ontwikkelde en op nationale
schaal ingevoerde terminal voor het consul-
teren en editeren van videotex-informatie via de
CEPT-standaard.

D.D.G.

FILM EN LITERATUUR

Sigrid BAUSCHINGER, Susal L. COCALIS,
e.a., (Hrsg.),
**Film und Literatur, Literarische Texte und der
neue deutsche Film**,
München en Bern, Francke Verlag, 1984, 240
blz.

Dit boek is de neerslag van een colloquium
dat in 1981 gehouden is aan de universiteit
van Massachusetts, met als thema *Literatuur
en de hedendaagse Duitse Film*. De deelne-
mers (en dus ook de opgenomen teksten)
komen voor het grootste deel uit het studier-
rein van de Duitse literatuurwetenschap. Dat
een dergelijk colloquium in de V.S. doorgaat,
verklaren de uitgevers door het succes van de
hedendaagse Duitse film in de States.

Uit de diverse teksten blijkt dat de algemene
houding van de critici tegenover de literatuur-
verfilming (LV) tijdens de laatste jaren weinig
is veranderd. Vaak wordt de LV normatief be-
naderd en gaat de aandacht vnl. naar de "ade-
quate" verfilming (cfr. de eerste bijdrage:
"Wie weit kann sich Film von Literatur entfer-
men?"). Het probleem van de definitie van de
term *literatuurverfilming* komt nauwelijks aan
bod: Gollub (p. 43-44) haalt het discussiepunt
heel even aan. Meestal schuilt achter het ge-
bruik van de term een impliciet en a priori
vooropgesteld concept van "literatuur", dat
zich beperkt tot de zogeheten "High Literatu-
re". Wanneer alsnog een filmreeks gebaseerd
op paraliteraire teksten wordt behandeld, is er
van vergelijkbare nog weinig sprake (cfr. Rent-
schlers tekst over de Heimatfilm).

Het artikel van Hans-Bernard Möller is inter-
essant omdat het de tegenpool behandelt van de
LV, nl. de transpositie van film naar boek of de
"romanisatie". Helaas, ook hier concentreert
de analyse zich weer vnl. op de zgn. "adequa-
tienormen". Naast het adaptatiefenomeen be-
handelen een paar teksten ook andersoortige
intertekstuele relaties tussen literatuur en
film, bijvoorbeeld hoe de film d.m.v. bepaalde
technieken put uit de traditie van de literatuur
of omgekeerd, hoe het hedendaagse Duitse
proza bepaalde "cinematografische" aspect-
ten bevat. Hierbij echter worden termen als "li-
terair" en "cinematografisch" vaak in een ab-
solute of overdrachtelijke betekenis gebruikt
en niet nader gepreciseerd.

Al bij al biedt dit boek dus weinig nieuws voor
de studie van de relatie tussen literatuur en
film, noch op theoretisch, noch op historisch
vlak.

P.C.

PUBLIC RELATIONS

Colin COULSON-THOMAS,
Public Relations (A Practical Guide),
MacDonald & Evans, Plymouth, 1979, 168 blz.

Op het gebied van Public Relations bestaan er
al heel wat handboeken en praktische gidsen.
De schrijver wil zich echter niet bezig houden
met technieken en 'how-to-do-things', zoals de
meeste van zijn voorgangers, maar wil een

meer management-gerichte benadering van PR-problemen uitwerken, aldus het voorwoord. Het boek behandelt de verschillende fasen in het benaderen van PR-vraagstukken (situatie-analyse, het formuleren van doelstellingen, publieks-identificatie, kanaalkeuze, evaluatie, enz.). Maar uiteindelijk bevat het boek niet veel nieuws: het is een uitwerking van een werkschema zoals bv. Bernays al in 1946 opstelde, en velen na hem, zij het in andere bewoordingen. Het is een vlot geschreven en overzichtelijk werk geworden, maar het voegt niet veel nieuws toe aan de bestaande literatuur over PR.

M.W.

ALGEMEEN

Wolfgang R. LANGENBUCHER (ed.),
**Publizistik- und Kommunikationswissenschaft
(Ein Textbuch zur Einführung in ihre Teildisziplinen)**

Wilhelm Braumüller, Wien, 1986, 196 blz.

Wolfgang R. LANGENBUCHER (ed.),

Politische Kommunikation (Grundlagen, Strukturen, Prozesse)

Wilhelm Braumüller, Wien, 1986, 196 blz.

Dit zijn de eerste twee delen van de reeks 'Studienbücher zur Publizistik- und Kommunikationswissenschaft'. De bedoeling van deze reeks is een handboek te zijn voor studenten en andere geïnteresseerden in de pers- en communicatiewetenschappen. Elk deel zal die teksten bevatten die een 'must' zijn op het desbetreffende deelgebied. Elk hoofdstuk wordt besloten met een lijst van werken die tot verdere zelfstudie kunnen dienen.

Het eerste deel is, zoals uit de ondertitel blijkt, een inleiding in de verschillende deeldisciplines. Aan bod komen communicatietheorie, onderzoeksmethoden, medialeer en mediakunde, geschiedenis, politiek, economie en praktijk van de communicatie en de media. Bovendien wordt in dit eerste deel een overzicht aangeboden van algemene werken in de communicatiewetenschap: vaktijdschriften, naslagwerken, bibliografieën, literatuur m.b.t. communicatieberoepen en aanverwante wetenschappen.

Het tweede deel in de reeks is gewijd aan politieke communicatie. Dit onderwerp wordt heel breed gezien en achtereenvolgens vanuit juridisch, sociologisch, politicologisch en communicatiewetenschappelijk oogpunt behandeld.

Deze twee boeken geven goede hoop dat de samenstellers erin zullen slagen een degelijk standaardwerk samen te stellen dat voor studenten communicatiewetenschappen én voor andere geïnteresseerden een handleiding en uitgangspunt voor (zelf-)studie zal vormen. De enige bedenking die wij hebben bij de opzet van de reeks is de volgende: er worden slechts reeds bestaande en (tot nu toe) uitsluitend duitstalige artikelen opgenomen, wat een risico op onvolledigheid of verarming insluit.

M.W.

Oliver BOYD-BARRETT and Peter BRAHAM,
Media, Knowledge and Power

Croom Helm, London, 1986, 483 p.

In dit boek, gepubliceerd in samenwerking met de Open Universiteit, staat de rol van de communicatiemediën in de produktie en de sociale verspreiding van kennis centraal. Vooral de relatie tussen media en educatie (binnen en buiten de formele instellingen) wordt belicht: wat is de effectiviteit van de verschillende vormen van communicatie in het overbrengen van informatie, wat zijn gevolgen van mediagebruik op menselijke vaardigheden, hoe kunnen media in het onderwijs geïntegreerd worden enz. Doordat het hier om een "textbook" gaat (bij de cursus 'Communicatie en Educatie') vormen de bijdragen op zich een tamelijk kaleidoscopisch geheel. Dat is echter grotendeels opgelost door de 'introducties' waardoor de bijdragen van elk deel in een algemeen kader gesitueerd worden zodat het boek ook los van de cursus een afgerond geheel wordt.

M.W.

LA PENSEE ET LES HOMMES,

La laïcité et les médias,

Editions de l'Université de Bruxelles, Brussel, 1985, 128 blz.

In dit dossier wil 'La pensée et les hommes' een overzicht geven van de situatie van de vrijzinnigen en hun gedachtegoed in de media. Naast deze franstalige kant, komt ook de Vlaamse tegenhanger (Unie Vrijzinnige Verenigingen) aan het woord, die in een artikel een overzicht geeft van de mogelijkheden voor Vlaamse Vrijzinnigen om hun stem te laten horen in de media.

De volgende aspecten komen aan bod: de waarde van het debat op radio en televisie, 30 jaar uitzendingen van 'La pensée et les hommes', verslaggeving van het pausbezoek (een 'katholieke coup' binnen de RTBF), de moeizame opkomst en doorbraak van wetenschapsvoorlichting, de veranderingen in de moraal (geïllustreerd aan de hand van films en feuilletons), de culturele taak van de omroep, de film als uitdrukking van politieke en individuele vrijzinnigheid, de thematiek en de institutionele controle op informatieve programma's en tenslotte de meest recente ontwikkelingen op mediagebied.

De artikelen zijn geschreven door mensen die zich kunnen beroepen op jarenlange ervaring op het gebied waarover ze schrijven waardoor hun betoog praktijkgericht en realistisch is. De benadering van elk onderwerp is historisch en de algemene teneur van het dossier is dat langzaam en moeizaam de vrijheid, vrijzinnigheid en het vrije onderzoek in de media een plaats hebben gekregen. Voor de toekomst voorspelt men een 'denationalisering' van de nationale zenders door de terreur van de kijkcijfers. De verdediging van de vrijzinnigheid en vrijheid zal nog slechts mogelijk zijn via lokale media.

M.W.

BOEK

Michele FIELD,
The Publishing Industry - Growth Prospects

Fade?,

Comedia, Londen, 1986, 50 blz.

Dit rapport geeft een gedetailleerd overzicht van de situatie in de Britse uitgeverwereld en bespreekt de toekomstperspectieven. De schrijfster kijkt verder dan de cijfers alleen en wijst op waarneembare trends, op de sterke en zwakke punten van het boek t.o.v. concurrerende produkten en bespreekt mogelijke toekomstige ontwikkelingen (o.a. 'on-demand publishing', 'electronic publishing', ontwikkelingen in de reglementering van het uitgeverijwezen). De sector heeft te maken met grote veranderingen maar is traag in het aanpassen aan de nieuwe situatie.

Het werk is geschreven vanuit een 'marketing'-standpunt en maakt deel uit van een serie rapporten over de mediaindustrie. Het geheel geeft een degelijk inzicht van de situatie in het boekwezen en de problemen waar het mee te kampen heeft.

M.W.

ALLERLEI

Jan VAN ROMPAEY,

De koningin was in twee stukken,

BRT, Brussel, 1986, 258 blz.

Als presentator van succesrijke BRT-radio en -TV-programma's als Janalleman, Echo, Terloops en tegenwoordig het media-actualiteitsprogramma Argus is Jan Van Rompaey uitgegroeid tot een populaire mediafiguur.

In dit werkje geeft Van Rompaey een overzicht van zijn rijke carrière dat vooral op het ruimere publiek is gericht.

Zijn traditionele manier van werken komt ook hier naar voor en dus zijn grappige anecdotes, het ludieke en sociale betrokkenheid nooit veraf.

Te klasseren onder: aangename huislectuur voor fans en (Vlaamse) mediafreaks.

L.D.

X.,

World Press Photo 1986,

Elsevier, Brussel, 1986, 128 blz.

Aan het eind van elk kalenderjaar is het de gewoonte de beste persfoto's van het voorbije jaar voor te leggen aan een internationale jury van specialisten, die dan beslissen welke de World Press Photo's van het jaar zijn.

Ook al naar jaarlijkse traditie worden deze dan gebundeld in een fotoboek en uitgegeven voor het grote publiek. Hierin vindt men achtereenvolgens de beste persfoto, de beste kindersfoto, natuurfoto, sportfoto enz. terug. Samenvattend vormen ze een pakkend jaaroverzicht, dat treffender nog dan woorden het voorbije jaar in beeld brengt, temeer daar de persfoto al lang niet meer de zuivere illustratie bij het geschreven woord is.

Al hoeft het geen betoog dat ook nu weer menselijke ellende en rampspoed de hoofdton voeren. Dit is een uitstekend naslagwerkje voor specialisten én het grote publiek.

L.D.

CONCENTRA-GROEP

UITGEVERS EN DRUKKERS IN DE KOMMUNIKATIE-INDUSTRIE

HET BELANG VAN LIMBURG

LIMBURGS KLEURRIJK DAGBLAD

BURELEN

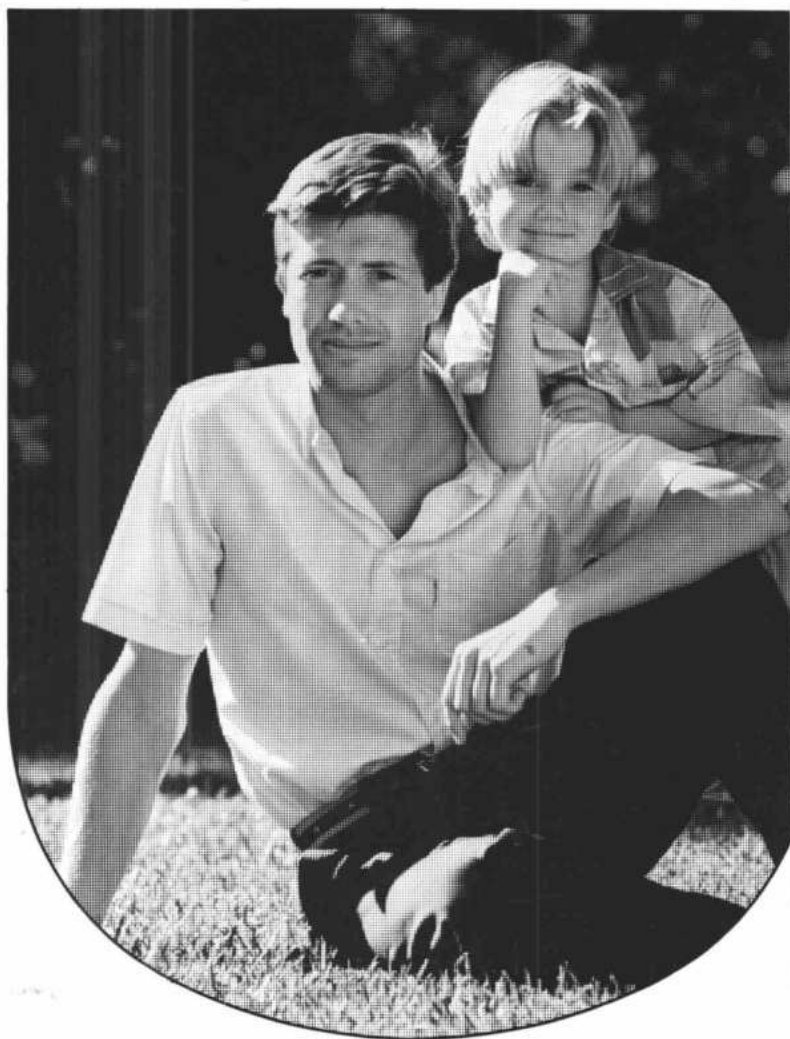
HERKENRODESINGEL 10, 3500 HASSELT - TEL. 011-294.211
KAREL DE GROTELAAN 1, 1040 BRUSSEL - TEL. 02-230.62.15
C.L.P. LTD., COLLEGE HOUSE, WRIGHTS LANE, KENSINGTON W.8.5SH,
GREAT-BRITAIN - TEL. 1.602.71.81

"Mijn bank is altijd op z'n best"

Het Gemeentekrediet bestaat 125 jaar. In de loop van al die jaren werd een netwerk uitgebouwd van 1300 bankkantoren. Ook u vindt in uw buurt een specialist die u een volledige bank-service biedt.

De grote keuze in betaaldiensten maken het u heel wat eenvoudiger. De talrijke spaarformules leveren een hogere interest op. Kredietvormen scheppen nieuwe mogelijkheden. En door het gebruik van de meest geperfectioneerde technieken verlopen de verrichtingen probleemloos en snel.

Breng een bezoek aan een agent van het Gemeentekrediet. Hij zal u warm en hartelijk ontvangen, als een goede buur. U vindt zijn adres in de Gouden Gids onder rubriek "Banken."

Gemeentekrediet
de bank op z'n best